

ISSN: 2602-4152
E-ISSN: 2602-3954

Volume: 67, Issue: 2, Year: 2017

Istanbul Journal of Economics

İstanbul İktisat Dergisi

Istanbul Journal of Economics - İstanbul İktisat Dergisi
Volume/Cilt: 67, Issue/Sayı: 2, 2017
ISSN: 2602-4152
E-ISSN: 2602-3954

EDITORIAL MANAGEMENT / YAYIN KURULU

Editor in Chief / Baş Editör

Prof. Dr. Haluk Alkan İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

Associate Editor / Yardımcı Editör

Prof. Dr. Nazan Susam İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

Managing Editor / Yönetici Editör

Doç. Dr. Halil Tunalı İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

EDITORIAL-ADVISORY BOARD / EDITORYAL DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Birol Akgün	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara-Türkiye
Prof. Dr. Hamza Al	Sakarya Üniversitesi, Sakarya-Türkiye
Prof. Dr. Haluk Alkan	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Erişah Arıcan	Marmara Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Faruk Aysan	İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Asutay	Durham University, UK
Dr. David Bennett	Northumbria University, UK
Prof. Dr. Gabriel Bechnisky	University of Buenos Aires, Argentina
Prof. Dr. Hamza Çeştepe	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize-Turkey
Prof. Dr. Nilgün Çil	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Demirbağ	Essex University, UK
Prof. Dr. Dilek Demirbağ	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Füsün İstanbullu Dinçer	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Muhammed-Shahid Ebrahim	Durham University, UK
Prof. Dr. Ekrem Erdem	Erciyes Üniversitesi Kayseri -Türkiye
Prof. Dr. Halis Yunus Ersöz	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Omneya H, Abdelsalam	Durham University, UK
Prof. Dr. İftekhhar Hasan	Fordham University, New York-USA
Prof. Dr. Kabir Hassan	The University of New Orleans, USA
Dr. Zamir Iqbal	The World Bank, USA
Prof. Dr. Ahmet İncekara	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Javed Ghulam Hussain	Birmingham City University, UK
Prof. Dr. Kose John	New York University, USA
Prof. Dr. Muhittin Kaplan	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Muhsin Kar	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde-Türkiye
Prof. Dr. Halim Kazan	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Gülten Kazgan	İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Dr. Juan Luis	Universidad Nacional de Quilmes, Buenos Aires- Argentina
Prof. Dr. Ahmet Mushfiq Mobarak	Yale University, USA
Prof. Dr. Franco Mosconi	Parma University, Italy

Istanbul Journal of Economics is covered in;

Google Scholar
TUBİTAK-ULAKBİM's TR Index

İstanbul İktisat Dergisi aşağıdaki indekslerde yer almaktadır;

Google Scholar
TUBİTAK-ULAKBİM TR Dizin

Istanbul Journal of Economics - İstanbul İktisat Dergisi
Volume/Cilt: 67, Issue/Sayı: 2, 2017
ISSN: 2602-4152
E-ISSN: 2602-3954

Istanbul Journal of Economics - İstanbul İktisat Dergisi
Volume/Cilt: 67, Issue/Sayı: 2, 2017
ISSN: 2602-4152
E-ISSN: 2602-3954

EDITORIAL-ADVISORY BOARD / EDITÖR-DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Sedat Murat	Istanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Salim Ateş Oktar	Istanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Steven Ongena	University of Zurich, Switzerland
Prof. Dr. Süleyman Özdemir	Bandırma 17 Eylül Üniversitesi, Balıkesir-Türkiye
Prof. Dr. İla Patnaik	National Institute of Public Finance and Policy, New Delhi-India
Prof. Dr. (Emeritus) Raymond Saner	Basel University, Switzerland
Prof. Dr. Halil İbrahim Sarıoğlu	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Peter Stokes	De Montfort University, UK
Prof. Dr. Adem Şahin	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara-Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu	Marmara Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Amine Tarazi	Universite de Limoges, France
Assoc. Prof. Dr. Travis Taylor	Christopher Newport University, Virginia-USA
Prof. Dr. Emili Tortosa-Ausina	Universitat Jaume-I, Castellon-Spain
Doç. Dr. Halil Tunalı	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Laurent Weill	University of Strasbourg, France
Dr. Lichia Yiu	Vice-President Diplomacy Dialogue, Geneva-Switzerland

Papers and the opinions in the Journal are the responsibility of the authors.

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

This is a scholarly, peer-reviewed, open-access journal published two times a year in June and December.

Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

Correspondence Address / Yazışma Adresi

Istanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
Merkez Kampüsü, 34452, Beyazıt, İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00 / 11400
e-mail: istjecon@istanbul.edu.tr
http://dergipark.gov.tr/istjecon

Owner / Sahibi

The Journal is owned by Prof. Dr. Haluk ALKAN (Istanbul, Turkey) on behalf of Istanbul Journal of Economics

*İstanbul İktisat Dergisi adına sahibi
Prof. Dr. Haluk ALKAN (Istanbul, Türkiye)*

Publishing Company / Yayıncı Kuruluş

Istanbul University Press / İstanbul Üniversitesi Yayınevi
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00

Prepared by / Yayına Hazırlayan

Yerküre Tanıtım ve Yayıncılık Hizmetleri A.Ş.
Cumhuriyet Caddesi 48/3B Harbiye 34367 İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 240 28 20
Faks / Fax: +90 (212) 241 68 20
www.yerkure.com.tr

Printed in / Baskı

Hamdiogulları İç ve Dış Ticaret A.Ş.
Zübeyde Hanım Mh., Elif Sk., No.7/197 Altındağ / Ankara - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (312) 342 08 00
Fax / Faks: +90 (312) 342 08 01
Sertifika No: 35188

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Research Articles / Araştırma Makaleleri

- Çift Taraflı Defter Tutmanın Zihniyet Kökenleri
The Origins of Double-Entry Bookkeeping
Kürşat Haldun AKALIN 1-29
- İslam Ekonomisi Perspektifiyle Bir Büyüme Modeli Çerçevesinde Üretim ve Sosyal Refah Fonksiyonu
Production, Social Welfare, and Growth: An Islamic Economics Perspective
Ahmet EFE 31-58
- Türkiye'de Makro İhtiyati Para Politikası Araçlarının Makroekonomik Değişkenlere Etkisinin VAR Analizi ile İncelenmesi
An Examination of the Effect of Macroprudential Monetary Policy Tools on Macroeconomic Variables in Turkey using VAR Analysis
Nadir EROĞLU, Funda KARA 59-88
- Distribution of Wealth by Capital Markets: Myth or Reality?
Sermaye Piyasaları ile Servetin Yaygınlaştırılması: Efsane mi, Gerçek mi?
Nazlı Gamze AKSU SANSAR..... 89-106

Çift Taraflı Defter Tutmanın Zihniyet Kökenleri

Kürşat Haldun AKALIN¹

ÖZ

Çift taraflı defter tutma düşüncesinin gerisinde yatan düşünce, son derece basittir, alacaklar bir tarafa ve borçlar da öbür tarafa olmak üzere her bir işlem iki ayrı deftere yazılır, gelirler sağ sayfada yer alırken harcamalar sol sayfaya yazılır. Günün sonuna gelindiğinde, bu defterin sağ ve sol sayfaları toplanır, her iki toplamın mutlaka birbirine eşit olması gerekir, varlıklar ile borçlar mutlaka denk olmalıdır. Şayet gelirler ile hasılatlar giderler ile harcamaları aşarsa, veya alacaklar ve satışlar borçlar ve alışlardan fazlaysa, bu firma kâr etmiştir, aksi durumda da zarara uğramıştır. Çift taraflı defter tutma sayesinde bir girişimin hesapları arasında kopmaz bir bağ kurulduğu ve aralarında sıkı bir bağlantı sağladığı için; rasyonel ekonomik etkinlik ile çift taraflı defter tutma, kesinlikle birbirinden ayıramaz, ikisi arasındaki bağıntı birbiriyle sağlanacak uyum şeklini gösterir. Çift taraflı defter tutmanın ahlaki ve dini dayanakları, imanlı ortaçağ girişimcisinin günah hakkında çok özenli ve dürüst bir içerikteki zihin meşguliyetinden kaynaklanmıştır. Bu makale araştırmasının gayesi, çift taraflı defter tutma hesaplama uygulamasının son dönem ortaçağ ahlak çevrelerinden nasıl çıktığını göstermek, skolastik ahlak dogmasının geliştirdiği günah çıkartma ayininin yansımalarıyla nasıl ticari hayata yerleşmiş olduğunu açıklamaktır.

Anahtar kelimeler: Sermaye piyasaları, borsalar, halk kapitalizmi, servetin yaygınlaştırılması

ABSTRACT

The Origins of Double-Entry Bookkeeping

The idea behind double-entry bookkeeping is extremely simple: each transaction is recorded in two separate books, as a credit (earning) in one and a debit (expenditure) in the other. At the close of daily business, the sum of both should balance, that is, the assets and the liabilities should be equal. If earnings and returns exceed outgoings and expenditure then that firm has made a profit, otherwise a loss. The relationship between rational economic action and double-entry bookkeeping is absolutely indissoluble: through double-entry bookkeeping, an enterprise's accounts are inextricably linked and tightly bound

DOI: 10.26650/ISTJECON372357

¹Assoc. Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Osmaniye, Turkey

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Kürşat Haldun AKALIN,
Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Osmaniye, Turkey

Phone/Telefon: +90-328-827-1000

E-mail/E-posta: akalinhaldun@yahoo.com

Date of receipt/Geliş tarihi: 20.07.2017

Date of acceptance/Kabul tarihi: 28.09.2017

Citation/Atf: Akalın, K. H. (2017). Çift Taraflı defter tutmanın zihniyet kökenleri. *Istanbul Journal of Economics*, 67, 1-29.
<https://doi.org/10.26650/ISTJECON372357>

together. The moral and religious foundations of double-entry bookkeeping arose from a scrupulous preoccupation with sin on the part of the faithful medieval entrepreneur. The aim of this article is to explore how the double-entry bookkeeping methodology emerged from the moral milieus

of the late Middle Ages; how scholastic moral dogma insinuated itself into commerce mirrored by sacramental confession.

Keywords: Çift taraflı defter kaydı, rasyonel ekonomik etkinlik, kapitalizm

EXTENDED ABSTRACT

Though the birth of accounting coincides with capitalism, the moral foundations of accounting thinking can be traced back to theological debates raised during the Reformation. The purpose of this article is to explicate how the two religions, Judaism and Christianity that divided into Roman Catholicism and Protestantism, have successively revealed the nature of accounting to moralize people's day-to-day conduct. Max Weber and Werner Sombart maintained that accounting uses Puritan or Jewish beliefs in day-to-day activities and faith management. But Weber's argument that economic rationality needs a rational and systematic ordering of assets and liabilities, as in the capital account, is not uniform and varies across cultures, despite the near universal reach of capitalism. In, particularly, the medieval Catholic world, ranging from Lucca Pacioli on one hand to merchants on the other, the act of writing on the bottom of books of accounts in the name of God to whom they were addressed, was a widely observed practice. For this reason Sombart and others ruminating on accounting and capitalism have stressed that they had been resting upon religion as a common base since the Middle Ages. According to Sombart, Judaism has suggested that believers should practice metaphoric books of accounts, wherein faith in God is recorded as for credit and should be balanced through actual conduct, reflecting mankind's indebtedness to the Lord. In rabbinic theologies, faith offered by God should lead the believer to conduct him/herself righteously so that his/her behavior is consistently aligned with God's expectations. Thus Sombart argued that, effectively, people are rewarded for duties performed and punished for duties neglected, the rewards and punishments being received partly in this world and partly in the next world. Also puritan believers secretly record their lives on a daily basis, ready for Judgment Day. A twofold relationship to God is revealed through the Old and New Testaments of accounts. Firstly, in this life, the believer is rewarded when

commanded duties are completed; the individual is in peace and acknowledged by other community members as a righteous person. God's rewards are worldly power in the form of success, profit, and conquest. Conversely, if duties are not performed, man is punished on Earth through vocal and public revelation of guilty conduct. God's punishments are losses, scarcity, unfulfilled needs, indigence, occupancy, earthquakes, and extreme weather events. In addition to Puritan and Jewish peoples, on Judgment Day, the individual encounters God and the regularity of the accounts is verified by the Lord. If accounts are not representative of actual conduct in life, the self will be punished in the next life. If his/her accounts are fair, reward becomes possible but is enabled only if the accounts are balanced. Balance or imbalance is appraised on the basis of comparing biographical accounts, commandments, and performance. In case of imbalance, the believer may sincerely repent him/herself and be rewarded for acknowledging poor conduct and being fair subsequently. The rabbinic literature insists on the privacy of such books and the prohibition of any intrusion between God and the believer. The Puritan and Judaist outlook that by faith the believer must fulfill duties ordered by the Lord and accounts for them as debit. Fulfilled duties balance commandments from faith. Balanced books are rewarded by God, rewards being a net result and therefore accounted for by credit. Unfulfilled duties being missing, faith has no counterpart. A dual mechanism is observed. First, unfulfilled duties are recorded as an offense to God diminishing value to Him, viz. as negative debit (wicked conduct) and result in retributions from God. Retributions are expected in this life, for the offender to have a chance to rebalance the account. If missing duties are not dealt with at all, when the Jew dies, God punishes him/her in the next life. Especially, Judaism reveals four issues relevant to contemporary accounting practice. First, the notion of balance between commandments revealed by God through laws and actual conduct, stresses double-entry thinking. Everything, every item, every activity, every amount of money has a counterpart, nothing existing per se. This leads to the second issue regarding evaluation models. It is obvious that faithfulness and divine commandments cannot be known, measured, or evaluated. Therefore, and consistent with rabbinic literature, only the believer can faithfully identify what the Lord expects from them, no intermediary being legitimate to articulate any doctrine of God's will. Thirdly, as

individual accounts are not subjected to any human control, God will exert His on Judgment Day. The two books will be examined by God, who will either reward the righteous or punish the wicked. Faithfulness can be found in the fairness of accounts and in the balance of commandments ordered by God and those actually honored. In Christian theologies, it is commonplace to consider God revealed to the world through three features: the Father, Jesus, and the Holy Spirit. Roman Catholic theologies agree that only the clergy are habilitated to approach God and can thus act as conduits between Him and believers; the first intermediary being Jesus, sent to clean mankind's sins. Effectively, people are reckoned by their acts, evil leading to Hell, good work to Paradise, and repentance for poor conduct to Purgatory before God decides to send the guilty to Hell or Paradise. So Roman Catholicism differs from Judaism and Puritanism, because the Puritan or Judaist believer is called for directing capabilities and skills at the maximization of capitalistic profit.

1. Giriş

Rasyonel ekonomik faaliyet, çift taraflı defter tutma hesabıyla¹ başlayan modern muhasebe teknikleri aracılığıyla denetim altında tutulan, teşebbüsteki tüm çabaların planlanan maksimum kâr hedeflerine yönlendirilmesini gerektirmektedir. En yüksek düzeyde hesaplamayı ve muhasebeyi olanaklı kılan rasyonel teknolojinin² işyerindeki örgüt yapısına uyarlanmasıyla; sadece işin

¹ "Defter tutmada tek girişli kayıt ve çift girişli kayıt olmak üzere kabul edilmiş iki sistemin olmasına rağmen, çift taraflı kayıt tek girişli kaydın yerini almış, muhasebe denildiği zaman da hemen akıllara çift girişli hesap yöntemi gelmiştir. Zira düz yazı şeklindeki tek girişli işlem kayıtları zaman içinde hiçbir gelişme gösterememiş, kusurlu kayıt olarak olduğu kalmıştır. Tek girişli hesap kaydında defter kaydı düz yazıyla, 8 Kasım günü Jones 100 çift ayakkabıyı 300\$ bedelle almıştır şeklinde yazılırken, çift girişte defter T defteri şeklinde kullanılmış, mallar, müşteriler, satıcılar için sayfa borçlu-alacaklı şeklinde işlenmiştir. Her işlemde T şeklindeki deftere çift giriş yapılmıştır. Verilen örnekte 300\$ mal hesabı alacaklandırılmış, veresiye satış nedeniyle de müşteri Jones hesabı 300\$ borçlandırılmıştır. Son derece kolay olan çift taraflı defter kayıtlarında her hesabın sonucu çok kolay bir şekilde görüldüğü için, sürekli geliştirilmiştir. Çift taraflı defter kaydında hesaplama açısından yani matematiksel olarak hiçbir sorunla karşılaşılması halinde, burada hesapların adlandırılmasındaki farklılık ciddi bir sorun kaynağı olmuştur. Örneğin borç-alacak kelimeleri mülk-taahhüt sözcükleriyle sürekli karıştırılmıştır. Borç-alacak kelimelerinin hesap adı olarak kullanılması rasyonel fakat mülk-taahhüt kelimeleri irrasyonel olduğu için mülk-taahhüt nitelemesi zaman içinde unutulup gitmiştir. Çift girişin sol tarafı hesabın borcunu oluştururken sağ tarafa da alacaklar yazılmıştır." (Cleve, 1964, s. 6)

² "Eylem, öznel anlamına göre yarar arzusunun tatminiyle ilgili olduğu kadarıyla ekonomik yönelimlidir. Ekonomik eylem, bir aktörün kaynaklar üzerindeki kontrolünün temel dürtüsü içerisinde ekonomik amaçlara

hesaplar altında denetimini sağlayan ve gerçek durumunu gösteren muhasebe kayıtları gelişmemiş, fakat bir bütün olarak kapitalist sistem³ de işlerlik kazanmıştır. Modern muhasebenin başlangıcını oluşturan çift taraflı defter tutma, kapitalist sistemin olduğu kadar kazanç maksatlı rasyonel ekonomik faaliyetin de başlamasını sağlamıştır. Gelirin, hasılanın, satışların ayrı bir sayfaya yazıldığı, aynı şekilde, giderin, harcamanın, alışların ayrı bir sayfaya yazıldığı, her günün sonunda bu iki rulonun toplamının alındığı çift kayıt hesabının işaretlerine, sevapların ve günahların ayrı ayrı toplanıp farkının alınmasına yönlendiren Eski (Yasanın Tekrarı 7: 9-11) ve Yeni (Vahiy 20: 11-15) Ahit'te rastlanmaktadır. Eski ve Yeni Ahit'in dayandığı temel düşünce, cennetle ödüllendirilerek veya cehennemle cezalandırılacak kişiye, adaleti sağlamak maksadıyla işlediği her fiilin adil bir şekilde değerlendirildiği garantisinin verilmesiydi. Kişinin sonsuz akıbetini belirleyen temel ilke olarak altın kural, Eski ve Yeni Ahit'te de bulunmaktadır. Kendin için yapılmasını istemediğin bir şeyi hiç kimseye yapma, kendin için

yönelik olarak barışçıl bir biçimde uygulanmasıdır. Rasyonel ekonomik eylem, bu yönelimde gereçsel rasyonellik, yani düşünülmüş planlama gerektirir. Ekonomik eylem bir şeyin uygulanacağı hedefi seçme probleminde yönelmiştir; teknoloji ise, hedef belli olarak uygun araçların seçimi probleminde yöneliktir. Teknik rasyonelliğin teorik tanımı açısından teknik sürecin ürününün herhangi bir anlamda faydalı olup olmadığı tamamiyle önemsizdir. Modern zamanların teknolojik gelişmesi olarak büyük oranda kâr elde etmeye yönelik olduğu gerçeği teknoloji tarihinin en önemli gerçeklerinden birisidir. Fakat ne kadar önemli olursa olsun, bu ekonomik yönelim teknolojinin şekillendirilmesinde tek başına durmuyordu. Bütün zamanlardaki ve özellikle günümüzdeki ana vurgu teknolojik gelişmenin ekonomik olarak belirlenmesi üzerinedir. Rasyonel hesaplama ekonomik etkinliğin temelini oluşturmasa, ekonomik temelinde belirli çok özel koşullar olmasaydı, rasyonel teknoloji asla ortaya çıkmazdı. Rasyonel ekonomik kâr üretimine özgü bir para muhasebesi formu mevcuttur, bu sermaye muhasebesidir. Sermaye muhasebesi kazanç fırsatlarının ve kâr amaçlı bir yatırımın başındaki toplam varlıkların (mallar ve para) değerlemesi yoluyla kâr amacı güden etkinliğin başarısının değerlemesi ve doğrulanması ve bunun sürecin sonunda kâla mevcut veya edinilmiş varlıkların benzer değerlemesiyle karşılaştırmasıdır; sürekli işleyen kâr amacı güden bir kuruluş örneğinde aynı şey muhasebe dönemi için yapılır. Her iki durumda da varlıkların başlangıç ve son durumları arasında bir bilanço çizilir. Sermaye muhasebe defterlerinin bilançosunda yatırım için mevcut kâr araçlarının para değeridir; kâr ya da buna göre zarar başlangıçtaki bilanço ile dönemin sonundaki bilanço arasındaki farktır. Teknik açıdan, kâr amacı güden bir girişimin ve bir tüketim biriminin muhasebe hesaplamaları, ihtiyaçların karşılanması amaçları ve onların hizmet ettiği kâr üretimi gibi temelde farklıdır. Bir pazar ekonomisinde her türden rasyonel hesaplama, özellikle de sermaye muhasebesi, fiyat ve bunların değişimleri beklentilerine yöneliktir; zira bunlar pazarlık ve rekabetteki çıkar çatışmaları ve bu çatışmaların çözümü tarafından belirlenir. Kârlılık muhasebesinde bu teknik açıdan şimdiye kadar ki en gelişmiş form olan çift taraflı defter tutmada özellikle net bir şekilde ortaya konur. Buradaki kurgu, bireysel hesaplar sistemi vasıtasıyla bir girişimdeki farklı bölümler yada bireysel hesapların birbirleriyle takas operasyonları yürütülmesine, böylece teknik anlamda en mükemmel biçimde her bireysel adım yada önlemin kârlılığı üzerinde bir kontrol sağlanmasına imkan verir." (Weber, 2012, s. 175)

³ "Kapitalizmi ortaya çıkaran son merci faktörü, sürekli rasyonel nitelikteki teşebbüs, rasyonel muhasebe, rasyonel teknoloji ve rasyonel hukuğun olmasına rağmen; sadece bunlarla da kalınmamakta, rasyonel ruh, genel olarak hayat üslubunun rasyonelleşmesi ve rasyonel iktisat anlayışı da bunları tamamlayan zaruri faktörler olmaktadır. Rasyonel bütün ahlak ve ekonomik ilişkilerin başlangıcı, gelenekselliği sona erdirerek ortaya çıkmıştır." (Weber, 1950, s. 354-355)

olmasını istediğini bir şeyi de herkes için dile anlamında yorumlanacak olan bu altın kural, böylece, tanrısal yargılamada her kişi için kurulacak mizanın temel ölçütünü oluşturmaktadır. Altın kuralın temel mantığı, her kişi kendi fiillerinden sorumlu tutulacağı ve tanrı nazarında bir kişinin başkalarına sağladığı yararlılık ölçüsünde değer kazanacağı uyarısına dayanmaktadır. Şu halde tanrıya inanan her kişi, her gün veya her an, yapmakta olduğu davranışları ve hatta bu eylemlere azmettiren hisleri, sağlayacağı zarar/yarar ölçüğüne göre sürekli bir denetim altında tutma sorumluluğunu üstlenmiştir. İnanan insan, kendisine olduğu kadar karşılaştığı her insana yönelik de merhametli olmak zorundadır. Zira merhametin temel niteliği, hiçbir insana (hatta hiçbir canlıya, varlığa) zarar vermemek ve her insana da karşılığını ummaksızın yardım etmektir.

Hemen hemen tüm dinlerde⁴ var olan altın kuralın temel ölçü alındığı tanrısal yargılama, her kişi üzerinde, cehennem (zarar) veya cennetle (kârla) sonuçlanan bakiye bir fazlalığa dikkatleri çekmektedir. İlk önce çifte kaydın ve daha sonra da çift taraflı defter tutmanın temelini teşkil eden bu kalan (bakiye) fazla, zihinsel ve tanrısal olduğu kadar kişisel kefaret (günaha karşı bedel ödeme) duygusuyla kendisini hesaba çeken bireyin vicdanının tüccarların hesabına uyarlandığı anda, Avrupa'da rasyonel muhasebe başlamıştır. Ortaçağ Avrupa'sındaki musevi bir finansör için verdiği borç ile aldığı alacağı arasındaki her olumlu fark (faiz) kazancın kaynağı olarak bakiye verirken; tüccarı da, satın aldığı malların fiyatlarını ve bu malları alıcısına ulaştırıncaya kadar yaptığı harcamaları hesap defterinin bir sayfasına yazıp toplamakta, satışlardan sağladığı hasılatı da diğer sayfaya yazarak toplamakta, bu iki sayfa toplamalarını karşılaştırarak gelir ile gider kalanına göre kâr mı ettiğini

⁴ "Gerçekten dünyanın bütün büyük dinleri, 'kendiniz için arzu ettiğiniz her şeyi başkaları için de yapın' nasihatıyla özetlenen altın kuralı, kendi kutsal metinlerinde çeşitli versiyonlarda barındırmışlardır. Hristiyanlık, 'insanların size nasıl davranmasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın, kutsal yasanın ve peygamberlerin söylediği budur' (Matta 7: 12). Konfüçyüsizm, 'kendin için istemediğin hiç bir şeyi başkalarına asla yapma, ancak bu sayede kendine karşı beslenebilecek öfke ve nefreti olduğu kadar kırınglık ve küsmeleri de kökünden yok edebilirsin' (Analects 12:2). Budizm, 'kendini incinmiş olarak hissettiğin anda bile, hiç kimseyi incitme' (Udana-Varga 5,1). Hinduizm, 'kendine yapılmasını istemediğin hiç bir şeyi bir başkasına yapma, üstlenilen yükümlülüğün tamamı işte budur' (Mahabharata 5, 1517). İslam, 'kendin için istediğini din kardeşin için de istemediğin müddetçe, iman etmiş olmazsın' (Hadis). Judaizm, 'sana kötü gelen hiç bir şeyi dindaşın için yapmamalısın, yasanın tamamı ve tefsirin özü işte budur' (Talmud, Shabbat 3id). Taoizm, 'komşunuzun iyiliğini kendi iyiliğiniz olarak görün ve komşunuzun zararını da kendi kaybınız olarak kabul edin' (Tai Shang Kan Yin P'ien). Zerdüştlük, 'tek başına kalmanın bir iyiliği de, kişinin kendisi için iyi görmediği hiç bir şeyi bir başkasına yapamamış olmasıdır' (Dadisten-I-dinik, 94, 5)" (Steven ve Roselyn, 2010, s. 4)

yoksa zarara mı uğradığını rakamsal olarak görebilmektedir. Önce çift kayıt hesaplama ve sonra da çift taraflı defter tutma finansörün ve tüccarın⁵, ekonomik faaliyetini denetim altında tutmak isteğinden kaynaklanmış, istediği her an sayfa toplamalarını karşılaştırmak yöntemiyle, kâr da mı yoksa zararda mı olduğunu bilmek istemesinden kaynaklanmıştır. Böylece günahları azaltmak ve sevapları da çoğaltmak telkiniyle vicdanlarda oluşturulan tanrısal muhasebe, başkalarına yararlı olmak ve iyiliğini istemek altın kuralından kopmuş; gelirin ve satışın sevap, harcamanın ve alışların da günah olarak algılandığı çifte kayıt hesaplama tekniğine dönüşmüştür. Artık ortaçağ Avrupa'sının finansörü ve tüccarı için, harcamalar ve hasılatlar, tanrısal yargılama huzurundaki bir kişinin olumlu bakiyesi (sevap fazlası = hasılat fazlası) önemine kavuşmuştur. Aldığı borçların veya tükettiği malların, tıpkı işlenmiş günahlar gibi, kendi mahvına olacağı duygusuna kapılan tüccarlar ve finansörler; verdikleri borçlardan ve sattıkları mallardan sağladıkları kazançları birer sevap olarak algılamalarıyla, Avrupa'da reformun kapısını açmışlardır. Faizcilikten olsun ticaretten olsun sağlanan her kazancın, mesleki faaliyette başarı ve tanrının nazarında da seçilmişliğin işareti olarak kabul edilmesiyle, Avrupa'da kalvinist/puritanist yorumlar kök salmıştır. Avrupa'da reformist hareketin en uç noktasını oluşturan kilise karşıtları akımının metodist kolunu kuran John Wesley, Daniel DeFoe ve Samuel Pepy'nin yanısıra faydacılık düşüncesinin öncüsü sayılan deist Benjamin Franklin; kişisel vicdani olan bireysel muhasebe inancının⁶ veya nefsi hesaba çekme

⁵ "Çifte kayıt hesaplama, ortaçağın son dönem tüccarların verdikleri borçları takip etme maksadından olduğu kadar, kilise ve cemaate yönelik duyduğu bağlılık hissinden kaynaklanmıştı. Tüccarların tanrıya karşı üstlendiği, kazandığı her tutarı belgesine dayanarak eşit değerinden kaydetme sorumluluğunu ve bu bağlılık duygusunu; sonlukla, sınırlılıkla, yaratıklılıkla, hayvanilikle, yoksunlukla, kötülükle ve günahkarlıkla kuşatılmıştır. Özellikle günah deyimi, dürüstlüğü yok eden bir eğilim olarak, ortaçağ zihniyetini betimlemektedir. Diğer bir deyişle, çifte kayıt hesaplama yöntemi, ortaçağın imanlı ve dürüst girişimcisinin günahla ilgili olarak kendi zihninde düştüğü kaygılarından kaynaklanmıştır. Bu, paranın hesabı olsa dahi kötü bir zihin meşguliyeti değildi; zira borç para işlemlerinden kazanç sağlamak, hiç kuşkusuz, kilise hukukuna açıktan açığa çığnemek demektir. Ortaçağın tüccarı kendisi tamamıyla ahlaki ve vicdani olan duygusal bir ortam içinde bulmuş, sadece kilise otoritelerinin yasalarına uyarak değil fakat bunları iç dünyasına hakim kılarak dürüstlüğü zorunluluğunu kavramış, böylece de doğrudan kendi vicdanının sesini dinlemiştir." (Aho, 2005, s. xiv)

⁶ "Talmud'da melekler bir adama karşı suçlamalarda bulunduğu zaman, Tanrı, şu andaki konumu nedir, dürüst birisi midir yoksa günahkâr mı, diye sorunca; melekler, onun ne durumda olduğunu bilemiyoruz, diye yanıt verirler. O zaman Tanrı, günahlarını bir tarafta ve iyi amellerini de başka bir tarafta toplayın, hangisinin diğerini aştığını söyleyin, der. Bu hesap imanı, parasal muhasebeyle ve özellikle de kâr kavramıyla çok yakından ilgilidir. Günahlar harcamalar olarak ve iyi ameller de gelirler şeklinde dikkate alınmıştır. Bakiye ise zarar ya da kâr olarak değerlendirilmiştir." (Akalin, 2007, s. 1)

asketikizminin⁷, parasal olduğu kadar ahlaki de olan çift taraflı defter tutmaya dönüşmesine katkı sağlamışlardır.

2. Dünyevi Asketikizme Geçiş Sürecinde Yükselen Rasyonel Ekonomik Faaliyet

Kültürleri, rasyonellik seviyesini belirleyen dinî durumlarının bir ifadesi olarak gören Max Weber'in düşüncesine göre⁸ Tanrı'ya yönelmeyi manastırın duvarlarıyla

⁷ "Bu çağda keşiş, rasyonel yaşayan, metodik olarak çalışan ve rasyonel anlamdaki bir hedefe, yani gelecekteki hayatına yönelik bir insandı. Dua etmek uğruna sadece keşiş için saatin kongu çalar ve gün saatlere taksim edilirdi. Manastır cemaatinin ekonomik hayatı, daima rasyoneldi. Reform bu sisteme kati bir şekilde nüfuz etmiştir. Uhrevi asketikizm sona ermiştir. Protestanlığın asketik öğretisi, dünyevi asketikizmine uygun gelen bir ahlak meydana getirmiştir. Yoksulluk gerekli değildir, ama zenginlik peşinde koşmak da, insanı, pervasızca zevklere düşürerek baştan çıkartmamalıdır. Böylece, Sebastian Frank reformasyonunun ruhu, 'manastır hayatından kaçma fikrine sahip olabilirsiniz, ama şimdi herkes kendi hayatında tam anlamıyla bir keşiş haline gelmelidir', şeklindeki kelimelerle özetlemesinde çok haklıdır. Bundan dolayı, doğruluk, dürüstlük en iyi bir yol olarak kabul edilmiş; ve böylece de, Quakerler, Baptistler, Methodistler arasında teşebbüsün, işin hiç durmaksızın tekrar edilmesi olgusu, Tanrının daima kendisini gözettiği, gördüğü hissiyatı üzerine kurulmuştur. Tanrıtanıma bir günahkar, zenginliğe giden yoldan birine girerek tevekkül edemez; onlar, ancak iş yapmak istedikleri zaman bize yönelirler; takva sahibi dindar bir kimse ise, servete yönelen yolundan daima emindir." (Weber, 1950, s. 365-367)

⁸ "Kurtuluş, kendisini tanrının bir aracı olarak gören kişinin gerçekleştirdiği aktif ahlaki faaliyetinin, ahlaki davranışların idarecisi olarak tanrı tarafından verilmiş bir karşılığıdır. Dinsel kurtuluşa yöntemli ve düzenli bir yaşama tarzıyla ulaşma olarak tanımlanan, kurtuluşa yönelik bu yaklaşım biçimine asketik (çilekeşlik) diyeceğiz. Dinsel anlamda dünya, bir sosyal ilişkiler sahası olarak insanı günah işlemeye azmettiren neredeyse bir kötülükler diyarıdır. Dünya, sadece ahlaki olarak akıl dışı olmakla kalmayıp kutsal olan her şeyden kopup uzaklaştıran bedensel zevkler diyarı olduğu için değil, kurtuluşa ulaştıran etkin eylemler üzerinde odaklaşılmasına engel olduğu için de günaha çeken yalanlarla doludur. Gerçek kurtuluşa ulaştıran bu eylemler üzerinde odaklaşma, dünyadan yani toplumsal ve psikolojik içerikteki bütün ailevi bağlardan kurtulmayı olduğu kadar, ticari malların veya mülklerin mülkiyetinden kopmayı gerektirdiği kadar, tüm canlılara özgü cinsel yaklaşımlardan da tamamıyla uzak durmayı da gerektirir. Uhrevi asketiklik içindeki bir kimsenin, her hangi bir şekilde bedensel yada maddesel dünya işlerine yönelmesi, tamamıyla tanrıyı terk etme veya tanrıya yabancı kalarak isyan etme olarak reddedilmektedir. Bu, yaşanan gerçek dünyayı ret eden, uhrevi asketikizmdir. Diğer taraftan, kurtuluşa ermesini sağlayan en önemli faktör olarak kişinin davranışı üzerine odaklaşma, tanrının sevgi ve dürüstlük yarasını yaşamının her anına hakim kılarak kendisini tanrının seçilmiş bir aracı olarak hisseden bireyin dindarlığıyla dünyaya katılmasına da, dünyevi asketikizm denilmektedir. Artık bu dünya, dinsel asketikizm sorumluluk sahası haline dönüşmüştür. Dünya, çilenin ve yoksunluğun çekildiği fakat ekonomik kazanç ve mesleki başarıya yönelindiği bir yükümlülüğü içermiş olduğundan, asketik doğal haklar temelinde rasyonel bir işleve kavuşmuş, reformun ve devrimin yanında yer almıştır. artık çilekeşin yaşadığı bu dünya, rasyonel olarak düzenli bir şekilde yerine getirildiği bir meslek halini alır. Zevk içinde rahat bir hayat sürmek asketik için kesinlikle yasaklanmış olmasına rağmen, rasyonelleşmiş ahlaki yargılara bağlı kalarak ve tanrısal hoşnutluğu esas alarak, katı yasalar altında işleyen ekonomik faaliyete etkin şekilde katılmak kendisinin meslek anlayışını oluşturacaktır. Fakire özgü yaşayışıyla dünyayı kazanç ve başarıya ulaştıran bir çile diyarı haline çeviren dinsel rasyonalist için, kavuşulan başarı ve kazanç yada kısaca zenginlik, tanrının bu dindar kimseye verdiği lütf ile ihsanı olarak görüldüğünden, servet ile mülk Tanrının çilekeş yaşam tarzına beslediği hoşnutluğun bir ifadesi olarak takdis edilmiştir. Artık toplumda hakim kılınmak istenilen rasyonel-yasal düzenin doğrudan tanrı iradesinin bir görünümü olduğu öne sürülse, zenginlik ve kazanç toplum için gerekli görülse bile; dünyevi çilekeşliğin bir gereği olarak, servetin kişisel olarak kullanılması veya mal ile mülkün gaye haline gelerek tanrının yerini alması yasaklanmıştır. Dünyayı asketik olarak yaşayan kimse, kişisel yaşamını tamamıyla rasyonel bir sistem altında disiplinli kılmasının bir gereği olarak, zevk ile rahatlık diyarı olarak da kullanılacak olan dünyanın

ve seçilmiş olduğuna inanılan kilisesinin hiyerarşik atamalarına sığınan ruhban heyetiyle sınırlandıran orta çağ Katolikliğinin, bütün toplumsal olgu ve insanî güdülerinden tamamıyla terk ve ret halindeki asketik inancından; kadercilik itikâdıyla, inancın ibadetle ispat edilmesinin ilâhî kurtuluşa tesir edemediği kanaatine vararak, hiç bir aracıyı kabullenmeksizin, hiç bir kimsenin irşadına da boyun eğmeksizin, Tanrısıyla derin, bir yalnızlığa bürünen kalvinistin seçilmişlik inancına geçilmiştir. Karşılıksız yardımı büyük ölçüde sona erdiren⁹ seçilmişliğin işaretlerini meslekî başarısında görebileceği şeklindeki ümidiyle, münzevi hayatı ve çilekeşliği kendi işyerinde yaşamasıyla kalvinist asketikizme geçilmiştir¹⁰. Böylece

ahlaki olarak tüm bu irrasyonelliklerini reddetmesiyle de, tam anlamıyla rasyoneldir. Artık kişi, kendi hayatı ve davranış tarzı bakımından, bilinçli ve yöntemli olarak kendi kendisi üzerinde denetim kurmuş demektir. Dünyevi yükümlülükleri sadakatle yerine getirmeyi dindarlığın bir gereği haline getiren asketik protestanlığı içermektedir." (Weber, 1964, s. 281)

⁹ "Kişisel olmayan ve ekonomik bakımdan rasyonelleşmiş karakterdeki saf ticari ilişkiler; hiç de açıkça ifade edilmemesine rağmen, ahlaki dinlerin çok güçlü tesiri altındadır. Toplumsal kurumlara dayanan bir ekonominin maddi gelişmesi, genel olarak kendi nesnel kuralları izleyen piyasa ilişkilerinden kaynaklanır; piyasa kurallarına karşı bir serkeşlik, ekonomik başarısızlığı getirerek, uzun dönemde ekonomik çöküşe neden olur. Ekonomik bir yapının rasyonelleştirilmesi, tam olarak tartıştığımız anlamdaki maddileşme süreçlerini de daima beraberinde getirmiş; özel şahıslara hayırsever yakarıları vasıtasıyla, nesnel rasyonel iş fiillerinin evrensel kontrolünü olanaksız kılmıştır. Kapitalizmin işlevsel bir hale getirdiği maddi dünyası, böyle hayırsever bir yönelmeye tahammül etmemeyi kesinlikle belirtir. Kapitalist ekonomi dünyasının bu rasyonelleşmesinde, sadece belirli şahısların itaatsizliklerine ve güvensizliklerine karşı dinsel hayırseverliğin gerekleri çökmemiş, bütün sistemlerde ortaya çıkan fakat gerçekte kendi anlamını tamamen kaybetmiştir." (Weber, 1964, s. 216-217)

¹⁰ "Hiç kuşkusuz, sunulan bu dinsel fikirlerde, tarihi seyirinde en mükemmel haline nadiren rastlanabilen, sadece ideal tiplerle açıklığa kavuşturulan kalıplar yoluyla ilerleyebiliriz. Zira, tarihsel gerçekliğin kesin sınırlarının aşılmasının olanaksızlığı nedeniyle, yalnızca kavramsallaştırılan dini fikirlerin en uyumlu ve en mantıklı biçimlerinin araştırmasını yapmak suretiyle özel önemlerini anlamayı ümit edebiliriz. Artık bir inanç haline gelen kalvinizm; Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi en yüksek gelişmenin olduğu ülkelerde, 16. ve 17. asırlarda görülen büyük politik ve kültürel çalışmaların odak noktasıydı. Kadercilik öğretisi, o sıralar ve genel olarak günümüzde bile kalvinist dogmanın en dikkate değer bir özelliğiydi. Bu gün bile her okumuş insan tarafından bilinmesi uzak bir olasılık olan kadercilik öğretisini ele almadan geçemeyiz. Kadercilik öğretisini, en iyi, hiçbir kiliseye bağlı olmayanların ve Baptistlerin amentüsü şeklinde açıkça tekrarlanmış olunan 1647 Westminster imanının güvenilir kelimelerinin muhtevassından öğrenebiliriz. Tanrının takdiriyle, Kendi şanının tezahürü uğruna, bazı insanlar ve melekler sonsuz hayatla mukadder kılınmış ve diğerlerine ise sonsuz ölüm yazılmıştır. İnsana mukadder kıldığı hayatı, Tanrının daha dünyayı kurmadan önce, kendi sonsuz ve değişmez niyetiyle, gizli maksadının ve mükemmel keyfinin iradesine göre, sadece kendi şanının inayeti için, yazmıştır. Bütün yaratıkların içinde insanların sadece küçük bir kısmının, yalnızca Tanrının şanına ve haşmetine araç olması anlamında, sonsuz lütfü için seçilmiş olduğu gerçeği, şüphesiz J. Calvin için de muhtemeldi. Sadece Tanrının kendisi hür olduğundan, hiç bir yasaya bağlı kalmadığının idrak edilmesinden bu yana; Tanrının müstakil hükmüne adaletin dünyevi ölçülerini uygulamak, anlamsız olduğu kadar Haşmetini de tahkir etmek demektir. Bizim bildiğimiz, yalnızca, insanlığın bir kısmının himaye görmüş, kalanının ise lanetlenmiş olarak kalacağıdır. Beşeri hüner veya günahkarlığa, bu kısmetinde kısmen de olsa bir rol atfedilmesi; ezelden beri bir karara bağlanmış Tanrının mutlak hür iradesini, beşeri tesir yoluyla değiştirmeye zorlamak gibi olanaksız bir ayrırlığa düşmek demektir. Gerçek bir püriten, mezarına defnedilirken bile dinsel ayinin bütün alametlerini tamamıyla ret etmiş; batıl inanca ve kurtuluş üzerine büyüsel ve kutsal güçlerin tesir ettiğine kendisinin hiç güvenmediğini göstermek için de, ihtiyatlılıkla, en yakınlarını ve en değerlilerini, ilahisiz ve ayinsiz olarak defnetmiştir. Zira, Tanrının lanetlemeye niyetlendiği kimseler için, Onun lütfuna nail olmayı

eskiden zorlamayla dıştan kurulmak istenilen dinsel baskı, bireyin kendi iç dünyasında kurulmuş, başarısızlığa neden olacak her sapma, en büyük bir günah olarak görülerek, cemaatten atılmasına neden olmuştur. Özellikle, ilahi kurtuluş için yazgısında seçilmiş olma ümidi, Tanrının atadığı ve yükselmesi için fırsatlar tanıdığı dünyevi faaliyetindeki başarılarıyla pekiştiren müritle; dünyayı reddeden asketikizmin bütün zorunluluklarını terk ederek, azizlerin ruhlarına da hiç sığınmaksızın, ayinler ve yortularla kurtarılmaya itibar etmeksizin, içsel bir tevazu içinde doğrudan Tanrıya yönelmek suretiyle kendilerine olan güvenlerini kazanmışlardır. Dünyevi asketikizmin dürüstlüğü, çalışkanlığa, dakikliğe, sorumluluğa ve tutumluluğa yönelten güdülerini sayesinde; edinilen yüksek kazançların kişisel lüks tüketime akması engellenmiş, rasyonel yaşama biçimiyle de sermaye birikiminin oluşumu olanaklı olmuştur.

Toplumun kültürel temelindeki rasyonelleşmenin, Jean Calvin'in (1509-1564) kadercilik inancına dayanan asketik öğretisiyle özellikleri açıklanan dindeki rasyonelleşmeyle¹¹ başladığını savunan Weber; böylece, kalvinizmle sosyal

sağlayan büyüsel bir araç olmadığı gibi, başka her hangi bir araç da yoktur. Her inanan, eninde sonunda 'ben, seçilmişlerden biri miyim ve lütfail nail olduğumdan nasıl emin olabiliyim' şeklinde bir sorunun yanıtına yönelecek, bütün diğer ilgilerini terk edecektir. J. Calvin'in kendisi için, bu, bir sorun değildi. Calvin, kendisinin Tanrının bir aracı olarak seçilmiş bulunduğunu hissettiğinden, kendi kurtuluşundan zaten emindi. Luther'in günahkarlıktan kurtulamayan kimselerin kendilerini Tanrıya teslim etmeleri halinde lütfunu vaat ettiği tövbekar imanlarındaki alçak gönüllülüğün yerine; kapitalizmin kahramanlık çağından günümüze kadar gelen örneklerinin soyutlandığı katı püriten tüccarların arasında kendisine güvenen azizlerin yetişmelerini yeniden keşfedebiliriz. Diğer taraftan, bu kendine güveni elde etmek için mücadeleli dünyevi faaliyet en uygun bir araç olarak sürekli telkin edilmiştir. Zira, sadece mesleki faaliyet dinsel şüpheleri tamamıyla dağıtır ve lütfun kesinliğini sağlar. Azizin hayatı, sadece bir maksadın, ilahi kurtuluşun üstünlüğüne yönelik olmasına rağmen; kesinlikle bu sebebe dayanarak, bu dünyada tam anlamıyla rasyonelleşti ve Tanrının şanını dünya üzerinde arttırmaya hizmet etmek suretiyle tamamıyla hakim oldu. Asketikizmin her rasyonel tipine benzer olarak püriten de, özellikle duygulara karşı durmayı öğreterek, bir kimseyi, değişmeyen güdülerini sürdürmeyi ve davranmayı muktedir kılmaya çalışarak; kavramın psikolojik anlamdaki bu biçimselliğinde, kişiye bir şahsiyet kazandırmaya gayret sarf etti." (Weber, 1984, s. 98, 110-112, 118-119)

¹¹ "Özel servetin üretilmesinde asketikizm, sahtekarlığı olduğu kadar tamahkarlığın tahriklerini de kınamıştır. Asketikizmin kınayıp karşı çıktığı açgözlülük ve mammonizm olarak gördüğü para hırsı, kişinin zengin olmak maksadıyla peşinde koştuğu şeylerdir. Servetin kendisi, bir tür günaha sürüklenmez. Ancak burada asketikizm, her zaman iyiyi aradığı kadar kötülüğü de yaratan bir güç olmuştur. Zira asketikizm açısından mülk ve para, kişiyi ayartmasıyla kötülüğe meylettiren güçlerdir. Eski Ahit'e uygun olarak ve iyi işlerin ahlaki değerlerine de benzeyerek asketikizm, para kazanmayı hedef alarak zenginlik peşinde koşmayı son derece kınanılacak bir hal olarak görmüş olsa da; mesleki faaliyet içinde çalışmasının bir karşılığı olarak kazanca veya başarıya ulaşılmasını da tanrı kutsamasının bir işareti olarak yüceltmektedir. Kazanç maksatlı faaliyeti benimsemesinin de ötesinde, dünyevi mesleğinde hiç durmaksızın sürekli disiplin içinde sistematik olarak çalışmasının dini değerlendirilmesi, asketikizme ulaştırılan en yüksek aracı olmuştur. Ayrıca kazanç/başarı maksatlı sürekli ve yoğun çalışmanın, yeniden doğuşun ve içten gerçek inancın en açık ve kesin delili olması, kapitalizmin ruhu olarak adlandırılan dünyevi asketikizmin yayılmasının temel nedeni olacaktır. Tüketimin sınırlandırılarak azaltılması kazanç peşinde koşma çabasının serbest kalarak yükseltilmesiyle birleşince, bunun kaçınılmaz bir tek fiili sonucu olacaktır, asketik duyguların daha çok tasarruf yapmaya zorlamasıyla gerçekleşen sermaye birikiminin yoğunlaşmasıdır. Servetin kişisel tüketime

faaliyetlerin anlam bağı ve ekonomik davranışların da güdüsünü oluşturan bir ideal tipin yaratıldığını, kuramsal olarak öne sürmüştür. Nitekim, bu ideal tip vasıtasıyla, kalvinist öğretilerin aşılacağı hayat tarzı, bir önceki kültürel yapının normları tarafından ret edilen ve günah sayılarak men edilen belli bir faaliyet tipini meşrulaştırmıştır¹². Bu sebeple, yaşama tarzının içeriğini oluşturan kalvinist asketik

harcanarak yok edilmesi, doğal olarak sermayenin verimli yatırımının artırılmasına katkı sunmuştur. İnsan tanrının şanıyla kendisine lütfedilen malların mutemedidir. Mesellerde anlatılan hizmetkârın dürüstlüğü ve çalışkanlığı gibi, o da kendisine güvenilip emanet edilen her bir penny'nin hesabını her an vermeye hazır olmalıdır; kazancından bir kısmını tanrının şanını yüceltmek emeliyle ekonomik faaliyetinde tutmak yani işini genişletici yatırım yapmak için kullanmak yerine, kendi zevkleri uğruna savurması, en azından yazgısındaki seçilmişliğini tehlikeye atması demektir. Sürekli kılınmış mesleki başarıyı veya ekonomik kazancı seçilmişliğinin işaretleri olarak benimseyen insanın, mülklerine karşı üstlendiği bu görevi hizmet eden bir mutemet gibi kesin itaati zorunlu kıldığı duygusu, yada tıpkı bir kazanç makinesi gibi doğru olması gerektiği düşüncesi, buz gibi ağırlığıyla bütün hayatının üzerine çöker. Mülkleri arttıkça tanrıya karşı üstlendiği doğruluk ve tutumluluk sorumluluğu da artar, kazancı ve serveti ne kadar artarsa artsın asketik yaşama tutumla yöneldiği yaşamında şahsi tüketimlerini azaltarak kanaatkarlık sınavından başarıyla çıkar, tanrıya ait mülkleri arttırmak ve ekonomik etkinliği genişletmek sorumluluğunu daha şiddetli hissederek, mesleğindeki gayretiyle tanrı şanını yüceltmek uğruna hiç durmadan çalışma zorunluluğu yani kazancını arttırmaya sorumluluğu da artar. Artık fakir olmayı istemek hasta olmayı istemek gibidir; fakirliği yaratan aylaklık ve tembellek kadar uğranılan zararlar ve başarısızlıklar da kınanılmaktadır, çünkü bunlar tanrının şerefine zarar vermektedir." (Weber, 1984, s. 172)

¹² "Dindar bir Katolik, ekonomik sorunlarla ilgili olarak kendisini sürekli olarak papalık buyruklarını çiğneyen ve bunlara uymamanın tam sınırında olduğunu hissederek. Katolik dindarın ekonomik davranışı, yalnızca günah çıkartmadaki rebus sic stantibus ilkesine dayanarak hoşgörülmekeydi, bu toleranslı tutum kapsamında fakat ihtimaller dahilinde kazanç güdüsüne yaklaşılmaktaydı. Sonuçta Katolik bakış açısına göre, kazanç güdüsüyle ekonomik faaliyette bulunmak tümüyle yanlıştı; insanların ihtiyaçlarını tatmin maksadıyla sınırlandırılmış olsa bile, bu, tanrıya ayrılacak zamanı azalttığı için, tanrı nazarında asla uygun olmayan bir uğraşıydı. Oysa Yahudilerin ekonomik faaliyetlerinin veya daha çok emellerinin tanrı yasasıyla çelişen bir yanı olmadığı için, kazanç maksatlı ekonomik faaliyetlere izin verilmiş, para kazanma çabasının özellikle tefecilik işlemlerinin toplumda yol açabileceği kötülüklerine rağmen faizcilğe ahlaki olarak pek karşı çıkılmamıştır. İşinde daha çok para kazanan Yahudi'yi kazancıyla tanrının kendisini ödüllendirmiş olduğu duygusuna kesinlikle karşı çıkılsa bile, kazanç maksatlı işinde Yahudinin Tanrı yasasına bağlı kaldığı düşüncesi haklılık kazanır. Ne kadar çok para kazanırsa kazansın, Yahudi'nin ekonomik başarısı, dindarlığının bir sonucu olarak ahlaki yargılarına bağlanamaz. Oysa püriten ekonomik başarıları, doğrudan dinsel eğiliminden kaynaklanmaktaydı. Püriten dinsel rasyonelliğini ekonomik faaliyetine yansıtmaktaydı, çünkü Püriten bir Katolik gibi ahlaki olarak kınanacağı duygusuna asla kapılmadığı gibi, bir Yahudi gibi tanrı buyruğunun boşluklarını aramıyor veya kardeş-yabancı ayrımcılığı üzerine kurulan çifte standart yasalara da sığınmıyordu. Kazanç peşinde koşmayı ve daha çok servet biriktirmeyi, seçilmişliğinin kanıtı olarak gördüğü için Püriten, dinsel inançlarını ve tutkularını ekonomik faaliyetinde gösterebiliyordu. Yaşadığı her anında tanrının sevgi ve dürüstlük yasasına bağlı kaldığı için, Püriten, iş hayatında vicdanının sesini dinliyor, kazancıyla tanrı ile uzlaştığının bilincine varıyordu. Böylece, Püriten, rasyonel ve yasal kıldığı ekonomik faaliyeti sayesinde, inancını ve ahlaki meşiyetlerini olduğu kadar bütün yaşama tarzını doğrudan iş üzerinde somut bir hale getirebiliyordu. Yine de hiçbir sofu Püriten, insan ayrımcılığıyla Yahudilere izin verilen ve felaketlere yol açan tefeciliği olduğu kadar, kişilerin hatalarından yararlanarak para kazanmayı, hileli tartı veya sahtekarlık sayesinde bol kazanç elde etmeyi, koloni sömürgelerinden aşırı para kazanmayı tanrı rızasına uygun olduğunu kesinlikle düşünemezdi. Quakerler ve Baptistler, tanrının temel yasasının her insana dürüstlükte ve sevgide eşit davranmayı zorunlu kıldığına kesinlikle iman etmiş oldukları için, ürünlerini herkes için tek fiyatla satmışlar, herkesle yasal ve hakka uygun iş ilişkisine girerek herkesin güvenini kazanmışlardır. Böylece her kesimden insana asla aldatılmayacağı duygusunu kazandırmışlardır. Farklı mezheplerden hatta ateistlerden olan insanlar, kendi çevreleriyle alış veriş yapmak yerine Baptist ve Quakerleri yeğlemiş, paralarını kendi cemaatlerinden olan şirketlere yatırmamış, dürüstlüğünden emin oldukları bu şirketlere paralarını emanet etmişlerdir. Dürüstlüğüyle herkesin güvenini kazanan Püritenler de, tanrının huzurunda yaptıklarına inandıkları işlerinden çok yüksek kazançlar elde ettiler." (Weber, 1964, s. 172)

inancı, sadece, söz konusu bu ideal tipin benimsenerek halka tanıtılması ve aktarılması yoluyla maksada yönelik kazanç fiilinin anlam bağıını ifade ederek¹³ sürekli kazanç takibini meşrulaştırmakla kalmamış; bununla birlikte, toplumsal yapının şekillenmesini ve ekonomik örgütlenmenin oluşumunu sağlayan toplumsal faaliyetlerin, gerçekleşen bu değer yönelmesine uygun olarak yeni bir içerik kazanmasında fonksiyonel bir rol de oynamıştır. Bütün iktisat ahlakının ve ekonomik faaliyetlerin başlangıcı, Katoliklerin uhrevi asketikizminin¹⁴ aksine, Püritenlerin dünyevi asketikizmi yüceltmeleriyle ve Musevilerin de çifte standartlı yasalarına duydukları bağlılık üzerine kurdukları rasyonalizmi geliştirmeleriyle, ticari faaliyetin meşru kılınması olmuştur. Calvinist ekonomik ahlakı¹⁵ oluşturan

¹³“Kalvinistin yaşanılan bu dünyaya bakışı tamamıyla farklıdır. Teoride dünyayı reddetmez, dünyevi işinde dünyadan yararlanmaktan da vazgeçmez. Dünyayı korkunç bir kötülük diyarı olduğunu bilse de, bu dünyadan asla tek başına vazgeçmez; kurtuluşa mesleki faaliyeti içindeki dürüstlük hali ve sıkı çalışmasıyla ulaşmak istediğinden, tembellik içinde uyusuk bir hayata kapılarak rahatlık içinde olmaz. Bu yaratıklar aleminin günahkar iğrençliğinin farkına varmış olsa da kalvinist, tüm günahlara zihninde karşı çıkmış ve kötülüklerle karşı mutlaka teslim olmamak gerektiğini anlamış olmasına rağmen; son derece dikkatli ve sistematik bir şekilde sıkı çalışmaya yönelmekte, çalışmasındaki yoğunluğu derece derece artırarak varlığa tapınmadan olduğu kadar kibirden ve benlikten de kopup kurtulmak istemektedir. Böylece kalvinizm, dünyanın içinde ve insanların arasında çekilen çileyi temel almış, dünyevi araçlara tamamıyla mantıklı ve kapsamlı bir şekilde yönelmiş, dünyevi asketikizmini kazanç ve servet içinde olurken dahi bir fakir gibi yaşamak üzerine kurmuştur. Dünyevi çileleşlik, bedensel ilgileri en katı bir disiplin altına alarak içgüdüsel bütün duyguları tamamıyla yok etmeyi gerektirdiği gibi, duyuşal yaşama kesin sınırlama getirerek dünyevi araçları gerekli ve yararlı kılınmasını da sağlamıştır. Dünyevi çileleşlik sayesinde kişinin kendi kendisini yönetmesi ve kendisi üzerinde hoşgörüsüz bir denetim kurması, herkese sevgi ve dürüstlükte eşit davranmayı emreden tanrı yasasına bağlı kalınarak yaşanılan hayatı kutsal kılmıştır.” (Troeltsch, 1981, s. 606-607)

¹⁴“Her şeyin tanrı takdirinin gizli fakat yadsınamaz gücü altında gerçekleştiğinin bilinci altında olan kalvinist, mesleki başarılarını ve ekonomik kazançlarını seçilmişliğinin görünen kanıtları haline getirerek, protestanlığın asketik ahlakını oluşturan dünyevi asketikizmin ekonomik ahlakıyla da uyum içinde olmuştur. Calvinist asketik ahlak, Katolikliğin kuramsal ve geleneksel ahlakından tamamıyla farklıdır. Calvinist ahlakta, çalışma ve servet kilisenin hükmü dışına çıkarılmış dünyanın içine ve insanların arasına taşınmış, para kazanma emeli saf dinsel güdülerle ret edilmemiş, en iyi hayırseverliğin insanlara iş sağlayarak elde ettiği gelirle ihtiyaçlarını kendisinin karşılamasında olduğu belirtilmiştir. Calvinist ekonomik ahlakla Lutherizm arasındaki farklılık da belirgindir. Lutherizm, kazanç sağlama görevi yerine daha çok kardeşlik sevgisini mesleki etkinlikte öne çıkartmış, mesleği daha çok tarım kesimi ile el emeği işçilerine ve büro çalışanlarına özgü görmüştür. Oysa Calvinist asketik ahlakının öngördüğü rasyonel ekonomik faaliyet ve hesaplama ruhu, fakire özgü yaşama lüksten kaçınmayı ve daha çok biriktirmeyi şart koşarken, Lutherizm para kazanmayı açıkça reddetmekte ve aşırı diğerkâmlığı öngörmektedir.” (Troeltsch, 1981, s. 812-813)

¹⁵“Calvinist ekonomik ahlakı, günahın kefareti ve sıkı kontrol altına alınması gayesi üzerine kurulmuştur. Dürüstlük içinde düzenli ve devamlı çalışma yoluyla günahattan korunma ve günahları affettirme düşüncesi, rasyonel ve sistematik bir tarzda disiplin altına alınan ekonomik faaliyetin Protestanlıkta daha da gelişmesini sağlamış; az ya da çok kendine uygun bir mantık muhakemesini de beraberinde getirerek, kalvinist ahlak tembellik ile yarasızlığı tüm kötülüklerin kaynağı olarak görmüş, mesleki çabalarda uğranılan tüm zarar veya başarısızlığı da kötü ahlakın doğal bir sonucu saymıştır. Ahlak ile bütüleştirilmiş böyle bir çalışma görüşü, Püriten güdülerle daha da geliştirilmiş, örneğin Quakerler arasında iş ortamında kalma ve işe hazırlanma dahi tanrısal aydınlanma olarak görülmüştür. Calvinist ahlakla, daha çok üretmeye yönelmiş güçlü ve sistematik bir güdüyle, bir taraftan aynı asketik dürtülerle, kişisel tüketim üzerinde çok ciddi sınırlandırmalar getirilmiş ve lüks tüketimden tam anlamıyla sakınılmış, üretim dışına harcama yapmanın değersizliği ve haddini bilmezliği üzerine çok etkili vaazlar verilmiştir. Böylece kalvinist

dünyevi asketikizmin dürüstlüğü, çalışkanlığı, dakikliği, sorumluluğa ve tutumluluğa yönelten güdülere sayesinde; edinilen yüksek kazançların kişisel lüks tüketime akması engellenmiş, rasyonel yaşama biçimiyle de sermaye birikiminin oluşumu olanaklı olmuştur. Daha çok kazanç sağlayarak kendisini Tanrının bir mutemedi gibi görmenin iç huzuruna eren kalvinist, dünyaya ve dünyevi işlere Katolik ve Lutheristlerden çok farklı bakmaktadır. Calvinist, bu dünyaya yaklaşımıyla, tanrının kendisini ezelden seçmiş ya da seçmemiş olduğu endişesini¹⁶,

asketik ahlakı, burjuva kapitalizmini oluşturan rasyonel ekonomik faaliyetin ahlaki ifadesi haline almıştır. Orta sınıfların ekonomik ahlakı haline gelen kalvinist asketikizmle, toplumun büyük bir çoğunluğu yaşama kapitalist rasyonel ahlakla bakmaya başlamış; işbölümüne sistematikleşme, uzmanlaşma üzerinde odaklaşma, yararlılık duygusuyla kazanca yönelme, kazanç maksatlı ekonomik etkinliği üstlenilecek tek tanrısal görev olarak görme, edinilen mülkleri ve sağlanan yüksek kazançları tanrı adına koruma ve arttırma vs gibi emeller kalvinistin yaşam idealleri haline almıştır. Tüm parasal servetin ve mülklerin tek ve mutlak sahibinin tanrı olduğuna inandıkları için, kalvinistler kendilerini tanrısal mülkün idarecisi ve tanrıya ait paraların mutemedi olarak görmüşler, tanrısal lütfün kiliseye değil de ekonomik işleri kapsamında kendilerine emanet edildiğine inanmışlardır. Bu tarz bir rasyonel ekonomik faaliyet, tanrıya ait servet ile mülkü yönetmekle görevlendirildiği duygusuyla kalvinisti bedensel zevklere düşmesini ve dünyevi gururlara kapılmasını önlemekte, kazanç maksatlı çalışma görev bilinci altında yaşamın her anında tanrıya hizmet etmiş olmanın mutluluğunu hissetmekte, katı bir dürüstlük ve her insanı kuşatan sevgi yaklaşımıyla iş hayatında herkese güven vermekte, fakir ve aylak haldeki insanlara iş vererek onları günahın pençesinden kurtarmayı tanrıya karşı üstlenilmiş en büyük görev olarak görmekte, elde edilen yüksek kazançları iş etkinliği içinde tutarak tanrıya ait olan kazançları insani maksatlar için kullanmaktadırlar. Tanrı mülkünü yöneticiliği ve tanrıya ait görülen kazançların mutemetliği, fakire özgü yaşam içinde yatırımları arttırarak fakirlere iş vermeyi zorunlu kıldığı gibi; sabit fiyatlar sistemini, satılacak malların kalitesine göre standartlaştırılarak sınıflandırılmasını ve her kalitedeki mala farklı fiyat uygulanmasını, sevgi ve dürüstlük en iyi yoldur ilkesine uyularak iş etkinliğinin her aşamasına katı bir dürüstlüğün uygulanmasını iş ilişkilerine hakim kılmıştır. Böylece lonca düzenine ruhani ve ahlaki olarak tamamıyla karşı çıkılırken bile insani aldatan hileli sapmalara karşı son derece dikkatli olunmuş, iş hayatı alıcıların haklarının korunması temelinde hesaba dayandırılmış, doğruluk ve dürüstlük tanrının mülk ile servetinin idaresinde vazgeçilemez bir zorunluluk olarak görülmüştür.” (Troeltsch, 1981, s. 812-813)

¹⁶“Weber’e göre kalvinist dogmanın, tanrının üstünlüğü ve bireyin kaderine mutlak bağlılığı öğretileri olmak üzere iki kendine özgü ve birbirine bağlı özelliği, inananı bu dünyaya yöneltmiştir. Tanrının kaderi yoluyla insan üzerinde kurduğu mutlak üstünlüğüne inanarak kalvinistler, her günü hayatlarını kesin ahlaki ilkelerle donatmışlardır. Tanrının üstünlüğüne ve çizdiği kaderden kaçınılmaz olduğuna inanan her kalvinist, daha kendisi yaratılmadan önce tanrının kendisi hakkında seçilmiş mi yoksa lanetlenmiş mi olacağına kararını verdiğinin farkındadır. Tanrının kendisi hakkında ezelden verdiği bu kararı değişmez olduğu için, her kalvinist, kilise ayinlerine ve yortulara katılmakla, manastır hücrelerinde çile çekmekle, her anını dua ve yakarışlarla doldurmakla sonradan seçilmişlerden olamayacağına da bilincindedir. Tanrının üstünlüğüne imanla yaklaşan kalvinist, ne yaparsa yapsın, tanrının kendisi hakkında ezelden çizdiği kaderini değiştiremeyeceğini bildiğinden, kaçamadığı ve değiştiremediği kaderinin ipuçlarını aramıştır. Endişeli ve ümitli bir ruh haliyle seçilmişliğinin ya da lanetlenmişliğinin işaretlerini yaşamında ararken kalvinist, zihninde tanrının çizdiği o gizli kaderinde seçilmişliğin kanıtları üzerinde odaklaşmıştır. Tanrının niyetine uygun çaba göstermesi veya tanrı iradesinin aktif aracı olması halinde, tanrının öngördüğü yaşamı uygulaması koşulunda, lanetlenmekten kurtulmuş olacağına ve seçilmişlerin arasına katılacağına inanmıştır. Yunanca bir kelime olan asketikizmin kelime karşılığının uygulamak olduğu dikkate alınacak olursa, kalvinistin endişeli zihninde, artık tanrı tamamıyla anlaşılabilir ve bilinemez soyut bir varlık olmaktan çıkmakta, niyetiyle ve iradesiyle olduğu kadar insanlara verdiği ahlaki mesajıyla da anlaşılabilir bir hale gelmektedir. Böylece çileleşlik anlamındaki asketikizm, tanrı iradesinin insandan uymasını istediği özel beklentileri içeriğine kavuşmaktadır. Bu asketikizm kavramının anahtar özelliği, tanrı iradesinin yaşanılan bu dünyada ve insanların arasında yerine getirilmesine dayandığı için Weber tarafından dünyevi asketikizm olarak adlandırılmıştır. Her günü yaşam içinde ve insanlar arasında yerine getirilen bu dünyevi asketikizm, dünyevi

mesleki yaşamında ulaştığı başarılarıyla, işinde sağladığı yüksek kazançlarla bastırmaya çalışır. Kalvinizmin uç bir uzantısı olan ve kurtuluşu kilisenin dışında arayan Püritenizmde kişi, mesleki başarı yoluyla ulaşmayı düşlediği Tanrı sevgisinden kendisini alıkoyan zevk düşkünlüğü ile rahat yaşam tarzı tümüyle yadsımakta ve sanata karşı da oldukça olumsuz bir tutum sergilemektedir.

Yalnızca kendisiyle ilgilenerek, yaşadığı her anında kendisini Tanrısıyla yüzleştirerek kendisini daima geliştirme emelini taşıyan böyle bir kimse; başarılarını ve kazançlarını da, seçilmişliğinin birer işaretleri olarak görerek kendi iç huzuruna varmaktadır. Artık dünyevi işler, kazanç maksatlı faaliyetler ve bu uğurdaki bireysel tutkular günahkarlığın birer işaretleri olarak görülmemekte; tam tersine, tembellik ve aylaklık, dilencilik ve kula muhtaçlık daima olarak lanete çarptırılmış olmanın birer işaretleri şeklinde yorumlanarak; bu dünyadaki çalışmasıyla Tanrının şanını ve yüceliğini sergilemeyen bu yararsız ve verimsiz kimseler, Tanrının düşmanları olarak nefret ve kınamayla yerilmektedir. Püritenlerin davranışlarındaki niyetleri ve emelleri üzerine odaklanmış bunca gözlem ve irdelemeler sonrasında, kalvinist öğretiyi yorumlamış olan Weber; bu dünyadaki kazanç maksatlı eylemiyle veya tüm mesleki faaliyetiyle kendisini bütün ömründe Tanrıya adanmış olan kalvinistin; her an hissettiği Tanrının mutlak üstünlüğünün huzurunda yalnızca kendi kurtuluşuyla ilgilenmesinin, bu uğurda kendisini hiç sonu gelmeyen bir eylem

bir gerçektir, her insanın yaşadığı dünyevi hayatı kapsamaktadır. Manastır çilekeşliğinden tamamiyle farklı olarak dünyevi asketikizm, kesinlikle bu dünyaya özgü işlerden vazgeçmeyi gerektirmese bile, dünyevi ve bedensel ilgilere son derece mesafeli durmayı gerektirmektedir. Dünyevi asketikizmi sayesinde kalvinist, tüm enerjisini kullandığı işyerini tanrının hizmetine adanmış adeta bir tapınak haline getirmiş, dürüstlük içeriğindeki tanrı isteğine her günkü mesleki faaliyetinde yerine getirmeye azmetmiş, böylece yaşadığı sosyal çevredeki herkesle birlikte tanrı iradesine bağlı kaldığı duygusunu hissetmiştir. Kalvinistin mesleğiyle kurduğu bu çok yoğun dinamik bağ, yoğun ahlaki yargıların meslek anlayışına yerleşmesine neden olmuştur. Özellikle de kadcercilik öğretisi, kalvinisti diğer insanlardan tamamiyle ayırmıştır. Kalvinistin dünyevi asketikizmi, kendisini tanrının faal aracı gibi hissederek, mesleki faaliyetiyle dünyanın içinde fakat tanrısıyla kurduğu içten ve gizli arkadaşlık bağıyla dünyanın üstünde bir bilince ererek işine yönelmesine yol açmıştır. Dünyanın günah ve ahlak bozukluğuyla dolu olduğunun bilincinde olan kalvinist, işyerinde çektiği çileyle ya da tanrı isteğini yerine getirmesiyle; iş disiplininin dışına çıkartan rahat yaşamın veya tanrı aracılığını terk ettiren aylaklığın, dünyevi ilgileri ve bedensel zevkleri öne çıkartan dünyeviperestliğin etkisinden kurtulacağına inanmıştır. İnsan ve diğer yaratılanlar üzerindeki tanrının mutlak üstünlüğü ile tanrının ezelden çizdiği kaderden kaçınılmazlığı öğretilerinin ışığında, dünyevi asketikizmin tanrının aracılığı işlevindeki önemi, seçilmiş olduğunun işaretlerini veya kanıtlarını görme isteğinden kaynaklanmaktadır. Protestan ahlakına göre, kalvinist kadcercilik öğretisi inançlı kalvinisti çok yoğun bir şekilde seçilmiş olduğunun kanıtlarını kendinde aramaya yöneltmiştir. Gelip geçici olduğu kadar aldatici ve ayartıcı da olan bu dünyanın kötülüklerle çevrili cezbedici gücünden kendisini çekip kurtararak tanrının mutlak üstünlüğüne yönelen kalvinist, mesleğindeki başarılarıyla ve ekonomik uğraşısındaki parasal kazançlarıyla seçilmiş olduğunun umuduna kapılmış ve bilincine ermiştir." (Poggi, 1987, s. 69-71)

döngüsü içinde başarıya yönelmesinin önemi üzerinde durmuştur. Artık toplumdaki kopmuş ve bu dünyadan ayrı kılınmış bir yöneliş tarzı, yararsız ve gereksiz görülmektedir. Mesleki faaliyet, inanani tanrıya kavuşturan tek takva yolu haline gelmiştir. Tanrının gizli kalmış sonsuz hazinesini bilim yoluyla açığa çıkartarak, ekonomik faaliyetinden edindiği tüm kazançlarını tamamiyle yeniden kazanç maksatlı işine aktararak başarıyla kucaklaşmak; manastır hücrelerinde aç ve susuz kalarak ve insanlardan ayrı çile çekerek yapılan ibadetin yerini almıştır. Tanrı yolunda çile, mesleki yaşamda tutkuyla erişilmek istenilen çile; maksatlara varmada katlanılan zahmetlerle ve düşülen yoksunluklarla çekilmektedir. Kalvinist reform sayesinde¹⁷, bireysel başarı, kazanç maksatlı faaliyet, dürüstlüğün göstergesi olarak tutumluk ve dakiklik, mesleki çalışmada sürekli ilerleme, dinsel bir içerik kazanmıştır. Seçilmiş mi yoksa lanetlenmiş mi olduğu hakkındaki ezelden belirlenmiş kaderinin kanıtlarını işindeki kazançlarında araya kalvinist, böylece, mesleğinde başarılı olması veya işinde yüksek kazançlar elde etmesi halinde kurtuluşa erenlerden olduğundan emin olmuştur. Tanrı nezdinde birey olarak

¹⁷"Dünyevi meslek içinde hiç ara vermeksizin ciddiyetle ve sistematik bir şekilde sıkı çalışmanın dinsel içeriği, arınmanın en belirgin görünen delili olarak kabul edildiği anda, asketikizmin en yüksek aracı haline gelmiştir. Tanrının aracı olduğu bilinciyle işine yönelen, çileyi içinde çeken bir kişi, kapitalizmin ruhuna sahiptir. Seçilmişlik duygusuyla benimsenilen dünyevi asketikizm içindeki mesleki başarıya yönelme arzusunun ya da daha çok kazanma gayesini kapitalizmin ruhu olarak tanımlayan Max Weber; kapitalizmin yasallık kazandırdığı rasyonel ekonomik faaliyet üzerinde odaklanmış, dünyevi asketikizm ile kapitalizmin ruhu arasında anlamlı bağlantı kurmuştur. Kilise ayinlerinde ve yortularında etkili ilahilerle ruhunu galeyana getirmek yerine tüm dikkatini seçilmişliğinin işaretlerine sahip olma üzerinde odaklanmış olan kalvinist; artık her anı üzerinde katı ve mutlak bir denetim kurma eğilimine girmiş, öncelikle mesleği veya etkinliği dışında kullandığı zamanı boşa gitmiş fırsat olarak görerek tüm zamanını işinde verimli olmaya ayırmış, tembellik içinde boşa geçen her saniyeyi olduğu kadar iş etkinliği dışında tutulan her parayı seçilmişliğinin işaretlerini kaybetme olarak algılamış, bol kazançla ulaştıkça daha fazla parasını ve zamanını ekonomik kullanmıştır. Zamanı para haline getiren dünyevi asketikizm, gösterişsiz ve fakire özgü hayatı seçilmişliğin ön koşulu haline getirirken, ekonomik bir girişimi başarıya güdüleyecek tüm ahlaki yargılarla kalvinisti donatmıştır. Modern kapitalist teşebbüsü hiç sonu gelmez bir kazanç arayışına yönelen ve girişimin kârlılığını tanrısal seçilmişliğin kanıtı olarak öne çıkartan kapitalizmin ruhu olarak dünyevi asketikizm; sürekli ve sistematik kâr arayışını, katı ve sürekli bir iş disiplininini kurtuluşa ermenin temelleri haline getirmiştir. Artık kârlılığı doğrudan belirleyen girdi fiyatları kadar işgücünün verimli kullanılması, ürünün fiyatı kadar kalitesi de çok büyük önem kazanmakta, keskin rekabet ortamı hasılat ile harcama üzerinde etkili bir denetim kurmayı ve doğru hesaplama yapmayı zorunlu kılmaktadır. Çifte kayıt hesaplama ile para ve iş akımları doğru bir şekilde izlenmiş, tüm dikkatler daha çok üretimi ve daha çok satışı mümkün kılan hedefler üzerinde odaklanmış olduğundan sermaye birikimi süreci takip altına alınmış, girdilerin alınıp kullanılmasından paranın harcanmasına kazanılmasına varıncaya kadar her parasal işlem kayıt altına alınmış, sürekli bir harcama-hasılat takibi altında teşebbüsün kârda mı yoksa zararda mı olduğu devamlı bir kontrol altında bulundurulmuştur. Çifte kayıt hesaplama ile ekonomik faaliyetin rasyonel kılınması olanaklı olmuş, zamana ve paraya yönelik işletilen sürekli denetim ve sonuç çıkarıcı muhasebe bilinci kararların dayanağını oluşturmuştur. Seçilmişlik güdüsü dünyevi asketikizmin psikolojik baskısını kalvinist girişimcinin iç dünyasında kurarken, geliştirilen çift taraflı defter tutmayla da rasyonel ekonomik faaliyet en yüksek kâra odaklanmıştır. Daima en yüksek kazançla ulaşmak için kaynakların verimli kullanılmasını sağlayan rasyonel muhasebe ile kalvinist meslek anlayışı tam bir uyum içinde bulunmuştur." (Poggi, 1987, s. 76)

kurtuluşuna erişme emelinin yol açtığı mesleki başarı azmi, bütün dünyevi meşgalelerin ilahi bir güdüsü haline gelerek, işiyle kişinin kendisini Tanrının bir aracı gibi hissetmesine yol açmıştır. Sürekli ticari faaliyetiyle edindiği kazançlarını, cimriyi kısındıracak bir tutumlulukla işinde kullanan bir tüccar; halkın küçük birikimlerini faiz karşılığında kendi bankasında toplayıp bir araya getirerek, sanayi sermayesinin oluşmasına kaynak sağlayan bir banker; kendisini fakir görünümüne düşürecek ölçüde tüketim harcamasını kısarak parasını işinde kullanan bir fabrikatör; artık kendisini, Tanrının güvendiği bir mutemedi olarak düşlemektedir. Bu dünyadan kopuk ve insanlardan da uzak bir halde, kendini manastırın hücrelerinden birine kapatırarak çile çeken orta çağ dindarlarının, diğer insanlar için sürekli dua etmiş olsalar dahi, bu yolla, kendilerini bile kurtaramayacaklarına inanılmıştır. Mesleki faaliyet, Tanrı yolu haline gelince; ekonomik başarı veya mesleki ilerleme de kurtarılmışlığın bir işareti olarak görülmüştür. Artık, orta çağ din adamlarının lanetler yağdırdığı tacir, denizci, banker ve imalatçı kimseler Tanrı yolunun azizleri haline gelmiştir. İlahi yargıyı, mesleki faaliyetiyle ulaştığı ekonomik sonucunda görerek ve hissederek iç huzuruna eren Püriten; hayatı boyunca kendi nefsinde kurduğu bu iç öz denetimi, bütün işinde yaşamak suretiyle iş yerine taşımıştır. Ekonomik faaliyetteki başarı, mesleki yaşamdaki sürekli ilerleme yoluyla; Tanrı lütfu kilisenin duvarlarını aşarak, bütün dünyevi uğraşlarının anlamsal içeriği haline gelmiştir. Böylece Tanrı lütfu, gerçek dünyanın içinde aranmaya başlamıştır.

Kalvinist kadercilik inananı tembelliğe, boş vermişliğe, bu dünyayı terk halindeki dilencilığe ve düşkünlüğe yol açmamıştır. Çünkü, Tanrı şanını sergileme emeli ile insana hizmet etme gayretini bütünleştiren, kalvinist, kendi gayretleriyle kurtarılmak istemekte, bunun için de, kendi öz içsel denetimini kurduğu ölçüde, bireysel başarısına güven beslemektedir. Puritanların ilahi kurtuluş endişesi bireysel psikolojilerinde kendine hakim olma ve içten öz denetimi kurma gibi önemli mistik hallere yol açtığı gibi; tüm ömrünü Tanrıya adadığı bu dünyayı öbür dünyaya böylece aracı haline getirerek, Tanrı kudretini ve şanını tüm insanlara sergileme maksadını edinmesini sağlamıştır. Dünyevi asketikizmin içsel psikolojik denetiminin yanında hesaba dayanan rasyonel faaliyetin her anı çifte kayıt muhasebe ile sürekli takip altına alınmıştır.

Artık her bilimsel yenilik ya da insan yaşamını kolaylaştıran her teknik ilerleme, Tanrının yaratıcı kudretine tanıklık eden maksatlar haline gelmiştir. Lutheristlerden tamamıyla farklı şekilde¹⁸ kalvinistin ekonomik başarıyı veya mesleki ilerlemeyi Tanrı lütfunun ve ilahi kurtuluşunun birer işaretleri olarak görme tutkusuna temel oluşturmuş olan kadercilik öğretisi de, ekonomik başarıyı güdüleyen mistik bir tutku içeriğine sahiptir. Şekilciliği tümüyle reddeden kalvinizm, asırlardan beri yerine getirilmesinde büyük titizlik gösterilen günah çıkartmak ve definle ilgili yerleşmiş olan kültürlere ve ayinsel törenleri bir çırpıda terk edilmesine yol açmış; orta çağlar boyunca bu dünyadan vazgeçmiş olmanın görünümü olarak baş tacı edilen ve adeta Tanrı yolunun bir ön koşulu olarak kabul edilen dilenciligi, yoksulluğu ve muhtaçlığı kişinin en büyük suçu olarak görerek yerilmesine neden olmuştur.

Kalvinistin, düzenli ve sürekli çalışmasıyla, insanlarla olan tüm ilişkilerinde de dürüstlüğü esas alan dakikliğiyle sonuçlanan davranış biçimine neden olan bu değerlerini dikkatle irdelemiş olan Weber; kalvinistin kendisini Tanrıyla yüz yüze getirip yalnızlığa büründüğü bir sırada, Tanrıya sunacak sevgisinden ve dürüstlüğünden başka hiçbir şeyi olmadığını kanıtlamak istercesine, yalnızca kendi mesleki başarılarını ve bu sayede hizmetine sunduğu tüm ekonomik kazancını düşlemekte olduğunu tipleştirmiştir. Böyle bir kişilik profili, başarılarıyla ve kazançlarıyla asla yetinmeyen bir ruh halini yansıttığı ölçüde; tıpkı bir Ortaçağ keşişi gibi bedenle ilgili tüm zevkleri ve duyuları tamamıyla yadsımda, dünyevi zevkleri ve özelemleri de Tanrı yolunun engelleri haline getirmektedir.

¹⁸ "Kalvinizm, her kişinin mesleğinin ahlaki ilgilerinin merkezi olması gerektiği konusunda Lutherizmle uyumdadır. Ancak kalvinizm, mesleki faaliyette bulunmaya yönlendiren güdünün dinsel önemi konusunda Lutherizmden ayrılmaktadır. Lutherist tanrı ile olan bağında mesleğinde tutunmaya ve kalmaya çalışırken ilerlemeyi veya mesleğinde yükselmeyi hiç düşünmeksizin, mesleki çabası dışında kalan kilise ayinleriyle ve yortularıyla da ruhuna güven vermeye çalışmaktadır. Oysa tanrıyla tek başına ve tüm duygularıyla bireysel olarak bağlantı kuran kalvinist, her şeyi gören ve bilen tanrı ile yakın bir arkadaşlık ve kişisel dostluk kurmakta, dürüstlük ve sevgi isteğine bağlanarak tanrıya yaklaşmaktadır. Kişisel kurtuluş ve tanrıyla doğrudan kurulan arkadaşlık bağı kalvinisti, Lutherizme kıyasla çok daha fazla kilise yortu ve ayinleri önemsiz bir hale getirerek azaltmaya yöneltmiş, dini papazlarından etkisinden kurtarmıştır. Tanrı ile inanan arasında hala derin bir uçurumu barındıran Lutherizm, mesleki etkinliğin önemini kavramış olsa da, mesleği tanrıya ulaştıran yegane takva yolu haline dönüştürecek içeriğe sahip olamamıştır. Oysa Kalvinist için, kişi mesleğinde seçilmekte ve mesleki başarıları seçilmişliğinin kanıtı işlevini görmektedir. Tanrı kişiyi dünyadaki mesleki etkinliğinde seçmekte, tanrının dürüstlük ve sevgi iradesini yerine getiren kişi de tanrıya gönülden ve içten bir bağlantı kurmaktadır. Kalvinistin tanrısıyla bağlantısı gizli ve içtendir, tamamıyla kendisini tanrının bir aracı gibi hissetmesine bağlıdır, mesleği yoluyla tanrı aracılığına yerine getirdiği ölçüde yazgısında seçilmiş olduğunun iç huzuruna ermektedir." (Poggi, 1987, s. 82)

Gereksinimlerini en alt düzeyde karşılama cimriliğiyle, tüm servetini ve bütün kazancını ekonomik faaliyet haline dönüştürerek arttırma tutkusu; kalvinistin, daima kendi kusurları ve yetersizlikleri üzerinde odaklaşılmasına, bunları giderici çarelerin aranmasına neden olmuştur.

3. Rasyonel Ekonomik Faaliyetin Dayanağı Olarak Muhasebe Bilincinin Önemi

Kapitalizmin ruhunu protestanlıkla oluşan dünyevi asketikizmde tanımladığı için M. Weber; ne kadar kazanç sağlanırsa sağlansın reform öncesi ekonomik ve ticari işleri¹⁹, kapitalizmin yasallaştırdığı ve bir düzen ilişkisi olarak genelleştirdiği rasyonel ekonomik faaliyetin bir görünümü olarak kabul etmez. Rasyonel ekonomik faaliyet modern kapitalizmin temeli olarak protestan ahlakının içerdiği dünyevi asketikizmden kaynaklandığı için, ortaçağ zihniyet dünyasında kınanılan ve pek çok halde de yasaklanan kazanç maksatlı dünyevi çabalar kalvinist açılımla kabul görmüş, para kazanmaya ve servet edinmeye yönelik mesleki etkinlikler güdüleyici toplumsal değerler ve tutumlar geliştirmiştir. Ekonomik sistem olarak kapitalizm²⁰, Avrupa'nın hazırladığı rasyonelleşme sürecine uygun olarak doğrudan

¹⁹ "Rasyonellik, modern hayatımızda en fazla tarihsel bir önem taşıyan güç olarak, kapitalizm için de geçerlidir. Elde etme galesinin, para ve kazanç peşinde koşma uğraşısının, mümkün olduğu kadar en fazla miktardaki parayı ele geçirme dürtüsünün, kendi bünyesinde kapitalizmle hiç bir ilgisi yoktur. Bu dürtü, garsonlar, doktorlar, arabacılar, rüşvet alan memurlar, asiller, kumarbazlar ve dilenciler arasında da vardı. Denilebilir ki, nesnel olarak imkân tanındığı müddetçe, dünyanın tüm ülkelerinde ve her zaman yaygın olarak kazanç tamahkarlığına sahip olan kişiler, tüm çeşit ve şartlarıyla var olacaklardır. İlk olarak, kültürel tarihimizin başlangıcına ait olan kapitalizmin bu acemi yorumundan tamamıyla vazgeçilmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Sınırsız kazanç tamahkarlığı, kapitalizmle ve kapitalist ruhla en küçük bir özdeşlik taşımamaktadır. Kapitalizm, irrasyonel bir tahrik mahiyetindeki böyle bir elde etme tamahkarlığının men edilmesiyle veya en azından bu dürtünün rasyonel olarak düzenlenmesiyle özdeş olabilir. Kapitalizm, sürekli olduğu kadar rasyonel de olan kapitalist bir teşebbüs vasıtasıyla, kazanç peşinde koşmayla, hiç durmaksızın yenilenen kâr güdüsüyle özdeşdir. Zira bir bütün olarak kapitalist toplum düzenine bağlı olan bireysel bir kapitalist teşebbüs, kazanç maksadı için fırsatlardan yararlanmadığı takdirde, yok olmaya mahkumdur. Kapitalist ekonomik faaliyeti, değişim maksadıyla fırsatların kullanılması sayesinde kazanç beklentisine dayalı olarak yapılan eylemin, biçimsel olarak, başarılı şanslarla yaratılan kârın üzerine kurulması şeklinde tanımlayabiliriz. Rasyonel olarak kapitalist kazancın takip edilmesine uygun düşen faaliyet, sermaye hesaplarına dayanarak ayarlanmalıdır." (Weber, 1984, s. 17-19)

²⁰ "Kapitalizmin özü, hedefi en yüksek kâr elde etmek, araçları çalışma ve üretimin akılcı örgütlenmesi olan girişimde yatar. Akılcı bir disiplinle kâr elde etme düşüncesi Batı kapitalizminin tarihsel olarak kendine özgü niteliğidir. Bütün bilinen uygarlıklarda, kazanç elde etmek isteyen, para heveslisi tüccarlar olmuştur. Bu insanlar kâr etme isteklerini fetihlere, spekülasyona ya da maceralara dayandırmışlardı. İşte Batı Avrupa kapitalizmini nitelendiren, ona kendine özgüllüğünü hatta teklifi veren kâr elde etme arzusu değil, en yüksek kâr elde etmeye akileştirmeye (rationalization), hesap yapmaya, disipline dayandırmış olmasıdır. Akileştirme bir bakıma kapitalizmi, kapitalizm öncesi toplumlardan (geleneksel toplumlardan) ayırt eden bir ölçü de olmaktadır.

rasyonel ekonomik faaliyete dayanması nedeniyle, çok para kazanma emelinden çok içinde bulunulan koşullarda kârı en yükseğe çıkartmayı veya zararı en aza düşürmeyi sağlayan akılcı kararlar almayı gerektirmektedir. Rasyonelleşme sürecindeki bir eylemin en önemli özelliklerinden biri eskiden kalma geleneğe göre hiç düşünmeksizin olduğu gibi kabul etme zorunluluğunun gereksizliğini göstermesinin yanı sıra, bireyin kişisel çıkarı dayanan ortamlara önceden düşünerek uyum sağlaması zorunluluğunu da beraberinde getirmiş olmasıdır. Rasyonelleşme süreci, düşünülmezsizin kabullenilen geleneksel yinelenişin yerini alan, belirli bir maksada göre önceden düşünülerek tasarlanılan rasyonel eylem içeriğini de beraberinde getirmiştir. Rasyonel faaliyet, biçimsel ve özsel usallığı açısından²¹ irdelenmiştir. Rasyonel güdülerle fakat değere yönelik olarak yapılan özsel faaliyet tipinde, kişi, ulaşma istediği hedefi toplumun değerleri nedeniyle benimser, ancak, bu sonuca ulaşmak için kullanabileceği araçları rasyonel olarak kendisi seçer ve uygular. Örneğin, daha çok kazanç edinerek Tanrının şanını yükselteceğine olan inancıyla dünyevi faaliyetlere uhrevi bir anlam veren kalvinistin seçilmiş kul olmak maksadıyla giriştiği davranışlar, değere yönelik rasyonel güdüyle yapmış olduğu faaliyet tarzı içinde yorumlanmaktadır. Değere yönelik rasyonel faaliyetiyle daha çok kazanç sağlayarak kendisini Tanrının bir mutemedi gibi görmenin iç huzuruna eren kalvinist, Tanrının kendisini ezelden seçmiş ya da seçmemiş olduğu endişesini; mesleki yaşamında ulaştığı başarılarıyla,

Akileştirme sürecinin en önemli yönlerinden biri, düşünülmeden kabul edilen kadim (eski) adetlerin kendi çıkarlarına göre ikame edilmesidir. Akileştirme süreci, böylece, akılcılık ilkesinin genişletilmesi, giderek yaşamın her alanına uygulanması süreci olmaktadır. Akılcılık, sadece kendi çıkarı peşinde koşmakla sınırlandırılmaz; akılcılık aynı zamanda, insan aklının toplumda gözlenebilen çeşitli ilişkileri açıklayabilmek ve bunun uzantısı olarak arzu edilen sonuçlara ulaşabilme inancını da kapsar. Akılcılık, bilime ve bilimin toplum hayatının çeşitli yönlerine uygulanabilme inancını da beraberinde getirir." (Dobb, 1992, s. 370)

²¹ "Akılcılık özünde bir hesap yapma, araçlarla amaçlar arasında bir değerlendirme yapma biçimidir. Weber iki tür akılcılık ayırt eder: biçimsel (formal) ve özsel (substantive) akılcılık. Bunlar hesap yapmanın iki ayrı biçimidir. Birinci tür yani biçimsel akılcılık eylemin araçlarının amaçlarından ayrılmasını içerir. Veri bir amacın araçlarının, bu amaca ulaşmakta en başarılı stratejiyi temsil ettikleri görüldüğü zaman akılcı olduğu söylenebilir. Weber bu duruma biçimsel akılcılık der. Ekonomik eylemin biçimsel akılcılığı deyimi, teknik olarak mümkün ve fiilen uygulanan nicel hesaplamaya ya da muhasebenin genişliğini göstermek için kullanılacaktır. Biçimsel akılcılık tekniklikle yakından ilişkilidir ve mantiki genellemelere dayalı karar verme ve uygulama yöntemlerine işaret etmektedir. Biçimsel akılcılık, veri bir amaca ulaşmak için düşünülen mümkün olan en iyi yol şeklinde tanımlanabilir. Özsel akılcılık, veri insan gruplarının mal tedarik etmelerini, nihai değerler ölçütü altında, bu amaçların niteliği ne olursa olsun iktisadi olarak yönlendirilmiş toplumsal eylemlerle şekillenme derecesidir. Özsel akılcılık, eylemin mantıken doğru olmasının değerlendirilmesinin ötesinde bir hususa işaret etmektedir, (iktisadi) eylemle değer sistemleri arasında bilinçli bir ilişkiyi kapsamaktadır. Eylemler, eylemde bulunan kişinin inanç sistemi ile tutarlı olmalıdır." (Dobb, 1992, s. 371)

işinde sağladığı yüksek kazançlarla bastırmaya çalışır. Rasyonel güdüyle maksada yönelik olarak yapılan faaliyet tipinde, kişi, araçlarla amaçların ve amaçlarla sonuçların hepsini hesaplamak suretiyle seçtiği maksada planlı olarak ulaşmasında, uygulayacağı araçları seçmesinde tam olarak rasyonel davranmasına rağmen; ekonomik faaliyetin ruhsal bir fenomen olması nedeniyle, rasyonelleşmenin en yüksek seviyede olduğu durumlarda dahi geleneğe bağlı kalma unsuru daima olacaktır. Ayrıca, değer içerikli rasyonel faaliyet ile maksada yönelik rasyonel faaliyet arasındaki sınırın uygulamada belirsizlikleri taşıması, her iki eylem tipinde de tesir altında kalınarak yönelinen duygusal güdülerin daima var olması olasılığı; eylemin tek bir yönelme hissinin somut hallerini bulmayı daima zorlaştırmaktadır. Değer içerikli rasyonel faaliyet, hesaba dayanır olduğu ve muhasebe araçlarını geliştirdiği ölçüde²² biçimsel rasyonelliğe kavuşacaktır.

Özsel rasyonellik, değer içerikli rasyonel eylemi oluştururken; özgür emeğin²³ dayanan muhasebe temelinde yükselen biçimsel rasyonellik de, planlanan hedefleriyle ve bu hedeflere ulaştıracak araçların seçimiyle tam anlamıyla rasyonel olan maksada yönelik rasyonel eylemi öne çıkartmıştır. On altıncı asırdan önce kapitalizmin belirtilerine ve rasyonel ekonomik etkinliğin biçimsel dokusu muhasebe uygulamalarına Avrupa ve diğer ülkelerde rastlanılmış olsa da; bilginin olduğu kadar aklın da kaynağı olan özgür emeğin bulunmaması nedeniyle, ne kadar rasyonel ve ayrıntılı da olsa Ortaçağ muhasebesi rasyonel ekonomik faaliyete yol açamamıştır. Bu nedenle Ortaçağ Avrupa'sındaki tüccarların alışverişlerinde kullandığı ve özellikle de denizcilerin sigorta işlemlerinde geliştirdiği hesaplama yöntemlerinde rasyonel muhasebenin izlerine rastlanılmış olsa da; modern anlamda rasyonel ekonomik faaliyetin bireysel sınırlar içinde

²² "Çift taraflı defter tutma ve bunun sonucunda ortaya çıkan dengenin gözönünde tutulma zorunluluğu, ekonomik faaliyette akılcılığın egemen olmasına yol açar. Çünkü böylece zorunlu olarak hesap yapılır. Ne var ki çift taraflı defter tutmanın ortaya çıkabilmesi için de ekonomik ortamda bazı değişimlerin ortaya çıkmasına bağlıdır. Bu değişimlerden ilki, mülkiyette yasal hakların yerleşmesidir. Özellikle fiziki üretim araçları müttebbisin özerk kullanım alanına girebilmelidir. Değişimlerden ikincisi, piyasaların oluşması ve ister mal isterse işgücü piyasasında değişime engellerin olmamasıdır. Bu, feodal sistemde olduğu gibi üretim ve tüketim sürecinde tekellerin ortadan kalkması, işgücü arzı üzerinde lonca sınırlamaların olmaması anlamına gelir. Üçüncü olarak, akılcı muhasebe akılcı teknikleri varsayar ve akılcı teknikler de mekanizasyon yoğunlaşmasını beraberinde getirir." (Dobb, 1992, s. 372)

²³ "Hesaplama yapabilmenin belki de mutlak olarak en kritik faktörü özgür emeğin mevcudiyetidir. Kesin bir hesap, diğer her şeyin temeli, ancak özgür emek temelinde olanaklıdır. Özgür emeğin mevcudiyeti, Batı kapitalizminin özgül niteliklerinin başında gelir ve onu diğer kapitalizmlerden ayırt eder. Fark özgür emeğin ussal bir biçimde örgütlenmesini içeren ve burjuvaziye dayalı işletme kapitalizminin olmamasıdır." (Dobb, 1992, s. 372)

kaldığı, yaygınlaşarak bir düzen ilişkisi kapsamında kapitalizmi oluşturamadığıdır. Çift taraflı defter tutma üzerinde odaklanan Werner Sombart'ın, Ortaçağ Avrupasında Yahudileri finansman kaynağı haline getiren en önemli nedenin Talmud'taki ahret yargılama celselerindeki hesap mantığı olduğunu, Talmud'taki günah fazlasının cehenneme atılmayla cezalandırılacağı ve sevap fazlasının da tanrıyla yüz yüze gelindiği cennete girmeye ödüllendirileceği uyarılarının modern muhasebenin oluşmasına katkı sunduğunu öne süren görüşleri, M. Weber'in tezinin karşıtını oluşturmaktadır. Ayrı sayfalarda yer alan gelir/hasıla ile gider/harcama toplamlarıyla istenildiği anda kâr/zarar durumunu görebilme olanağını vermesiyle çift taraflı kayıtla hesaplama tekniğinin, kazanç maksatlı rasyonel ekonomik faaliyetinin temeli olduğunu öne süren W. Sombart; rasyonel hesaplama uygulamasının reformdan çok önce Avrupa'da kullanılıyor olması nedeniyle, dünyevi asketikizmle biçimlenen Protestanlığın ekonomik ahlakından kaynaklanmadığı, rasyonel muhasebenin reform öncesi kökenlerinin olduğu ve bunlardan belki de en önemlisinin Talmud olduğu görüşünü savunmuştur.

Avrupa'da kapitalizmin 1200'lü yıllarda başladığı görüşüyle iktisat tarihçilerini derinden etkileyen W. Sombart, son şeklini alması ve genel bir kabul görmesi uzunca bir zamanı alsın da çift taraflı defter kayıtlarının²⁴ faizcilik ve sigortacılık

²⁴ "Son zamanlara gelinceye kadar, çifte kayıt hesaplamasının 1340'lı yıllarda Cenova'da ortaya çıktığı ve buradan Floransa, Milan ve Venedik gibi diğer ticaret merkezlerine yayıldığı görüşü genel olarak kabul görmekteydi. Bu varsayım günümüzde büyük ölçüde geçerliliğini kaybetmiş durumdadır, son derece karmaşık olan farklı görüşler öne çıkmıştır. Cenova'nın çifte kayıt hesaplamasının ilk ortaya çıktığıyla ilgili görüşler kuşkuyla karşılanır olmuştur. Böylece Floransa modern muhasebenin başladığı ilk yer olduğu iddiasında Cenova'ya rakip olsa da, İtalya'nın diğer ticaret merkezlerinde çift defter tutmanın olabileceği ihtimalini yok edememiştir. Ticaret malların ve hizmetlerin değişimi üzerine kurulu olduğu andan itibaren, çifte kayıt ile hesaplama da zorunlu olarak başlamış, dolayısıyla muhasebe daha başlangıçta iş ilişkilerinin temel doğasında derinden kök salmıştır. Bu varsayım günümüzde büyük ölçüde geçerliliğini kaybetmiş durumdadır, son derece karmaşık olan farklı görüşler öne çıkmıştır. Cenova'nın çifte kayıt hesaplamasının ilk ortaya çıktığıyla ilgili görüşler kuşkuyla karşılanır olmuştur. Böylece Floransa modern muhasebenin başladığı ilk yer olduğu iddiasında Cenova'ya rakip olsa da, İtalya'nın diğer ticaret merkezlerinde çift defter tutmanın olabileceği ihtimalini yok edememiştir. Ticaret malların ve hizmetlerin değişimi üzerine kurulu olduğu andan itibaren, çifte kayıt ile hesaplama da zorunlu olarak başlamış, dolayısıyla muhasebe daha başlangıçta iş ilişkilerinin temel doğasında derinden kök salmıştır. Bu nedenle, borçları ve alacakları arasında en azından bir denge/şeylik kurma zorunluluğunu fark eden tüccarların çift taraflı defter sistemine doğru yönelmiş olmaları, pek sürpriz olmayacaktır. Daha 1300'lü yıllarda Avrupalı tüccarlar, harcamaları ile hasılatları arasında doğru karşılaştırmaları yapabildiği ve günü gününe kâr/zarar sonuçlarını kesin olarak izleyebildiği için, alacak durumunu dikkate almaksızın asla borçlanmadığı gibi hesapsız taahhütlere girmekten büyük ölçüde kendisini koruyordu. Gerçi bu duruma tüccarlar bir anda ulaşmış değillerdi, işin ve paranın kağıt üzerindeki muhasebe yoluyla takibi ve denetimi hiç kuşkusuz aşama aşama gelişmiş, elbette zararlarla ve iflaslarla edinilen deneyimler içinde çift taraflı defter tutmanın yerleşmesi çok uzunca bir zamanı almıştır. Çifte kayıt muhasebeye yönelen adımlar, bir hesaplama odasında edinilen deneyimin diğerine aktarılmasıyla atılmış olsa da, son şeklini alıncaya ve genel bir

işlemlerinde olduğu kadar ticari işlerde de protestan reformundan asırlar öncesinden beri tutulduğunun²⁵ belgelerine ulaşılmasına ve böylece rasyonel ekonomik faaliyetin var olduğunun kanıtlanmasına yönelik araştırılmasına yol açmıştır. Ekonomik tarihi kapsayan bu ayrıntılı araştırmalarda²⁶, hesap tutma zorunluluğunun girişilen ortaklıklar, alınıp verilen borçlar ve başkası için yapılan işlerle başladığı öne sürülmüş; haksızlık yapmamak kaygısıyla tutulan doğru kayıtlarla, ortağa ve çalışana hakkı verilmek istendiği, özellikle de borç-alacak işlerinde aşırı faiz alınmasından sakınıldığı vurgulanmıştır. Ancak şirket bünyesinde sürdürülen ekonomik faaliyetler giderek daha uzun bir süreyi kapsadığında, başlayıp biten kısa süreli işlerden kazançların biriktirildiği ve sermayenin olduğu uzun süreli işlere geçildiğinde; her bir iş için ortaklara ayrıntılı bilgi verme zorunluluğu ortaya çıkmış, girişilen her yatırım için kâr ve zarar takibi zorunlu olmuştur. Ekonomik avantajları sunan bir diğer kazanç kapısı olarak Haçlı seferleri de, şirketlerin kazançları dolayısıyla muhasebe kayıtları üzerinde olağanüstü

kabul görünceye kadar epeyce zaman geçmiştir." (Sombart, 1967, s. 96)

²⁵ "Daha ilk başlangıcından itibaren muhasebe kayıtlarının gelişmesini zorunlu kılan üç önemli faktör dikkatleri çekmiştir, bunlar hiç kuşkusuz girişilen ortaklıklar, alınıp verilen borçlar ve aracılık işleri olmuştur. Bu üç para işlemi içinde muhtemelen en önemlisi, firmanın sahiplerinden ayrılmasıyla ortaklık payları olmuştur. Ortaçağ Avrupasında en eski şirket ortaklığının 1157 yılında var olduğu bilinmektedir. Muhasebe defterleri tutulduğuna dair belgelere henüz ulaşılmamış olsa da, Cenova noteri Giovanni Scriba tarafından onaylanmış birkaç hesap kağıdına ulaşılmıştır. On ikinci asırda ortaklık hâlâ kısa ömürlü olduğu, ekonomik faaliyet de gezginliği gerektirdiği ve seyahat bitince de ortaklık sona erdiği için, çok ayrıntılı hesaplama tekniğinin kullanılması gereksiz görülmüş olabilir. Kazançların edinildiği ve sermayenin olduğu bir birim olarak şirketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, ortakların talepleri de giderek daha yoğunluk kazanmıştır. Ortakların hakları eşit paylaşım ilkesinde korunmak istendiğinden, yatırımlar veya çekimler hakkında olduğu kadar kâr-zarar durumuyla ilgili daha ayrıntılı bilgilerin verilmesi zorunlu olmuştur. Daha on dördüncü asırda çok daha büyük İtalyan ticaret ve bankacılık şirketleri önemli merkezlerde ortaya çıkmış, para ile iş akımı doğru hesaplamayla takip edilmiştir." (Sombart, 1967, s. 96)

²⁶ "Ortaklık bağlarının yanında borç-alacak işlemleri de Ortaçağın muhasebe uygulamalarının gelişmesinde kesinlikle çok önemli bir rol oynamıştır. Haçlı seferleri boyunca ticaret hızla genişlemiş ve iş ilişkileri de son derece karmaşık bir hal almıştı. Çetele tutmak veya sayım yapmak gibi bazı hafızaya ait aygıtların kullanılması artık yetersiz kaldığından, borç alıp vermelerde daha sistematik kayıt yöntemlerine gereksinim duyulmuştur. Başlangıçta bu gibi hafıza kayıtları düz yazı biçiminde tutulmaktaydı, şayet sonradan bir şeyler yazmak gerekli olabilir diyerek ilk girişten sonra biraz boşluk bırakılır, örneğin faiz oranının değişmesi gibi bazı hesap değişiklikleri bu boş satıra yazılırdı. Bu kısa notlar genellikle hesaba açıklık getirmek için yeterli görülür, bu ilk giriş kaydına göre borçlar ödenir ve alacaklar da alınır. Bu düz yazı girişinde işlem gören bir hesap tutulmadığı gibi, yapılan işlemlerin de birbirinden ayrı olduğu sanıldığı için gelirler ile giderler ayrı ayrı yazılmaz ve toplamları alınarak karşılaştırması yapılamaz, kâr/zarar kalanları takip edilemezdi. Sadece unutulmaması için yapılan bu tek giriş ve sonradan olacak muhtemel değişiklikleri belirtmek için bırakılan satır boşluğu, işlemlerin yoğunluk kazanmasıyla birlikte iki taraflı yazılmaya başlandı. Başlangıçta sayfa iki dikey sütuna ayrılarak ikiye bölünmüştür, borçlar bir sütunda alt alta yazılırken alacaklar da diğer sütunda alt alta yazılır günlük veya haftalık toplanır olmuştur. Düz yazı formunda işlemlerin tek tek kayıt alınmasına, Floransa'da 1211 yılından kalma bir hesap defterinde rastlanmıştır. Ortaçağda bundan daha önce tutulmuş muhasebe defterine henüz rastlanmamıştır." (Sombart, 1967, s. 94)

etkilerde bulunmuş, ilk giriş yetersiz kalmış çift kayıt zorunluluk kazanmıştır. Başkası adına yapılan aracılık işlemleri de, aynı nedenden dolayı, yani işlerin yoğunluk ve çeşitlilik kazanması nedeniyle, tek girişten çifte kayıt hesabına geçiş²⁷ yapılmak zorunda kalmıştır. Başlangıçta karşılaşılması muhtemel anlaşmazlıklarda bir belge oluşturmak kaygısıyla tutulan hesap kayıtları giderek borçlarıyla ve alacaklarıyla ticari işletmenin ekonomik ve mali durumunu her gösteren en doğru bilgiler içeriğine kavuşmuştur. Elbette sanayi devrimine gelinceye tutulan muhasebe kayıtları çift girişli hesap kaydının dışına pek fazla çıkmadığı için, kapitalist işletmenin ekonomik etkinliğiyle ilgili bilgilerin sistematik olarak tutulmasında ve kâr/zarar durumunun ayrıntısıyla çözümlenmesinde yeterli olduğu söylenemez. Tüccarların olduğu kadar imalatçıların ve hatta sarrafların bile yaptıkları işlerin gerçek durumu veya kâr/zarar sonucunu en gerçekçi bir şekilde görmelerini²⁸

²⁷ "Tüccarlar mallarına refakat etmeye ara verdikleri anda, hesaplama evinde kendi parasal durumunu öğrenmeye başlarlar. Satılacak mallarını yüklenerek diyar diyar gezmek yerine, yabancı yerlerde yazdıkları kimselere siparişi edilen malları göndermeyi yeğlediler. Siparişçi firmalar gönderilen malları teslim aldığı anda getiren kimseye parasını ödediler, çok kısa bir süre içinde aldıkları malların ve ödedikleri paraların doğru kaydının yapılmasının ve bu kayıtların uzunca bir süre saklanmasının işlerindeki önemini kavradılar. Teslim alınan malın ve ödenilen paranın doğru kaydının tutulması ve bu defterin saklanması, çift taraflı kaydın ilk adımıydı. Gelen ve çıkan bütün malların miktarının ve parasal değerinin doğru kaydının tutulmasıyla, ikinci adım da atılmış oldu. Satılan ve alınan mallar ile paraların kaydı ne kadar doğru tutulursa tutulsun, Ortaçağ muhasebecileri, satışlarda alınan ve alışlarda da alınan paraları birbiriyle karşılaştırarak kâr/zarar farkıyla denge hesabını yapmaktan, henüz çok uzaktılar. Üstelik, alınan malların tamamı bir anda satıldığından, kâr ile zararı gösteren bir maliyet hesabını yapmaya ya da alışlar ile satışlar arasındaki farkı hesap etmeye hiç gerek duyulmuyordu. İtalyan tüccarları 1290 ile 1400'lü yıllarda büyük başarılar göstermiş, çok farklı koşullar altında ve çok çeşitli anlaşmalarla işlemler yapılmış, böylece değişik yapılarıdaki elementlerin sınıflandırma sistemine katılıp bütünlük oluştururken farklı işlemler ayrı altlarda hesap adıyla bir arada toplanmış, aradaki farka göre kâr/zarar durumunu görebilmek için alış-satış bedeliyle çift kayıt yapılmıştır. Tüm işlemlerin çift giriş ilkesiyle kaydının tutulmasıyla rahat bulan günlük denge (bilanço) defterleri, Ortaçağ İtalya'sının muhasebe anlayışının objektifliğinin ve kesinliğini oluşturmuştur. Ayrıca, en azından İtalya'da işlerin yönetimi ve denetiminin bir aracı olarak muhasebe kayıtlarını doğru bir şekilde tutmaya 1400'lü yıllarda tutmaya başlamışlardır. Bu İtalyan tüccarlarının, günümüzde tutulan muhasebe kayıtlarının çok gerisinde kaldığını, çift kayıtlı defter tutma düzeninden yoksun olduğunu, kesinlikle söyleyemeyiz. Kaldı ki bu Ortaçağ muhasebe kayıtları, ihtiyat hesaplarına giriş yapmasıyla ve değer değişiklikleri ile ertelemeler gibi bazı düzenlemeleri dikkate alan kalemleriyle maliyet hesabının temellerine yönelik kesin bir başlangıç yapmış, sürekli hesap bakiyeleri olarak neredeyse anlık kâr/zarar durumuna odaklanmıştır. Ortaçağ İtalya'sındaki tüccarların geliştirdiği bu çift kayıtlı hesaplar, oluşum halindeki kapitalizmin gereksinimlerine karşılık vermiştir. Ayrıca İtalyan iş örgütlemesi son derece karmaşık olduğu için, tüccarlar etkili bir muhasebe kaydı olmaksızın işlerini denetim altında tutamayacaklarını anlamış ve doğru kâr/zarar sonuç bilgisine ulaşamayacaklarını fark etmişlerdir. Avrupa'nın diğer ülkeleri çift girişli hesaplama tarzına, hazır boş çifte kayıt formları yaygınlaşmaya kadar giriş yapmamışlardır. Bu nedenle on dördüncü ve on beşinci asırlar, muhasebe tarihi açısından muhtemelen en parlak ve en gelişmeye açık dönemler olmuştur. Muhasebe kayıt tekniğinde ortaya çıkan tüm bu yenilikler, on dokuzuncu yüzyıla kadar sürekli değişim yaratarak bugünkü temellerine kavuşmuştur." (Sombart, 1967, s. 92)

²⁸ "Çifte giriş hesabının, ilk dönem kayıt tutma yöntemlerine kıyasla üç önemli üstünlüğü bulunmaktadır. İlk olarak, çift taraflı kayıtlar son derece ayrıntılıydı ve çok düzenliydi; ikincisi, çifte girişler büyük defterin kesinliğinin ve mükemmelliğinin sağlanmasının yanında gelir-gider ya da borç-alacak kıyaslaması ve alacak takibi vs konularda kolay ve doğru denetimleri olanaklı kılmaktaydı; üçüncüsü, kâr/zarar durumuna kolaylıkla ulaşılmasını sağlayan,

sağlayan muhasebe kayıtlarının ilk örneklerine ticaretin yapıldığı her yerde (Mısır'da, Babil'de vs) rastlamak mümkünse de; İngiltere'de görülen sanayi devrimine gelinceye kadar Avrupa'nın hemen hemen tüm ticaret merkezlerinde rağbet bulan çift taraflı kayıt yöntemi, İtalya'daki ticaretle gelişen kent devletlerindeki işletmelerde kârın rasyonel hesabında kullanılmıştır. Çift girişli hesap kayıtlarının İtalya'da öne çıkmasının belki de en önemli nedenleri, Ortaçağ Avrupasında ekonomik canlanmayla birlikte sanatta ve bilimde fakat özellikle de matematik alanındaki yükselişin İtalya'da görülmüş olmasıdır²⁹.

Çift girişli kayıtlara dayanarak³⁰ maliyet hesabı sayesinde ticarete daha bir

sermayenin ne durumda olduğunu gösteren, mülklerin ve taahhütlerin yanında borç ile alacakların da kıyaslanmasını kolaylaştıran ana defterdeki kişilerle ilgili bu kayıtlar gerçek ve parasal tutarı belirtilerek aralarında ilgi kurulmuş ve bütünleştirilmiştir. İşlerin kâğıt üzerinde takibinin ve denetiminin sağlanması için çift taraflı kayıt usulünün kullanılması ve ayrıntılı kılınarak geliştirilmesi, bir sistem olarak yeterliliklerinin artırılarak tüccarların olduğu kadar imalatçıların ya da parayla iş yapan her kesimin işine uyarlanması kesinlikle bir zorunluluktur. Yine de işler geliştikçe ve giderek daha da karmaşılaştıkça, çifte hesap girişi yönteminin kâr/zarar dağılımı ya da sermayenin durumuyla ilgili hesaplamalarda yetersizliği dikkatleri çekmekteydi." (Sombart, 1967, s. 95)

²⁹ "Paranın tesliminde ve malın taşınmasında riskten kaçınılmasını sağlamak amacıyla değişim mektupları keşfedilmiş, çok küçük ödemelerde bile bu değişim makbuzları kullanılmıştır. Ticaretin belge oluşturan bu araçları öylesine geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmış ki, Venedik'te kullanılan banka hesap pusulalarının oranı son derece yükselmiş ve neredeyse kontrolsüz spekülasyonlara yol açmıştı. On dördüncü ve on beşinci asırlarda ticaretin eski araçlarından değişim makbuzu, teslim tutanağı, senet ve çek tasarımı, yükleme belgesi gibi kullanılan kâğıtlar son derece mükemmel mükemmelleştirilmiş, ticaretin artmasına ve işlerin durumundan haberdar olunarak denetiminin kolaylaştırılmasına çok büyük katkılar sağlamıştır. Mal ile para akımını en doğru bir şekilde yansıtmaya işlevini gören muhasebe kayıtları, zamanın değişen koşullarına ve gereksinimlerine uygun bir şekilde getirilmiştir. Çift girişli hesap kaydından ya da ana defterden envanterler ve bilançolar çıkarılmakta, kâr/zarar ve borç/alacak durumu sürekli gözlenmekte, hesap kayıtları gelecekte çıkacak muhtemel anlaşmazlıklar için saklanmaktaydı. On dördüncü asrın henüz ilk yarısına girildiğinde, son derece bilimsel denilebilecek bir yeterlilikle imalat ve ticaret muhasebesi oluşturulmuş durumdaydı. On dördüncü asırda ticaretin gerektirdiği neredeyse tüm ekonomik kurumlar vardı, bu kurumlar öylesine faaldiler ki modern çağlarda görülecek ticaretin oluşumu için gerekli dönüşümü sağlayacak temelleri barındırmaktaydılar." (Fanfani, 1972, s. 161)

³⁰ "Kapitalist ekonominin büyük bir kısmı, bir para değerini içeren (üretim araçlarının satın alınması, mamul maddelerin satılması, işgücünün kullanılması vs gibi) mallarla ve hizmetlerle ilgili sözleşme ve antlaşma yapmaktır. Üstelik kapitalist ekonomik faaliyetin başlaması ve bitmesi, daima belirli bir miktar parayı gerektirmiş ve parayla gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, kapitalist ruhun en önemli unsurunu hesaplama biçimleri oluşturmuş olduğundan, kapitalizmin en eski tarihinden beri hesaplama daima var olmuştur. Hesaplama, evreni rakamlara dayalı olarak düşünme alışkanlığı ve muhtemelen yeterliliği eğilimini kast ediyorum, bu hesaba dayalı düşünmenin gelir ve harcama gibi son derece karmaşık bir sisteme dönüşmüş olduğunu kast ediyorum. Ayrıca ilave ediyorum ki, rakamlar daima bir değeri ifade etmektedir, bir bütün olarak bu değerlendirme sistemi de en küçük de olsa sonuçtaki artı ya da eksi olarak farkı göstermektedir, hasılat ile harcama toplamalarının karşılaştırılmasından ulaşılan bu artı ya da eksi farkları şirketin işlerinden kâr mı yoksa zarar mı etmekte olduğunu kesinlikle göstermektedir. Hesaplama mekanizması iki sütunlu bir kayda dayandığından, ticari aritmetiği ve muhasebeyi zorunlu kılmaktadır. Hesaplama alışkanlığını yükselten ve geliştiren, üç önemli yol bulunmaktadır. Teknik araçların gelişme aşamalarına odaklanılarak, tarihteki etkinlikleri belirlenebilir; belirli bir dönemde insanların kullandığı ana hesap defterlerini, günlük hesap notlarını ve ayrıntılı hesap yazılarını inceleyerek bu çok eski dönemlerde işlerin hesap yoluyla nasıl takip edildiği tahmin edilebilir; son olarak da, o çağlarda yaşamış insanların yazdıklarına bakılarak hesaplama alışkanlığının gelişimi hakkında fikir edinilebilir. Ticari aritmetiğin beşinci İtalya ya da daha kesin bir ifadeyle

malı alırken kazanmayı hedefleyen henüz on dördüncü asrın başlarında İtalya'daki tüccarlar, riski azaltmak ve kârı da arttırmak maksadıyla, işlerin yanında özellikle sigortacılık işlemlerini ve muhasebe hesaplarını son derece geliştirmişlerdir. Modern anlamıyla ekonomik girişimin gerektirdiği muhasebe kayıt uygulamasına yönelinmeden ve bu hesap tekniğinin temelleri oluşturulmadan, rasyonel ekonomik faaliyetin sadece özsel değerlerine yani dünyevi asketikizmin ahlaki yargılarına ve vicdani duygularına sahip olmanın gelişmeye neden olmayacağı öne sürülmüş; ticarete kullanılan yollar yapılmadan, mal taşımacılığı için gerekli olan güven ve sürat koşulları deniz ya da kara yollarında sağlanmadan, üretim artışını ucuz ve kaliteli kılan bilimsel buluşlar ve teknik ilerlemeler

Floransa'dır. Leonardo Pisano 1202 yılında yayınladığı 'Liber Abaci' adındaki eserinde doğru hesaplama yapılmasının temelleri ortaya konmuştur. Fakat bu temeller, yalnızca hesaplama sanatının esasını öğretmekteyse de, pek bir gelişme sağlayamamıştır. Arap rakamları bile İtalya'ya on üçüncü asra kadar girememiştir. Arap rakamları olmadan hızlı ve doğru hesaplama yapabilmek kesinlikle olanaksızdır. On altıncı asrın matematik dahilerinden biri olan ve ticari aritmetik sanatını mükemmelleştiren Tartaglia'dan uzunca bir zaman önce, malların toplam değerini dikkate alan yeni bir hesaplama tekniği olarak toplam kıyaslaması usulü İtalyalı tüccarlar arasında oldukça rağbet görmüştür. Yabancı bir uygulama olduğunu belirtmek üzere Galler'den alınma diye tanınmış olsa da, kökeni Fransız ve Alman olup on altıncı asrın başında İtalya'ya aktarılmıştır. Bu yeni hesap tekniğini yorumlayan ilk kişi, 'Aritmetik' isimli eseriyle Heinrich Grammateus'dur. On beşinci asırda ondalık kesirler keşfedilmiş olsa da, Simon Stevin'in etkisi sayesinde giderek daha çok kullanılmıştır. Gelir-gider ayrımıyla ve kâr-zarar sonucuyla ilk düzenli hazırlanmış muhasebe kaydı on üçüncü asır kadar gerilere gitmektedir. Papa 3. Nicholas'ın 1279-80 yıllarıyla ilgili olarak tuttuğu hesaplar, Floransa kentinin 1303 yılına ait gelir-gider hesabı; temel muhasebe uygulamasının bütün ayrıntılarının daha o yıllarda bilindiğini kanıtlamaktadır. Sayfanın ikiye ayrılarak gelir ile giderin ayrı ayrı sütunlara yazılarak sayfa diplerinde toplamalarının alındığı çifte kayıt muhasebe uygulaması, bunlardan çok daha eskidir. Cornelio Desimonis tarafından yapılmış araştırmalar, 1340 yılında Cenova kent hükümetinin uyguladığı pertita doppia sisteminin çift taraflı defter olduğunu ve bundan çok daha önce çifte kayıt uygulamasının bulunduğunu kanıtlamaktadır. Çift taraflı defterin on beşinci asırdan çok önce kamu ve özel kesimde tutulmuş olduğunu kanıtlayan pek çok belgeye ulaşılmıştır. Çift girişli gelir gider kıyaslamasının en mükemmel ve en öğretici örneklerine Venedikli Soranzo kardeşlerin kapsamlı ticari aritmetik kitaplarında (1406) rastlanılmaktadır. Çifte giriş hesaplamasının ilk kuramsal açıklaması, Fra Luca Pacioli'nin 'Summa Arithmetica' isimli eserinin dokuzuncu bölümü gelir-gider toplamalarının alınmasına ve karşılanmasına ayrılmıştır. Gelişim çağındaki kapitalizm, bu asırlarda İtalya'da ufak tefek hatalarıyla da çift kayıt hesaplama tarzını uygulamaktaydı. Ticari aritmetik ve gelir-gider ya da hasılat-harcama ayrımlı çifte kayıt hesapları orta sınıf mensupları arasında çok iyi bilindiği gibi, bu günlerde harcamayı ve tahsilatı yapan kimseler tarafından anında deftere işleniyordu. Messer Benedetto Alberti, saygın ve başarılı her tüccarın parmaklarına bulaşmış mürekkep lekelerinden dolayı gurur duyması gerektiğini sürekli vurgulamıştır. Gerçekten de Alberti, çok sayıda insanla para alışverişinde bulunan her tüccarın ve her işadının esas görevinin, alış-satış işlemleriyle olduğu kadar sözleşme ve antlaşmalar yoluyla da gerçekleşen para girişi ile çıkışları gerçekleştiği anda doğru bir şekilde kayda geçirmesi ve bu kayıtları düzenli şekilde saklaması gerektiğini belirtmektedir. İş yapıldığı sürece, parayı tutan ellerin kalemi de tutması gerekmektedir. Kesin olarak, İtalya, ticari aritmetiğin yaygın ve bilimsel olarak kullanıldığı ilk ülke olmuştur. Ancak asırlar geçtikten sonra Hollanda, İtalya'nın yerini almış ve çifte girişli temelleri atılan rasyonel muhasebe tekniğini daha ileriye taşıyabilmiştir. Artık Hollanda yalnızca orta sınıf erdemlerinde değil, fakat kesin hesaplama tarzının doğru kâr/zarar sonuçlarında da model olma öncülüğünü elde etmiştir. On sekizinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise, Hollanda ile Amerika arasında kıyasıya bir rasyonellik yarışması başlamıştır. İngiltere, ancak on dokuzuncu asrın başlarında Hollanda'nın ticari aritmetiğini geçebilmiştir. Bu yıllarda Almanya, özellikle Hamburg ile dikkatleri çekmekteydi. Rasyonel hesaplama geri kalmış ülkelerin, rasyonel ekonomik faaliyette ileri gitmeleri düşünülemez." (Sombart, 1967, s. 125-129)

gerçekleştirilmeden, rasyonel ekonomik faaliyetin ortaya çıkamayacağına ısrar edilmiştir. Tuttukları muhasebe kayıtlarıyla, geliştirdikleri poliçe belgeleri ve borç şekilleriyle İtalyan tüccarlar ve bankerler, henüz daha protestanlığın asketik öngörülerini oluşturulmadan on dördüncü asırdan itibaren çok yüksek kazançlar elde etmiştir. On dördüncü asırdan itibaren İtalya, sadece borç-alacak işlemleriyle büyük miktardaki paraların kullanıldığı bir finans merkezi olmasının da ötesinde, rasyonel ekonomik faaliyetin gerektirdiği iş disiplini altında ticari mallar üreten bir ülke konumuna da erişmiştir. Çift girişli hesap tekniğinin on dördüncü asır İtalya'sında yaygınlaşan rasyonel ekonomik etkinliğin bir gereği olarak uygulandığı ve geliştirildiği gerçeğinin yanında, protestanlığın ahlakının yani dünyevi asketikizminin idealleri arasında uyumun³¹ olduğunu kimse inkar edememektedir. Dünyevi asketikizmin idealleri ve inanç dokusu Avrupa'da benimsenmeden asırlar önce rasyonel ekonomik faaliyet Avrupa'nın pek çok ülkesinde³² biçimsel ve

içerik olarak benimsenmiş, büyük miktarlarda sermaye oluşturularak yüksek kazançlar sağlanmıştır. Büyük miktarlarda borç senetleri düzenlenmiş, parayı elde tutmak veya lüks tüketime harcamak yerine işe aktararak büyük kârlar elde edilmiştir.

4. Sonuç

Planlanan en yüksek hedeflere sürekli olarak ulaşmak için en uygun araçların seçilmesini gerektiren rasyonel ekonomik faaliyetin Avrupa'da gerçekleşmesinde; özsel içeriği olarak dünyevi asketikizm kadar, biçimsel görünümü olarak çift girişli kayıtlar ve geliştirdiği belge ile araçları da belirleyici işleve sahip olmuştur. Rasyonel ekonomik faaliyeti sağladığı yüksek kazançlar, kullanılan poliçe ve bankacılık-sigortacılık gibi araçlar, işin denetiminde ve ne durumda olduğunun bilinmesinde geliştirilen çift girişli kayıtlar biçimsel olarak kapitalist ruhun varlığının kanıtları olarak 1300'lü yılların başlarında Avrupa'da ortaya çıkmış olmasına rağmen; özsel olarak dünyevi asketikizmin dinsel bir içerik kazanarak kişilerin zihinlerinde kök salması, ancak reformdan sonra mümkün olmuştur. Sadece özsel dokusunu ön şart olarak öne çıkartarak Avrupa'da kurumsallaşmış rasyonel ekonomik faaliyet ile dünyevi asketikizm veya protestan ahlakı arasında doğrudan bir nedensellik bağının kurulması ne kadar hatalıysa; araçlarıyla ve biçimsel görünümüyle rasyonel ekonomik etkinliğin yaygınlaşmasında ve kurumsallaşmasında, reformun yol açtığı kilise karşıtlığı akımında dünyevi asketikizmin gördüğü işlevi önemsemek de bir o kadar hatalı ve önyargılı olacaktır. Zira hemen her uygarlıkta maddi kültür ile manevi kültür eninde sonunda birbiriyle uyuşarak bir bütün haline gelmişse de; gelişmenin başlangıcı bazen maddi kültürden gelmiş, bazen de manevi kültür ilerlemenin ve gelişmenin

yünde ve sonra da yünlü dokumada ülkeyi öncü yapan ve büyük üretim merkezi haline getiren on dördüncü asırdaki değişimleri incelemek gerekir. Reformdan asırlar önce İngiliz koyun yetiştiricilerinden bazıları imalatçı ve tüccar haline gelmiş, tıpkı bir işadama gibi davranmalarını sağlayan özel bir ruha sahip olduklarını göstermiştir. Sulh hakimi Ypres, 1445 yılında İngiliz rakiplerinin kentteki dokuma imalatını çökerttiğini, büyük ve artan miktarda yünlü kumaşları kente ihraç ettiklerini belirtmesi, bu ifadelerimizin delilini oluşturmaktadır. On beşinci asırda bir piskopos, işgücünün örgütlenmesi bakımından kapitalist özellikler taşıyan girişimlerden ve yüksek tonajlarda gemiyle yük taşıyan tüccarlardan söz etmiştir. Hansa ligiyle rekabet edebilecek 1487 yılında kapitalist zihinle donatılmış Fransız tüccarlar vardı. Katolik ortaçağlar boyunca İspanya'yı da kapsayan Batı Avrupa'nın tamamında büyük ölçekte uluslararası ticaret yapıldığını, mal teslimatında ve sigortacılık işlerinde son derece mükemmel yöntemlerin kullanıldığını göstermektedir." (Fanfani, 1972, s. 136)

³¹ "Her bir ekonomik işlemin çift giriş kaydıyla hesabının yapılması sayesinde, kâr/zarar durumu sürekli olarak gözlenerek, faizler ile servet arasında uygunluğun sağlandığı kadar borçlar ile alacaklar arasında da dengenin kurulması da olanaklı olmuştur. Böylece henüz daha ilk asırlardan itibaren, çift taraflı defter kaydı, kazanç peşinde koşan tüccarların ve finansörlerin her an ne durumda olmalarını hesap edebilmeleri açısından son derece büyük bir öneme sahip olmuştur. Gelir ile gider ya da hasılat ile harcama arasında bir denge kurarak olumlu bir fazlalığa ulaşmasında; kâr yada zarar sonucunu hesaplama yoluyla görebilmesini sağlayan, iki zıt taraflardan hesap yapmasını mümkün kılan çifte kayıt usulünün büyük rolü olmuştur. Çifte kayıt usulünde kârda mı yoksa zararda mı olduğunun belirlenmesinde, iki nokta öne çıkmaktadır. Bir taraftan benzer ifadelerle her işlemin açıklaması özet olarak yapılırken, edinilen kazançlar ile konulan sermaye kesin rakamsal değerleriyle ve miktarlarıyla yazılırken; çifte giriş kaydında alıcısına ulaştırılmış nihai mallara çok büyük önem verilmiş, çift taraflı hesap kaydıyla rasyonel kazanç takibi mümkün kılınmış veya kesinleştirilmiş, çift girişli kayıt sistemi sayesinde her mal-para akımı hakkında doğru ve kesin bilgi sahibi olunarak henüz doğmakta olan kapitalizmin gelişmesi üzerinde son derece etkili olunmuştur. Diğer taraftan da öne sürülen bir başka görüş, ana defter kayıtlarındaki kâr/zarar hesabının ve bir bütün olarak denge fazlalığının, her bir işlem türü için tutulan ayrıntılı hesap kaydının tutulmasına esastan katkı sağladığı düşüncesini içermektedir. Bu iki görüş arasında yapılacak bir kıyaslamada, ilk çifte giriş kayıt tekniklerinin önemi ortaya çıkmakta, her mal alış ile satışlarda ya da girilen borç ile alacak işlerinin rakamsal takibi ve denetimini mümkün kılarak rasyonel ekonomik etkinliğin biçimsel görünümü hakkında ayrıntılı fikirler sunmaktadır. Denilebilir ki, hiç kimse kapitalizmi çift girişli hesaplama tekniği olmadan kesinlikle düşünemez. Çift taraflı hesap kaydı, rasyonel ekonomik faaliyetin biçimiyle olduğu kadar içeriğini de bütünüyle kapsamaktadır. Çift girişli hesaplama tekniğinin bir araç olarak kapitalizmi son derece etkili kıldığı ve yaygınlaştırdığı görüşü ile çift taraflı hesap kaydını zorunlu kılan dünyevi asketikizminden kapitalizmin ortaya çıktığını ileri süren görüş arasında bir karara varmak, gerçekten de çok zordur. Her şeye rağmen, her iki görüş açısından da, çift girişli hesap kaydının son derece önemli bir rolü vardır." (Fanfani, 1972, s. 141)

³² "Sabırlı bir araştırmacı, başarıyla ya da başarısızlıkla sonuçlanmış yüksek tutarlarda işlerin yapıldığıyla ilgili belge dağıtımını hemen fark edebilir, on beşinci asır İtalyanlarını kapitalist anlamda faaliyet yapan ve kazanç maksatlı işlerini kamu yapılarında yürüten kimseler olarak bulabilir, Katolik ortaçağında İtalya'da kapitalist zihniyetin rasyonel ekonomik faaliyetiyle ve rasyonel kurumlarıyla varlığına tanık olabilir, rasyonel yasalarıyla kendi çağdaşlarının dahi düşüncelerini değiştirerek eylemlere nasıl daha fazla özgürlük tanıdığını araştırabilir. G. Luzzatto, on dördüncü ve on altıncı asır İtalya ekonomisinin kapitalist özelliklere sahip olduğunu mükemmel şekilde resmetmektedir. Henüz daha ortaçağdayken Fransa, İngiltere, İspanya ve Almanya'nın bazı bölgelerinde dikkat çeken gelişmeler olmuştur. Orta çağlarda Katolik İngiltere'nin kapitalist ruhu eylemlerinde yaşatan kişilerin varlığını kanıtlayabilmek için, önce

etkili güdülerini bünyesinde oluşturmuştur. Nitekim, kapitalizmin ruhu olarak gördüğü ve protestan ahlakı olarak isimlendirdiği dünyevi asketikizmin, kapitalizmin maddi ideallerinin benimsenmesinde başlangıçta çok önemli rol oynamış olsa da etkisinin en fazla iki asır kadar sürdüğü, seçilmişliğin uhrevi işaretler yerine bireysel güdülerin nihai hedef haline geldiği M.Weber tarafından da kabul edilmiştir. Kapitalizmin ruhu olarak protestan ahlakı manevi kültür olarak en fazla iki asır etkili olmuşsa da, dünyevi asketikizm yoluyla rasyonel ekonomik faaliyetin özsel dokusu ya da bireysel güdülerinin, seçilmişliğin işaretlerine sahip olmak gayesiyle toplumun üst katmanlarından aşağıya doğru indiği; zenginlik ve faiz kadar dünyevi çalışmaya da karşı çıkan, genel olarak manastır duvarları dışında tanrısal görev tanımayan ortaçağ zihniyetinin etkisini kaybettiği; reformun kilise karşıtlığını oluşturan uç mezheplerinin (Püriten, Metodist, Pietist, Quaker vs) ise, ibadeti işyerine taşıdığı, çalışmayı ibadet olarak tanıdığı, mesleki faaliyeti tanrıya ulaştıran takva yolu haline getirdiği, kazancı olduğu kadar faizi de yasallaştırdığı da bir gerçektir.

Kaynaklar

- Aho, J. (2005). *Confession and bookkeeping: The religious moral and rhetorical roots of modern accounting*. New York, NY: State University of New York Press.
- Akalın, K. H. (2007). Yahveizmdeki vahiy yasasının yaşama tarzını rasyonelleştirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 1-14.
- Cleve, C. (1964). *Principles of double-entry bookkeeping*. New York, NY: Transaction Publishers.
- Dobb, M. (1992). *Kapitalizmin gelişimi üzerine incelemeler*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Fanfani, A. (1972). *Catholicism, protestantism and capitalism*. New York, NY: Arno Press.
- Fromm, E. (1993). *Özgürlükten kaçış* (S. Budak, Çev.). Ankara: Öteki Yayıncılık.
- Steven, M., & Roselyn, M. (2010). *Ethical obligations and decision making in accounting*. London: McGraw Hill.
- Poggi, G. (1987). *Calvinism and the capitalist spirit: Max Weber's protestant ethic*. London: Macmillan Press.
- Robertson, H. M. (1933). *Aspects of the rise of economic individualism: a criticism of Max Weber and his school*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sombart, W. (1967). *The quintessence of capitalism*. New York, NY: Howard Fertig.
- Troeltsch, E. (1981). *The social teaching of the christian churches*. Chicago: The University of Chicago Press.

Weber, M. (1950). *General economic history*. Illinois, IL: Glencoe Free Press.

Weber, M. (1964). *The sociology of religion*. Boston, MA: Beacon Press.

Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum* (Cilt 1) (L. Boyacı, Çev.). İstanbul: Yarı Yayınları.

Weber, M. (1984). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. London: George Allen and Unwin.

İslam Ekonomisi Perspektifiyle Bir Büyüme Modeli Çerçevesinde Üretim ve Sosyal Refah Fonksiyonu

Ahmet EFE¹

ÖZ

Bu çalışmamızda İslami bakış açısıyla İslam ekonomisinin büyüme, üretim ve sosyal refah fonksiyonu ile ilgili temelleri incelenmektedir. İddiamız, modern iktisat öğretileriyle analiz edilebilecek şekilde İslam ekonomisinin büyüme, üretim ve sosyal refah fonksiyonunun oluşturulabileceğidir. Ekonomi ve İslam dini çerçevesinde yapılan analizlerde çağdaş ve orijinal bir yaklaşımla kapitalist sisteme nazaran Kuran düzeninin ekonomik hükümleri tesis etmedeki farklılıkları özet olarak ortaya konulmaktadır. Buna göre, dünya hayatını merkeze alarak diğer her şeyi dünyadaki maddi kazanımlar açısından araçsallaştıran batı yaklaşımına nazaran dünyayı, geçici dünya hayatını ve bütün gereklerini ebedi olan ahiret hayatını kazanmak için bir araç olarak görerek her iki hayatı da değerleri kadar önem veren İslami yaklaşımın İslam ekonomisinin büyüme, üretim ve sosyal refah açısından iyileştirici fonksiyonu ortaya konulmaktadır. Üretim; insana ve doğaya zarar vermeyecek şekilde ihtiyaca göre, ekonomik büyüme; çevreyi ve gelir dağılımını dikkate alarak sürdürülebilir bir şekilde ve sosyal refah da; sadece güçlü ve zenginlere değil toplumun tüm kesimlerinin bir birisini gözettiği ve gönüllü paylaştığı bir şekilde farklılığını ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: İslam ekonomisi, büyüme modeli, üretim, sosyal refah

ABSTRACT

Production, Social Welfare, and Growth: An Islamic Economics Perspective

Our argument is that since the Islamic religion is valid and pervasive, its economic results should be more congruent, logical, and beneficial in providing human happiness and easing the burden of worldly life. Whereas the Western style subjugates everything that can serve material progress and capital accumulation as a means of production or productive relations, Islamic philosophy takes the world only as a temporary place but worthwhile to the extent

DOI: 10.26650/ISTJCON372362

¹Dr., CISA, CRISC, PMP, Ankara Development Agency Internal Auditor, Ankara, Turkey

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Ahmet EFE,
Ankara Development Agency Internal Auditor,
Ankara, Turkey
Phone/Telefon: +90-312-3100-300/172
E-mail/E-posta: aefe@ankaraka.org.tr

Date of receipt/Geliş tarihi: 29.12.2016

Date of acceptance/Kabul tarihi: 28.09.2017

Citation/Atıf: Efe, A. (2017). İslam Ekonomisi perspektifiyle bir büyüme modeli çerçevesinde üretim ve sosyal refah fonksiyonu. *Istanbul Journal of Economics*, 67, 31-58.
<https://doi.org/10.26650/ISTJCON372362>

that it preserves life; therein, production is a process that excludes whatever is harmful to humanity and nature, economic growth takes environmental issues and revenue distribution into account and social welfare is not just for

wealthy people it is distributed by sincerity to all people in society.

Keywords: Islamic Economics, growth model, production, social welfare

EXTENDED ABSTRACT

Production and social welfare are relative and interdependent functions in macroeconomics. While the productive capacity of a nation is measured by GDP and its derivatives, social welfare requires the consideration of other determinants such as purchasing power, GDP per capita, minimum wages, unemployment rate, and social security payments. The more GDP per person, the higher the government revenues and social security is an important *ceteris paribus* assumption in open democracies. For wealthy nations, social welfare expenditure has become one of the biggest challenges of governments and a bottleneck in financial management. The financial mechanism of interest vis-à-vis the banking system provides a platform of exploitation of labor by capital owners. The social culture of wealthy people that do not care about the wellbeing of the poor has a tremendous negative effect over social welfare.

As a requirement and/or indication of social welfare, the upper and lower classes in human society, that is, the rich and the poor, live at peace when in equilibrium. The basis of that equilibrium is compassion and kindness of the upper classes, and respect and obedience in the lower classes. If the upper classes do not oppress and the lower classes obey laws and rules, social welfare will be sustainable. Now, the individualistic attitude of mind that "So long as I'm full, what is it to me if others die of hunger" lacks compassion for the poor. Furthermore, another deleterious attitude of mind, "You work so that I can eat," provides a basis of exploitation by upper classes. The first ominous phrase has incited the upper classes to practice oppression, immorality, and mercilessness; while the second has driven the lower classes to hatred and envy and has negated man's tranquility for several centuries. So too this century, the struggle between capital and labor has been the cause of momentous events in Europe well-known by all. Thus,

together with all its societies for good works, all its establishments for the teaching of ethics, all its severe discipline and regulations, it could not reconcile these two classes of mankind, nor could it heal the two fearsome wounds in human life. The Qur'an, however, delegitimizes the first phrase with its injunction to pay zakat. While it uproots the second phrase with its prohibition on usury and interest. Indeed, the Qur'anic verse stands at the door of the world and declares usury and interest to be forbidden.

In capitalist societies people are exposed to negligence in their social and family relationships and excessiveness in both personal consumption and concerns for superficialities. Economic and social relations in capitalist societies are based on a materialistic point of view, resulting in an unequal wealth distribution and inefficient, wasteful use of economic and social capital. Islam stands in the above-middle course between capitalist and socialist systems. Islam advocates a wealth distribution mechanism with a view to realizing a society in which there will be accumulation of wealth but not in monopolistic and oligopolistic terms. Usury, hoarding, and profiteering can only be the act of marginal wrongdoers. A society in which the impoverished and wealthy help the poor with their zakat with the proletariat willing to add value to production processes is not far away according to the Islamic point of view. The socio-economic role of Zakat in Islamic social welfare is proven for its effectiveness in combating chronic poverty, hunger, and social hindrances in society. It is understood that Zakat provides a sustainable mechanism in the economy and social balance of societies, to provide transfer of income from the rich to the poor serving as a bridge between the bottom and the top. Once aptly assessed, efficiently collected, and fairly distributed, it plays the role of solving dangerous socio-economic problems such as poverty, class tensions, unemployment, insurgency, indebtedness, and unfair income distributions.

Our argument is that since the Islamic religion is valid and pervasive, its economic assumptions, requisites, and results should be more congruent, logical, and beneficial in providing human happiness and easing the burden of worldly life. Whereas the Western style subjugates everything that can serve material

progress and capital accumulation as the means of production or productive relations. Islamic philosophy takes the worldly life only as a temporary place but worthwhile to the extent that it preserves life; therein, production is a process that excludes whatever is harmful to humanity and nature, economic growth takes environmental issues and revenue distribution into account and social welfare is not simply synonymous with the capital accumulation of wealthy people, but rather embraces distribution to all people in society.

1. Giriş

Bir sosyal bilim olarak ekonomi, insanların ve toplumların sahip oldukları sınırlı kaynaklarıyla onların sürekli gelişen sınırsız ihtiyaçlarını karşılama bilimi veya ekonomik tercihleri analiz ederek belirli teori ve kavramlar ışığında değerlendirme olarak tanımlanmaktadır. İnsan ihtiyaçları ve tercihleri kuşkusuz insanın etkisi altında bulunduğu felsefi akımlara göre değişkenlik gösterebilmekte ve ekonomik tercihlerin piyasaya yansıtılmasında davranışların arkasında bilinç düzeyi, algılar, inanışlar ve kültürel değerler de etkili olduğundan salt açıdan ekonomik fayda veya objektif kullanım/değişim değerleri ile açıklayabilmek olanaklı değildir. Çünkü iktisat pozitif olduğu kadar normatif ve objektif olduğu kadar da sübjektif parametrelerin dikkate alınarak değerlendirildiği bir sosyal bilim dalıdır. Bu nedenle de ekonominin felsefik, psikolojik ve sosyolojik temelleri, ekonomik adamın tercihleri, algısı, değerleri ve davranışlarını tetikleyen bilişsel etkenler çerçevesinde değerlendirebilmek önem arz etmektedir. İslam ekonomisi ile ilgili çalışmalarda ise bunlara ek olarak tevhid, şeriat, iman, amel ve ihlas gibi temel gibi temel esasların irdelenmesi gerekmektedir.

İslam ekonomisiyle ilgili bilimsel disiplin alanında şer'i hukuk yaklaşımları ile birlikte finansman metotları daha ağır bastığından modern iktisat dışında nasıl bir analitik yaklaşım gösterilmesi gerektiği de henüz tam olarak netleşebilmiş değildir. Pür İslami yaklaşımda modern iktisadi kuramlara benzer analizler yapılmadan ve maddi sermaye birikimleri dikkate alınmadan sadece normatif ve sübjektif analizler ve kabullere dayalı önermeler eksik kalmaktadır. İnsanın ekonomik birikimleri ve toplumsal refah yanında insan huzuru, saadeti ve lezzeti hem dünya

hem de ahiret kazançları açısından ele alınarak her an ölümle yüz yüze bulunabilen insanın en önemli sorununun yok olmaktan ve cehennemden kurtulmak olduğunun altı çizilerek insanın elindeki ömür sermayesinin kıt bir kaynak olarak nihayetsiz ihtiyaç içerisinde bulunduğu yokluktan kurtulmak ve saadetli ebedi yaşama kavuşturacak şekilde kullanılması gerekliliği üzerinde değerlendirmeler yapılabilmelidir. Dolayısıyla, İslam ekonomisinin esası olarak insanın dünya hayatından ziyade ahiret hayatının kazanmasına odaklanırken İslam'ın mucizevi bir yönü olarak dünya hayatının da daha saadetli, mutlu ve lezzetli geçirilebildiği ortaya konulabilmelidir. Yani dünyevi maddecilik veya ekonomik determinizmin hâkim olduğu kapitalizm ve komünizmden arınarak, sermaye birikimi, güç ve maddi olanaklar üzerindeki yarıya kapılmadan dünyevi aşırılıklardan korunmuş bir şekilde orta yol tercih edilmesi mümkündür.

Modern iktisat teorisinin sadece dünya hayatıyla ilgili sınırsız ihtiyaçların sınırlı kaynaklarla karşılanabilmesi noktasında analizler yaparken, İslam ekonomisi dünya hayatını değil aynı zamanda ahiret hayatını da dikkate alırken ahiret hayatını dünya hayatına öncülleyen ve dünya hayatını da ahiretin bir tarlası bir mezrası gibi eldeki kaynaklardan birisi olarak değerlendirir. Buradaki temel yaklaşım da bu noktada her gün verilmiş olan yirmi dört saatlik ömür de bir kıt sermaye olarak ele alınmakta ancak bu sermaye ile ebedi bir hayatı dünyalar kadar bağlar ve bahçeler kazanma imkânı sunan bir fırsat olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda elbette insanın etkisinde bulunduğu yaklaşım ve düşünce alt yapısının da dikkate alınması gerekmektedir. Bu çalışmamızda İslam ekonomisiyle ilgili analizlerde toplam talep ve toplam arz ile ilgili değerlendirmelere girilmeden sosyal refah alanında nasıl bir perspektif gerektiği araştırılmaktadır. Bilimsel disiplin çerçevesinde yapılan analizlerde normatif ve sübjektif olarak algılanabilen pek çok parametrenin belirli bir metot ile denklem içerisinde dahil edilmesinin araştırması yapılmaktadır.

2. Metodoloji

Araştırmamızda betimleyici ve ilişki arayıcı mantıksal analiz metotları kullanılmaktadır. Ebsco veri tabanında yabancı literatür taraması yapılmıştır. Buna göre "Islamic economics" olarak yapılan aramada 189 adet makale, "growth model"

olarak yapılan aramada 11,824 adet makale, "*production and social welfare*" olarak yapılan aramada 2,485 adet makale "çıkıştır. Dolayısıyla İslam ekonomisi, büyüme modeli ve üretim ve sosyal refah ile ilgili yeterli düzeyde yabancı literatür bulunduğu söylenebilir.

Türkçe literatür araştırması için de "*İslam ekonomisi*" olarak yapılan aramada 10 adet makale, "*büyüme modeli*" olarak yapılan taramada 111 makale, "*üretim ve sosyal refah fonksiyonu*" olarak yapılan taramada 42 yayın tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırma alanında yeterli düzeyde yabancı yayın varken Türkçe literatürde yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu husus da kuşkusuz yaptığımız çalışmanın Türkçe literatüre olan katkısının önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmamızda temel amaç, İslam ekonomisinin ekonomik ve sosyal boyutuna dair detaylı bir çalışma yapmak değildir. Zira bu ancak bir kitap çalışmasına konu edilebilecek düzeyde kapsamlı bir analiz ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Buradaki temel amaç, İslam ekonomisinin temellerinin ortaya konularak bunların modern iktisadın dayandığı üretim ve refah fonksiyonlarıyla analiz edilebildiğini göstermektir.

Bu amaçla öncelikle, İslam ekonomisiyle ilgili sorunlar değerlendirilerek araştırma problemi yapılandırılmakta; modern ekonominin temelleri konuyla ilişkisi bağlamında değerlendirilmekte; din kültürü ile ekonomi arasındaki ilişkiler kuramsal ve kavramsal boyutlarıyla ele alınmakta; İslam şeriatı ile ekonominin nasıl düzenlendiği üzerinde durulmakta; ekonomik büyüme ve üretim fonksiyonu ile mikro ve makro açıdan sosyal refah fonksiyonunun elde edilmesi analiz edilmeye çalışılmaktadır.

3. Araştırma Problemi

Araştırmamızın hareket noktası da İslam toplumlarında daha çok batı felsefesinin ürünü olan sistem, yaklaşım ve politika paketleri ile kurumsal yapılanmalardan çoğunlukla sonuç alınamaması ve İslam ülkelerinin batılı merkez kapitalist ülkelere göre üretici olmaktan çok tüketici ve çevre toplulukları gibi görünmeleridir.

Bunun yanı sıra, bazı araştırmacıların da ifade ettiği üzere, Müslümanların maddi olarak geri kalmışlıkları ve aralarında birliğin olmamasının aslında onları arzuladıkları caddede ilerlemelerini sağlayabilecek olan Kuran'ın Dünya görüşü yani Kuran felsefesinden uzaklaşmış olmalarıdır (Shittu, 2014, s. 240).

İslam ekonomistlerinin batı felsefesiyle verilen eğitim süreçlerinden geçmesi onların aynı gözlemlerle bakmalarına neden olduğundan dolayı temel sorun aslında eğitim sisteminde yatmaktadır. Çoğu Müslüman çocuklar günümüzde batı tarzı materyalist felsefeyle yoğrulmuş olarak seküler anlayışla eğitilmektedir. Batı tarzı bilginin asimilasyonu için İslam Konferansı Örgütü tarafından İslamabat ile Malezya da İslam Üniversiteleri kurulmuştur. Amaçları ise batı bilgisi ile İslami bilgiyi entere etmektir (Zaman, 2012, s. 144).

İslam ekonomisinin bir bilimsel disiplin olarak geliştirilmesinde ciddi krizler olduğunu gösteren kanıtlar mevcuttur. Bunun temel sebebi ise Müslüman ekonomistlerin çoğunun batı ekonomisi felsefesini sorgulamadan kabul etmelerinde yatmaktadır. Bu nedenle metodolojik olarak alt yapıyı oluşturan varsayımlar yanlış olduğundan İslami bakış açısı ve felsefesiyle çatışmaktadır. Bu çatışma henüz iyice bilinir değildir ve çatışan bilgi alanlarındaki bu sorunu çözmeye yönelik çabalar da başarısız olmaktadır (Zaman, 2012, s. 143).

İslam ekonomisi çalışmalarının başarısız olmasının nedeni, modern ekonominin epistemolojik ve sosyo-tarihsel temellerini yani kökündeki meta-ilkeleri başarılı bir şekilde kapatmadan onları İslam'ın normatif pozisyonuna göre dönüştürememesidir. Al-Attas'a göre, bilginin İslamlaştırılması için modern ekonominin kökünde yer alan felsefi temeller İslam'ın metafizik ve değerbilimsel (axiological) çerçevesine göre kritik bir şekilde ayarlanarak yerleştirilebilmesi gerekir (Jha, 2013, s. 171).

Bazı araştırmacılar ise İslam ekonomisi ile ilgili çalışmalarda stratejik vizyon eksikliği sorunu olduğu tespiti yapılmıştır. Buna göre, teorileştirilme çabalarının metodolojik olarak doğru olmadığı, aslında yapılması gerekenin "*İslam ekonomi teorisi*" değil, "*ekonominin İslami teorisi*" olduğu iddia edilmiştir. Bunun için de

insanın ekonomik davranışının incelenmesi gerektiğinden İslam ekonomisinin bu sorunu çözebilmesi için öncelikle fizik ve matematik gibi pozitif fenlerden boşanarak biyoloji, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi insan yaşamını konu edinen bilimlerle evlenmesi gerektiği savunulmuştur (Khan, 2013).

İslam'ın kendisine has karakteristiği olmasından dolayı modern ekonomi yaklaşımından temelinde ayrıştığı iddiası çerçevesinde yapılan bir araştırma sonucunda *"İslâm'ın bütünlüğü nazar-ı itibara alınmadan ve İslâm bütün boyutlarıyla hayata taşınmadan yapılan iktisat çalışmaları, "İslâm kapitalizmi" veya "faizsiz ve zekâtlı kapitalizm" olmaktan öteye geçemeyeceği"* sonucuna varılmıştır (Çayıroğlu, 2014).

Konuyla ilgili eleştiri yapanlardan bazıları çok ileri de gitmişlerdir. Örneğin Sohrab Behdad, İslam ekonomisinin İran'da uygulama teşebbüsleri hakkında bahsederken *"İslam ekonomisinin geçerli bir sosyal alternatif oluşturma kabiliyetinden yoksun olduğu açıkça ortadadır"* şeklinde ifade kullanmış ve Timur Kuran da benzer şekilde İslam ekonomisinin öz ve içerikten yoksun olduğunu ve İslam ekonomisi çalışmalarının da aslında farklılaştırılmış bir İslam kimliği oluşturma çabaları olduğunu ileri sürmüştür (Zaman, 2012, s. 145).

Müslüman toplumların geri kalmışlıklarının nedenleri üzerine daha pek çok analiz yapılmıştır. Ancak ekonomik sorunların çözümü için genelde çeşitli politika paketleri ile kurumsal yapılar üzerinde durulurken İslam ekonomisinin çözüm sağlama kabiliyetinin göz ardı edilmesi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Buradaki sorun modern iktisadın öğretileriyle İslami perspektifle analiz yapmak ile ilgili eksiklik olduğu bir problem olarak kabul edilmektedir.

Üretim, büyüme ve sosyal refah bir birleriyle ilişkili kavramlardır. Üretim arttıkça ekonomik büyüme elde edilir ve bunun uzun dönem sonuçları ise sosyal refaha yansıma şeklinde meydana gelmektedir. Sosyal refahın olmadığı ancak üretim ve ekonomik büyümenin devam ettiği yerlerde otokrasi veya monarşi olduğu varsayılır ve uzun dönem için bunun devam ettirilebilmesi olanaklı da değildir. Pür liberal bir ekonomide bu mümkün değildir.

Sürdürülebilir bir iktisadi büyüme ve dünya piyasalarında rekabet edebilecek şekilde yenilikçi üretim modellerini uygulayabilmek için sosyal refahın olması ve insanların huzurlu bir şekilde yaşaması ve çalışması gerekir. Aksi durumda insan motivasyonu bozulacağından veya gelir düzeyi iyileşen kimseler farklı ülkelere göç edeceğinden dolayı ulusal piyasadaki dinamikler bozularak büyüme tersine dönecektir. Ancak sosyal devlet uygulamalarında olduğu şekilde devlet bütçesine büyük bir yük getirilmiş olması da sürdürülebilir değildir. Bu da vergilerin arttırılması ve dolayısıyla üretim maliyetlerinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca zenginlerin yasal açıklardan yararlanmaları ve iyi mali müşavirler istihdam etmelerinden dolayı gelir vergisi ile kurumlar vergisi sürekli azalma gösterirken stopajlar ile ücretlerden alınan vergilerin artmasıyla sosyal refahı bozucu unsurlar gelişebilecektir. Bu nedenle de üretim, ekonomi ve sosyal refah konularının İslami perspektifle ele alınarak buradaki soruna bir çözüm elde edilip edilmediğinin tartışılması önem arz etmektedir.

4. Din Kültürü ve Ekonomi

Karl Marks kadar farklı olan Max Weber ve Robert Barro gibi ekonomistler ekonomik organizasyon ile din arasında ilişki olduğuna işaret etmişlerdir. Weber, öncelikle Hristiyanlık ile ilgilirken Barro ise bakış açısını İslam'ı da dâhil edecek şekilde genişletti. Hz. Muhammed'in ilk ekonomist olduğunu iddia eden Koehler'e göre O, dini çağrısını 20-30 yıllık ticari müteşebbislik hayatından sonra yaptı. Onun kişisel altyapısı ve iş dünyasındaki faaliyetlerinin iş ve piyasalara yaklaşımını etkilemiş ve bu zamanla İslam ekonomisine dönüşmüştür. Çin, Hint, Afrika ve Avrupa'ya bağlana İslami ticaret askeri ve politik konulardan daha az dikkat çekmektedir. Hâlbuki Akdeniz antik zamanından Dünyanın ilk gerçek anlamdaki küresel ticaret sistemine geçiş sürecinin aslında ekonomist Hz. Muhammed'in ekonomik anlayışından geldiği iddia edilmektedir (Koehler, 2011).

Kapitalizm ve bürokrasi ilişkisini dini perspektifle de ele alan sosyolog Max Weber'in *"The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism"* isimli kitabının genelinde, dinin toplumdaki ekonomik ilişkileri ve kapitalistleşme sürecini ciddi bir şekilde belirlediğinin altı çizilmekte ve doğu toplumları ile Avrupa

örnekleri üzerinde farklı dinlerin toplumsal ve yönetsel gerçeklikleri nasıl etkileyebildiğinin ve kapitalizmin gelişim sürecinde dinin etkisindeki değişimlerin bile analizleri yapılmaktadır (Gundolf ve Filser, 2013, s. 177). Dolayısıyla kapitalizmin gelişim süreciyle ilişkili analizlerde din ve onun kısmen yansıması olan toplumsal felsefeyi yansıtan kültürü dikkate almamak araştırmanın eksikliğini gösterebilir.

Dolayısıyla, aslında dini yaklaşımların ekonomik hayatı ve dolayısıyla kapitalizmin yükselişinin kaynağını oluşturduğu bilinen bir yaklaşımdır. Ancak, kapitalizmin yükselmesinde 16.yy dini dönüşümlerin büyük katkısı olduğu kabul edilse de kapitalizmin yükselme aşamasında da dini değerlerde gerileme olduğu söylenebilmektedir (Wilber, 1974, s. 257). İslam ve Hristiyanlığın karşılaştırmalı olarak modern devlet ve demokratikleşme üzerindeki etkisini inceleyen Minkenberg ise modern demokrasinin köklerinin Hristiyanlığa dayandığını delillerle ortaya koymuştur (Minkenberg, 2007). Protestan teologların görüşlerini inceleyen bir araştırmacı ise, modern Protestan teologların bir taraftan liberteryenleri eleştirirken diğer taraftan da gayri insani ve ruhsuz materyalizme karşı durduklarını ortaya koymuştur. Bu ikili kritiğin de bireysel özgürlüklerle sosyal kurumların güçlerinin dengelenmesi gerektiğini ortaya koyduğu bunun da modern dinin özü olduğu savunulmuştur (Riis, 1989).

Bir asır boyunca Marksizmi kökleştiren materyalizm felsefesi, önce ekonomik determinizm felsefesine dönüştü ve ardından da yerini kültürel determinizm felsefesine bıraktı (Steigerwald, 2005, s. 71) Kültürel determinizm de bu kapsamdaki analizlerde dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Çünkü kültür aslında toplumsal felsefeyi yansıtan ve dini değer ve ritüellerden oldukça etkilenen bir sosyal değerdir. Kültürel determinizm, fakirliğin ve az gelişmişliğin toplumların kendi inanç, tavır ve alışkanlıklarına bağlı olarak içsel bir dinamiği olduğunu ortaya koyar. Tarihsel maddeci yaklaşımlarda din ve kültür de dikkate alınmakta ancak nedensellikten ziyade daha çok araçsallık noktasındaki işlevsellikleri ön planda tutulmaktadır. Dolayısıyla materyalist felsefede merkeze maddi ekonomik bölüşüm alındıktan sonra diğer her şey bölüşümü arttırmak için kullanılan araçlara dönüştürülmektedir.

Clarence Ayres, kültürel determinizm felsefesine dayanan bir ekonomik gelişim felsefesi geliştirmiştir. Buna göre, geniş anlamda kültürel güçler tarafından geçmişte olduğu gibi gelecekte de ekonomik gelişimin yönünün belirlendiği iddia edilmiştir. Bu kültürel determinizm felsefesi, iki önermeye dayanmaktadır: birincisi teknolojik yenilikçiliği kendi içsel dinamikleri tarafından yönetilen bir kültürel süreç olarak almakta ve bireylerin kahramanca gayretleri ile dehasının yenilikçilik ve icatlar üzerinde hiçbir etkisi yoktur. İkinci önerme ise; teknolojik yenilikçilik tüm ekonomik gelişime neden olan ve onu yöneten dinamik güçtür. Bu teori, Thomas Carlyle'nin kahraman tapıcı büyük tarih adamı felsefesine ve Joseph Alois Schumpeter'in girişimci tapıcı ekonomik gelişim felsefesine alternatif olarak geliştirilmiştir. Çünkü bu her iki teori de elitist olmayan reaksiyonerdirler. Bu teoriler, geleneksel kurumların sosyo-ekonomik ve politik-ekonomik elite atfettikleri üst statü ve özel ayrıcalıkların teyit edilmesinde kullanılırlardı. Fakat Ayres, kurumsallaştırılmış statü ve ayrıcalıkların meşruiyetini inkâr etmek için kendi icat ettiği ekonomik gelişimde kültürel deterministik felsefesini kullanmıştır (Hill, 1989, s. 466).

5. İslam Şeriatı ve Ekonomi

Sürdürülebilir iktisadi kalkınmanın İslam ile olan ilişkisi üzerinde araştırmalar yapmış olan Marsuki'ye (2009) göre ise din, Dünyadaki pek çok toplumda uygulanan en hükümler etik sistemlerden birisidir. Çağdan Müslüman bilim adamlarına göre, İslam sürdürülebilir ekonomik kalkınma için kendisine has yaklaşımlara sahiptir (Marsuki, 2009, s. 22). Dolayısıyla din, kültür, inanç ve kabuller toplumsal ve yönetsel düzenleri temelinde etkileyen en önemli parametrelerdir. Bu parametrelerin felsefe boyutunda davranışları nasıl etkilediği ve özellikle Müslüman Türk toplumu özelinde İslami temel değerlerin etkileri üzerinde analizlerin yapılması gerekir. Çünkü din ve inancın etkisi gerçek iman ile gerçekleşebilir.

Dinin koyduğu ilke ve prensipler insanın kendisine ait olan varlıklardan fedakârlık yapmayı, başkasının yararına çalışmayı, karşılıksız vermeyi ve kendi egosunu tatmin etmekten kaçınmayı gerektirdiğinden dolayı bunların felsefi temellerinin incelenmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Görünmeyene

inanmak da başlangıç ve sonuçları itibariyle felsefi parametrelere dayanmaktadır. İlk kabuller ile daha sonraki sonuçlarını hazmetmek, içselleştirmek ve gerektiğinde acı ve ıstırap çekmek pahasına da olsa sabrederek karşılayabilmenin maddi ölçütlerle ve tarihsel materyalizmle anlaşılması olanaklı değildir. Bu nedenle de özellikle Müslüman toplumlarda İslam'da Şeriat, ekonomi ve felsefe ilişkilerinin anlaşılması gerekir.

Kuşkusuz İslam, hayatı tarafsız bir bakış açısı ile inceler. Bu hayatın yapıcı unsurlarının birbirlerini tamamlayıp, birbirlerine destek olduklarını görerek ona göre kıymet verir. Bu unsurlardan bir kısmı bir yana itilerek bir kısmına da haddinden fazla değer verilmemiştir. Hepsi aralarında dayanışma ve ahenk içindedirler. Maddi yön, desteğini ruhi yönden alır. Şu halde İslam'ın makro ve mikro alanlara da tasnif edilebilecek iktisadi prensipleri, diğer ahlaki, sosyolojik, felsefe ve pedagojik prensiplerle iç içe kaynaşmış bir haldedir. Dolayısıyla, İslam'ın iktisadi ve sosyal hayatta mükemmelliği netice verme potansiyelindeki ilkeleri, insan varlığının gerçek değerinin farkına varamamış seküler veya diktatör bir hükümetin baskısı olmaksızın uygulanması imkansız olan ütopyik teorilerden ibaret olmayıp, aksine tamamen uygulamaya ve pozitif sonuçlara yönelik olduğunu tarihteki harika örnekleriyle göstermiştir.

"İslam" kelimesi barış, selamet ve iyilik manasında ve "İktisat" ise tasarruf etmek, ölçülülük ve dengelik anlamını taşıyan Arapça kelimelerdir. İktisat yerine kullanılan "Ekonomi" ise Eski Yunan kökenli bir kelimedir. "İslam Ekonomisi" veya onun yerine kullanılan "İslam İktisadı" ise İslami değerlerden esinlenen bir toplumun İktisadi sorunlarını inceleyen sosyal bir bilim dalı olarak tanımlanabilir. "İslam İktisadı" ile daha çok kaynağını veya esintisini İslam'dan alan ekonomik faaliyetler ve müesseseler kastedilmektedir. Akademik anlamda İslam Ekonomisi veya İktisadı ise, Modern İktisat öğretilerindeki bazı varsayım, parametre ve ekonomik birimlerin davranış farklılığı dışında başka bir ayrılığı söz konusu olmadığından dolayı İktisat biliminin kullandığı, analiz araçları ve modelleme yöntemleri ile kavramları da kullanacağından dolayı İktisat Biliminden bağımsız ayrı bir disiplin olarak düşünülemez. Bu nedenle, İslam İktisadının bilimsel olarak İktisat Biliminin farklı bir yorumu veya bir alt dalı olarak ele alınması mümkündür.

"Şeriat" diye adlandırılan İslam Hukuku temel olarak dört ana daldan oluşmaktadır. Bunlar şunlardır:

- *İtikat Esasları*: İnanç ile ilgili hükümleri içerir.
- *İbadet Esasları*: İbadet ile ilgili hükümleri içerir.
- *Ukubât Esasları*: İslam Ceza Hukukunu içerir.
- *Muamelât Esasları*: İnsanların birbirleri ile olan davranışlarını düzenleyen kural ve esaslar bütünüdür. Kısacası, sosyal hayat ile ilgili düzenlemelerden ibarettir.

İşte İslam ekonomisi veya iktisadı, özünde olarak İslam hukukunun "Muamelat" gurubuna dâhil olan kural ve müesseseleri ifade etmektedir. Yani İslam Ekonomisi, İslam hukukunun iktisadi tarafı ile meşgul olan, özünde normatif ama pozitif dayanak ve maslahatlara dayanan bir sosyal bilim dalı olan iktisat biliminin bir alt dalı olarak kabul edilmektedir. Buna göre, İslam'ın ekonomi alanındaki düzenlemeleri "İslam Ekonomisi" ni teşkil etmektedir. İslam hukukunun bir alt dalı olduğundan bazen "El-fikh-ul İktisat" diye de tabir edilmiştir.

İslam ekonomisi kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar, Gazali, İbn-i Haldun ve İbn-i Kayyım zamanına kadar inmektedir. Diğer bir deyişle, daha iyi organize edilmiş ve çağdaş İslam ekonomisi paradigması, özellikle Müslüman ülkelerin koloni sonrası dönemde bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra 20.yy. ikinci döneminde ortaya çıkmıştır. İslam ekonomisi temel bilgilerini Kuran, sünnet, icma, kıyas ve içtihat denilen beş ana kaynaktan almaktadır (Aström, 2011).

Bir bağımsız disiplin olarak İslam ekonomisi, sistematik bir kaynak ve dayanağa ihtiyaç duyduğundan dolayı kaçınılmaz olarak İslami teoloji ve hukukla bağlanmıştır. Her nasılsa İslam economicileri ile şeriat âlimleri arasındaki düşünsel etkileşimde eksiklikler mevcuttur. İslam economicileri finansman ve geniş ölçekli risk paylaşımına dayanan katılımsız finansal sistem modelleri ile gelirken İslam fıkıhçıları ise daha çok geleneksel araçların kullanımı veya Şeriata uygun olan türevlerle ilgilenmektedirler. Bu çabalar da İslami finansmanın geleneksel statükoya yanaşmasına ve finansal aracılığın alternatif sistemlerinden uzaklaşmaya neden olmuştur. Ancak bu durum İslam ekonomisinin yeni bir paradigma olarak gelişmesine katkıda bulunmamasına rağmen süreç tersine çevrilebilir (Nienhaus, 2013, s. 169).

İslam ekonomisinin kişisel şuurla bağlı bir değer merkezli disiplin olduğu iddia edilirken bunun aynı zamanda pozitivist objektiflik ve değere karşı tarafsız bir iklimde ekonomik teori ve politikaların yerleştirildiği düşünceleri de reddetmektedir. İslam ekonomisi, dini etik değerlerin kaynağı olarak kabul ederek etik ve dini yaklaşımları kendi teorik ve aynı zamanda politikasında birleştirmeyi hedeflemektedir. Ancak çağdaş İslam ekonomisi çalışmalarından çok azında bu şekildeki bir yaklaşımla etik değerler ekonomik analizlere dâhil edilmektedir (Haneef ve Furqani, 2009).

İslam ekonomisi, diğer iktisadi sistem ve kuramlardan farklı bir şekilde, dini değerlerle iç içe olan kendine has bir karakteristiğinden dolayı, ilkeleri ve kurumları birey odaklı olup, bireylerin yaşadığı ortamdaki felsefi, psikolojik ve sosyolojik yapı ile yakından ilgilidir. Diğer bir deyişle İslam Ekonomisi; İslam'ın insanın maddi ve manevi yetenek, imkân, ihtiyaç ve hedeflerine birden hitap etmesinden dolayı, samimi bir şekilde kabrin öbür tarafına yönelerek inanması gerektiği gibi inanan ve inandıklarının gereklerini samimi olarak yerine getirmeye çalışan insanların toplumdaki oranına bağlı olarak ortaya çıkan davranış şekilleri ve yaşam biçimlerinin yansımalarının teorik ifadesi olmaktadır. Bu nedenle, konunun daha iyi anlaşılması için bilimsel olarak İslam ekonomisinin özellikle din, felsefe, felsefe ve sosyoloji disiplinleri ile olan irtibatı, bu bilim dallarının İslam'ın ekonomik modeli olan müminin ekonomik davranışlarını nasıl etkilediğini ve İslam'ın iktisadi prensiplerinin bu temellere neden ve nasıl oturtulduğunu incelemekte büyük yarar vardır.

İhtiyaçlarla mevcut imkânlar arasında dengeli bir yaşamı tesis ve kontrol eden müesseselerin başta geleni muhakkak ki dindir. Din, israfı yasaklayarak insanı hakiki ve zaruri ihtiyaçlarının temini için meşru yollarda çalışmaya sevk eder. İslam`da din, yaşantının tüm örgüsünü kapsamakta olan kuşatıcı bir çerçevedir. İslamiyet, hayatın her bir yönünü ele aldığı zaman onu din ile birleştirir ve onu insanın kendi yaratıcısı ve ahretiyle olan dini bağlantı çerçevesinde kalıba döker. Din, kişisel içgüdüleri genel toplumsal çıkarlar hesabına güçlendirerek sosyal problemleri çözümleme konusunda başrolü oynamaktadır.

İslam, ekonomik gelişme ve refah için bir model insan portresi önermediği gibi, sadece en uygun insan modelini mahsul verecek ilkeleri koymakla yetinmiştir (Ansari, 1994, s. 398). Evet, İslam'a göre insanın hayatındaki temel problem, yaradılışı ve dolayısıyla genetik kabiliyet ve duyguları ile ilgilidir. Çünkü bu problem, kişisel içgüdülerin birbirinden farklılık göstermelerinden dolayı, ihtiyaçların giderilmesinde insanın mutluluğunun çoğunlukla genel toplumsal çıkarlar ile çelişmesinden kaynaklanmaktadır. Çözüm yolu olan dininden kasıt ise saf, katıksız olan tevhit dinidir ki bu din, kişisel içgüdüler, bireysel ihtiyaçlar ile genel sosyal çıkarlar ve pratik sonuçlar arasında bir uyum sağlayabilmekte ve insanın kendisi ile bütün varlıkların barış içerisinde yaşamasının anahtarlarını vermektedir. İnsanın felsefi, psikolojik ve sosyolojik düşüncelerine göre şekillenen ve bütün hayatı örgüleyen sosyal düzenin bir parçası olması niteliğiyle İslam Ekonomisi de, bu düzenin genel çerçevesi ve yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

Bugün iktisadi açıdan kabul edilen şudur ki; toplumsal kalkınma, maddi ve manevi veçheleri ile sosyal, kültürel, ahlaki ve hukuki bünyesinde gelişmenin iktisadi bir sonucu ancak olabilir. Manevi ve ahlaki cephesi ile kültürel ve sosyal cephesi gelişmemiş bir cemiyetin sırf iktisadi cephesini kaldırmak mümkün değildir (Nakvi, 1985, s. 27). Durum böyle olunca, ister istemez aslında birbiriyle barışık, birbirinin kaynağı ve dayanağı olan madde ve mana üzerine birlikte eğilmek, cemiyetin iktisadi bünyesi ile birlikte sosyal, kültürel ve ahlaki bünyesini incelemek gerekmektedir.

Refah toplumu olmak gayesi, dinin bünyesinden çıkan ahlaki ve manevi değerlerin kontrolüne mutlak anlamda muhtaç olduğu gibi, İslam'da refah toplumu, Dünya imtihanını yani ahretini kaybetmemek amacıyla Allah rızası yolunda çalışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. Çünkü Allah yolunda çalışmak sadece klasik anlamdaki ibadet veya dua etmek ile sınırlandırılmadığı gibi, aslında gerçek iman sahibi bir Müslüman için neticesi itibariyle güzel olan her iş, her hareket ve uygulama ibadet ve dua anlamını taşır ve ortaya çıkan her sonuç da bir şükür, dua ve ibadet neticesi ve nedeni olarak görülür. Bu da iyi ahlakın en yüksek derecesidir. Dolayısıyla, iktisadi hayatta "*Homo Economicus*" modeli aşılılarak ve hiçbir ahlaki değeri olmaksızın maksimum kar ve fayda peşinde

koşturularak ahlak faktörü ihmal edildiği takdirde, itimatsızlık, merhametsizlik, hile ve yalan gibi mevhumlar menfaat duygusuna yön veren esaslar olur ve bu ahlaki ve manevi zaafaların bir sonucu olarak, iktisadi yapının unsurları durumundaki sosyal dayanışma ve toplumsal emniyet ortadan kalkar. Ayrıca, ahlak ve dolayısıyla sosyal sorumluluklar ihmal edildiğinde gelir dağılımındaki adalet de bozulmağa yüz tutar. Bu nedenlerden dolayı, ahlaki ve manevi değerlerin kaynağı olan din kavramını, toplumların iktisadi sorunlarına yön veren bir sosyal dayanışma ve istikrar unsuru olarak görmek gerekir.

Müslüman ülkelerde ciddi ekonomik krizlerin olması ve teorik olarak İslam ekonomisinin başarılı görünmemesinin temel sebebi üzerinde yapılan araştırmalarda, bunun asıl nedeninin çoğu Müslüman ekonomistin gerçek imana sahip olmamasından dolayı kapitalist batı toplumlarında üretilmiş ideolojileri çok sorgulamadan kabul etmelerinden kaynaklandığı ortaya konulmuştur (Zaman, 2012). Bu nedenle de İslam'ın inanç ve yaşayışının temel dinamikleri ve ilkelerinin ana kaynağı olan düşünsel ve felsefi alt yapısının analiz edilerek buna göre bir çözümleme yapılması ihtiyaç olarak görülmektedir.

7. Faizsiz Ekonomide Büyüme

Büyüme, başka faktörler yanında belirli bir dönemde üretilen fiziki mallar ile hizmetlerin miktar olarak artışını ifade etmektedir. Faiz alarak aşırı büyüme hırsıyla hareket edildiğinde ise en ufak bir tökezlemede iflaslar baş göstermekte ve ekonomide beklentiler üretimle birlikte düşmeye başlamaktadır. İslami bir ekonomide her şeye rağmen büyüme bir amaç değil, fakat toplumun iyi yaşam düzeyine terfi etmesi için kullanılacak bir araç olarak görülmektedir. Kaynaklar israf edilmeden insanlık yararına seferber edildiğinde sonuçta sürekli büyüme ortaya çıkacaktır. Peki, böyle bir ekonomide büyümeyi hangi faktör açıklar. Burada, İslami büyüme modelinin fiziki değerler yanında moral değerler üzerine de bina edildiği seküler sistemdekilerden oldukça farklı hipotezler üzerinde durulmuştur. Fakat, bu bakış açısını uygun görmeyenler ampirik verilerle düşüncelerini ispat etmeye çalışmışlardır. Örneğin ABD ekonomik dataları üzerinde yapılan bir ampirik çalışma, büyümeyi açıklayan faktörlerden sadece yarısının "fiziki faktörler" olarak

gösterilmesine rağmen, hata terimleri içinde saklanan açıklanamayan bağımsız değişkenleri Denison, "ölçümdeki bilgisizliklere" bağlamıştır.

Çoğu Müslüman ekonomistler, büyüme üzerinde etkili olduğunu düşündükleri moral değerleri farklı şekillerde ele almışlardır. Birlikte ruhu, hamiyet, kültürel şevk vb. ile Müslümanları geçmişteki üstünlüklerini tekrar elde etmeye çağırmışlardır. Bu çalışmada ise "ihlas"ın bir neticesi olarak "İhsan-ı İlahi", sürdürülebilir ekonomik büyümede bir faktör olarak değerlendirilmek istenmiştir. Buna göre bu faktör, ekonomik büyümeye gerekli bazı kurumsal düzenlemeler ve uygulamalar kanalı ile takva (Allah korkusuyla menhiyatlardan çekinmek ile emir dairesinde hareket etmek) sayesinde otomatik stabilizator şeklinde işlev görebilmektedir.

Bu konularda ampirik çalışmaları engelleyen faktör, kuşkusuz ekonomik verilerin eksikliğidir. Bu nedenle, Kuran ve Sünnet ışığında ilkeler mantık çerçevesinde teorik olarak tartışılmıştır. Analitik sonuçlar, moral faktörlerin hem büyüme ve hem de gelir düzeyi üzerinde pozitif etkilerde bulunabildiğini ortaya koymuştur. Bu model önemli ekonomik etkileşimleri genellemektedir.

Bu alanda çalışan ekonomistler farklı görüşlere sahip olabilmişlerdir. Klasik yaklaşıma göre; kalkınmayı tasarruf, yatırım ve teknolojik gelişmeler sağlar. Siddiği (1983) kalkınmayı "fazlalık değerlerin sosyalize edilmesi" süreci olarak görür ve İslam'ın bunun için yeteri kadar motive edici iç dinamikleri olduğu üzerinde durur. Sadeq (1989), İslami ekonominin, yoksulluğu ortadan kaldıracak ve gelir ile varlıklarda büyümeye yol açacak göçlü saikler üzerinde durmuştur. Bu amaçla İslam, çalışmaksızın tevekkül etmeyi ve tembelane kanaati yasaklar ve sürekli ekonomik aktiviteye teşvik eder ki, bu aktivitelerde bulunanların –kesb edenlerin- "Allah'ın sevgilisi" olarak nitelendirildiği görülmektedir. Büyüme faktörleri alanında, doğal ve beşeri kaynaklar yanında özellikle araştırma ve geliştirme faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Başka bir kategori, İslam'ın moral değerlerinden kaynağını alan motive edici güçler nedeniyle kalkınmanın din tarafından sağlanan bir süreç olduğudur.

Kalkınma potansiyeli insani değerlerde yatmaktadır. İslami politikalar, her Müslüman birey ve toplum için en önemli amaç olması gereken ruhi eğitim üzerinde odaklanmıştır. Çünkü dünyada biriktirilen mal ve servet neticede ölümle birlikte bırakılmaktadır. Ortalama olarak günde 150.000 insan öldüğü dikkate alındığında her gün ölebileceği gerçeğini hatırlayan insanlar, belirli bir noktadan sonra büyüme yolunda çalışmayı terk ederek zevk ve sefahate atılarak ölümü unutmaya ve kendisini avutmaya çalışacaktır. Ancak İslami modelde insanların gerçek mutluluğu kendisinin geçici olarak dünyada bulunduğu şuurunda olarak kendisine emanet olarak verilen varlıkları en iyi bir şekilde kullanmak ve insanlık hayrına çalışma noktasındaki gayretine göre derece kazanacağını düşüneceği için teknik olarak üretimin aksaması veya hırsıyla hareket ederek aşırı büyüme eğilimi göstermeyeceğinden dengesizlikler meydana gelmeyecektir. Bu da kişilerin sahip oldukları tahkiki imanın kuvvetine göre değişebilecektir.

9. Ekonomik Büyüme Modeli ve Üretim Fonksiyonu

Seküler sistemlerde toplam üretim seviyesindeki değişimler, büyüme için esas değer olarak kabul edildiği gibi, İslam'a göre üretim fonksiyonu değerlerinde farklılık söz konusu olabilmektedir. İslami bir ekonominin üretim sepetinde hem maddi ve hem de manevi ihtiyaçları tatmin edecek materyaller vardır. Maddi üretim ve hizmetler gibi akıl rahatı, iç huzuru ve ebedi mutluluk gibi maddi olmayan faktörler vardır. En önemlisi de kendisini yoktan yaratarak kainatı kendisine hizmetkar eden ve edebi saadet için imtihana çekerek muhabbetine celb eden Allah'ın rızasına kavuşmak en büyük kuvvet ve dayanak noktası olarak dikkate alınmalıdır. İslam'ın gösterdiği yolda anlamlı ve mutlu bir yaşam için her iki hayat için gayret etmeye ihtiyaç olduğu ortaya konulmaktadır. Ancak, niyet, nazar ve eşyanın yaratıcıları ile olan ilişkilerine göre yaklaşım sergilendiğinde her türlü dünyevi eylem ve faaliyet de Allah hesabına olarak ahiret kazancını arttırıcı bir unsur olarak ele alınmaktadır. İşte bu maddi sonuçların da daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmesini sağlayacağından olayı, topyekün büyümeyi sağlayacak potansiyel olarak değerlendirilmelidir.

Müslüman ekonomistler, büyüme sürecinde bu faktörün önemine değinmişlerdir. Moral faktörler, doğrudan veya dolaylı olarak üretim düzeyinin yükselmesine yardımcı olur. Moral faktörlerin ikisi de insanın iman gücüne bağlıdır. Buna göre üretim fonksiyonu şu şekilde oluşturulabilir: Fiziki değerler, İşgücü, Sermaye ile teşebbüs ve Allah İhsanı (iman gücü ve ihlas).

1- Fiziki Değerler: Bu faktör, üretim aracı olarak tekrar kullanılabilen malzeme ve ekipmanı içerir. Bu da; Allah'ın bir ihsanı olan toprak ve mekanik sermaye, kiralanabilir varlıklar ve amortismanlar'dan oluşmaktadır.

2- İşgücü: Üretime yaptığı katkı kadar, yani verimlilik esasına göre ücreti belirlenen işgücüdür. Önceki bölümlerde incelendiği gibi, *"üç insan mahşerde perişandır. Birisi odur ki işçinin hakkını tam olarak vermez.."* ve *"işçinin hakkını alın teri kurumadan tam olarak verin"* gibi emirler, işgücünün motivasyonunda ve istihdamında etkili olmaktadır. faizle çalışanların gelirlerine el konulmadığından ve sermayedarların zekatları ile emekçilere yardım etmelerinden dolayı işçi-işveren mücadelesi de olmayacaktır.

3- Sermaye ve Teşebbüs: Üretim sürecini finanse eden ve üretim çarkını çalıştıran faktördür. İslam öğretisine göre, sermayenin risk paylaşımı üzerine yapılan sözleşmelerle üretim sürecine alınması gerekir. İslam, sermayenin fiyatı olarak faizin verilmesini yasaklamış olup, kârı muharrrik unsur olarak kabul etmiştir. Sermayedarların banka mevduatları üzerinden çalışan kesime verilen kredilerden garantili para kazanmaları yasaklanmıştır. Bir nevi "sen çalış ben yiyeyim" düzenini ortadan kaldırdığı için sermayedar sürekli reel kesime yönelmekte ve üretim ve büyümeye olumlu katkıda bulunan gelir getirici faaliyetler peşinde koşmak durumundadır.

4- Allah İhsanı (İman kuvveti ve İhlas): Allah'a ve sonsuz rahmetine inanmak, İslam inancının temelidir. Rahmet, Allah'ın kainatın her tarafında tecelli eden ve her tarafı kuşatan en büyük sıfatlarındandır. Buna göre, Allah'ın rahmeti insanın yaratılışından ölümüne kadar ve bütün mevcudat ile her şeyi kaplamıştır. Her şey onun rahmetine muhtaçtır. Çünkü hiçbir sebebin kendi başına iş yapma kudreti

yoktur. Her iki dünya saadeti bu faktöre bağlanmıştır. Buhari'nin rivayet ettiği bir hadise göre; *"Hiç kimse kendi ameli ile ebedi hayatı kazanamaz ancak, Allah'ın fazl ve ihsanı olarak ebedi hayat verilir"*. Çünkü insan yokluktan yaratıldığından Allah'a karşı hiçbir hak iddia edemez, ömür boyu ibadet etse, gene verdiklerinin karşılığı bile olamaz. Allah dilediğine arttırır dilediğine de azaltır. Az iken şükrederek helal kazanç peşinde koşarak fiili dua etmek ve çok iken de zekat ve sadakasını vererek elde ettiklerini insanlık hayrına üretim ve istihdam oluşturacak sektörlerde sarf ederek şükürünü eda ederek Allah'ın ihsanına erişmiş olacaktır. Kuran da *"lein şekertum leezidennikum"* şeklindeki ayetlerle şükürün artmasının çoğaltıcı bir faktör olarak dikkate alınabileceğine dair çok işaretler verilmektedir. Şükürün ölçüsü de kanaat, helal kazanç, iktisat ederek harama girmemeye dikkat etmek olarak belirlenmektedir.

"Şükürün mikyası; kanaattır ve iktisaddır ve rızadır ve memnuniyettir. Şükürsüzlüğün mizanı; hısrıdır ve israftır, hüremetsizliktir, haram helâl demeyip rastgeleni yemektir. Evet hırs; şükürsüzlük olduğu gibi, hem sebep-i mahrumiyettir, hem vasıta-i zillettir" (Nursi, 1960, s. 366).

Kuran, refahları ve ekonomik kalkınmışlıkları Allah'ın rahmetini geri çekmesiyle son bulan "Ad" ve "Semud" kavimlerini örnek vererek, insanlara kâinatta büyük örnekleri görünen ve kendisini sevdirmek isteyen rahmet ve ihsana uygun olarak hareket etmelerini emreder. Allah'ın rahmetini arttıran en önemli faktörler; her şeyi Allah'ın rızasını kazanmak için yapılması anlamında olan **"ihlas"**, kendi imkânları ile elinden geleni yaptıktan sonra gücü yetmeyen hususlarda neticeyi Allah'tan beklemek anlamında olan **"tevekkül"**, ibadete devamda, yasaklardan kaçınmakta ve musibetlere tahammülde uygulanması gereken **"sabr"** ve kainattaki umumi rububiyet ve rahmete karşı minnettar olmak ve iktisatla nimetin kadrini bilmek anlamında **"şükür"** olarak ifade edilen, tahkiki bir imanın neticeleri olarak ortaya çıkan ve birbirilerini etkileyen çeşitli faktörlerdir. Yani, Allah'ın rahmet ve ihsanının artmasına vesile olan bu unsurların hepsi, insanın Allah'ı tam olarak tanınması anlamında ve ilmel-yakin, aynel-yakin ve hakkal-yakin mertebeleri olan tafsili bir **"tahkiki iman"** a ve bununla yakından ilişkili olan ve rivayetlerde *"En büyük bir kuvvet ve vesile-i makasit"* olduğu belirtilen **"ihlas"** ile bağlı ve doğru orantılıdır. Çünkü Allah, bana bir gelene ben on gelirim demiştir.

"...en mühim bir esas, en büyük bir kuvvet, en makbul bir şefaathı, en metin bir nokta-i istinad, en kısa bir tarık-ı hakikat, en makbul bir dua-yı manevî, en kerametli bir vesile-i makasid, en yüksek bir haslet, en safi bir ubudiyet: İhlaktır" (Nursi, 1956, s. 159).

Üretim fonksiyonunda açıklanamayan bağımsız değişkenler içinde olması gereken bir faktör de (Akthar, 1993) kurumsal varlık ve düzenlemelerdir ki, bu da Allah'ın ihsanını arttıran faktörler içerisine alınmıştır. Bunlar, manevi eğitim fonksiyonu yanında, insanlarda toplumsal bilinç ve kamu yararını aşıl原因 cemaat ruhu ve **"cami"** ile adalet ve asayiş sağlaması için yapılacak düzenlemeler ve uygulamaların **"kamu otoritesi"** tarafından yapılmasıdır. Bunların, Allah'ın rahmet ve ihsanını arttırdığını gösteren en önemli ve inkâr edilemez olduğuna delil, **"asr-ı saadet"** ve peygamberden sonraki 30 yıllık cumhuriyet ve hilafet dönemi ve o dönemdeki refah, düzen ve adalettir ki kısa sürede çok farklı milletleri kapsayan büyük alana yayılarak Müslüman olmayanların da refaha kavuşmasını sağlamıştır (Choudhury, 1991).

Bu kısımdaki açıklananları şu şekilde özetleyebiliriz:

$$Y_t = Y (P_t, K_t, L_t, F_t) \quad (1)$$

Y_t = t zamanındaki çıktı düzeyi,

P_t = t zamanındaki üretime katılan toprak ve teknik aletleri içeren fiziki varlıkların değeri,

K_t = t zamanındaki parasal sermaye ve teşebbüs imkânları,

L_t = t zamanındaki işgücü,

F_t = t zamanındaki Allah'ın ihsanı ve rahmetini attıran moral faktörler.

Yukarıdaki (1) nolu fonksiyon, t zamanındaki üretim seviyesinin fiziki ve moral değerlerin bir fonksiyonu olduğunu göstermektedir. F_t bağımsız değişkeni, Y_t bağımlı değişkeni üzerindeki doğrudan etkisi yanında, diğer fiziki bağımsız değişkenler üzerinden de dolaylı etkiye sahip olmasından dolayı toplam türev yoluyla toplam etki hesaplanabilir.

$$L_t = L(F_t) \quad (2)$$

$$F_t = F(T_t) \quad (3)$$

$$T_t = T(I_t) \quad (4)$$

$T_t = t$ zamanındaki moral değerleri temsil eden "ihlas",

$I_t = t$ zamanındaki "kurumsal düzenlemeler",

$$\begin{aligned} (1) \text{ den } (4) \text{ e kadar toplam türevleri alındığında;} \\ dy/dt = Y_p (dp/dt) + Y_k (dk/dt) + Y_L (dL/dt) + Y_f (df/dt) + \\ + Y_L [(dL/dt) \cdot (df/dt) \cdot (dt/dt) \cdot (dI/dt)] \end{aligned} \quad (5)$$

bu derivasyondan,

$$Y = Y_p P + Y_k K + Y_{LL} + Y_{ff} + Y_{LL}' \quad (6')$$

elde edilir.

$$L' = [(dL/dt) \cdot (df/dt) \cdot (dt/dt) \cdot (dI/dt)],$$

işgücünün moral değerlerle veriminin artmasıyla elde edilen türemiş işgücü arzını ifade etmektedir.

Yukarıda (5) numara ile gösterilen denklem, fiziki değerler, sermaye, işgücü ve moral değerlerin "Marjinal Fiziki Ürününü" vermekte olup, ürün üzerindeki moral ve kurumsal değerlerin rolünü göstermektedir. Medine'ye hicretten sonra ekonomik ve sosyal sonuçlarda görüldüğü gibi, burada işgücünün moral değerlerin etkisiyle veriminin artmasıyla ek bir katma değer ortaya çıkması söz konusudur.

(6) Denklemindeki F ve L' değişkenleri, moral değerlerin toplam etkisini göstermekte olup, Allah'ın rahmet ve ihsanını arttıracak olan toplumdaki tahkiki iman ve ihlasın gerekleri olarak ortaya çıkacak olan iktisat, kanaat, sabır, tevekkül, tembellik yapmamak ve toplum yararı için çalışmak gibi hayati faktörlerin derecesine göre pozitif ya da negatif olabilir. İslam toplumlarında bu değerlerin pozitif olmasını sağlayacak iç dinamikler yeterince mevcut olup, bunların bozucu faktörlerle diskalifiye edilmemesi esastır. Yoksa Osmanlı'nın son zamanlarında da görüldüğü gibi, eğitim kurumları dâhil olmak üzere İslam'ın öz değerlerinden uzaklaşılmasıyla, insanların israf, kanaatsizlik, çıkarıcılık ile ahlaki değerlerden

yoksun hale gelerek, Müslüman toplumlarda bu şekil yozlaşmalar neticesinde F ve L' faktörleri büyümeyi önleyecek negatif değerler olabilmektedir.

10. Mikro ve Makro Çerçeve Sosyal Refah Fonksiyonu

Burada üzerinde durulacak olan gözlemlenebilir sosyo-ekonomik değişkenler ve sayısal değerler üzerinde ölçülebilir bir sosyal refah fonksiyonudur. Böylece, ele alınacak olan sosyal refah fonksiyonu ölçülebilir olan davranışsal olduğu kadar ampirik bir kardinal fonksiyondur. Refah fonksiyonu parametrelerinden burada üstünde durulan en önemlileri, micro ve makro düzeyde politika aracı olarak kullanılması mümkün olabilen zekât ile kar payı değişkenleridir. Örneğin zekâtın makro düzeydeki etkisi finanse etme fonksiyonundan dolayı toplam harcama düzeyi aracılığı ile gerçekleşirken, zekâtın daha çok üretim sürecini tahrik etmesi ve bu alanda mobilize edilmesi durumunda mikro düzeydeki etkisi daha ön planda olacaktır. Bu bağlamda öncelikle kar payı değişkeni ele alınacak daha sonra zekât konusu açıklandıktan sonra sosyal refah fonksiyonuna geçilecektir.

a- Ağırlaştırılmış ortalama kar payı oranı:

Spesifik ortaklık projeleri üzerindeki kar payı işlemi de mikro düzeyde değerlendirilirken, makro düzeyde kar payı oranları ve meblağları daha çok makro ekonomik bir değişken ve politika aracı olarak kullanılabilir. Dolayısıyla, *ağırlaştırılmış ortalama kar payı oranı* bir ekonomik parametre olarak ele alınabilir. Buna göre;

I : proje adedi,

P_i : i projenin kar payı oranı

j : katılımcı sayısı

olarak atandığında;

$$\text{Toplam kar oranı} = (i) (j) [\pi_i \cdot (K(i,j)/K_i)]$$

$$i: 1, 2, 3, \dots, n; j: 1, 2, 3, \dots, m$$

Burada $K(i,j)$, i proje için j katılımcı tarafından sarf edilen sermaye miktarını ifade etmektedir. Dolayısıyla;

$K(i,j)/K_i$, burada j katılımcının sermaye giderinin i projedeki toplam sermaye giderine oranıdır.

$j)[K(i,j)/K_i]=1$, Buna göre;

Toplam kar oranı= (i) $[p_i]$

Bunu, n sayısındaki proje miktarına böldüğümüzde ortalama kazanç oranı elde edilmiş olur. Böylece, ağırlaştırılmış ortalama kar payı oranları,

$p_i.(K(i,j)/K_i)$,

$i:1,2,3,\dots,n$,

$j:1,2,3,\dots,m$, bir makroekonomik değişken olarak ortalama kar oranından elde edilen toplam kar oranını vermektedir (Choudhury, 1991).

b- Zekat değişkeni ve refah fonksiyonundaki yeri:

Yerini kar payına bırakan faiz sisteminin mikro ve makro düzeyde tüketici refahı ile müteşebbis gücü üzerindeki bozucu tesirleri önceki bölümlerde detaylı olarak ele alındı. Bilindiği gibi faiz, oranı servet etkisi ile tüketim fonksiyonunda ve IS eğrisi değişkeni olarak da yatırım fonksiyonunda yerini almaktadır. Piyasa Kar oranı makro düzeyde ve kar paylaşım oranları mikro düzeyde içsel politika değişkenleri olarak tüketim ve yatırım fonksiyonlarını yürütebilecekleri hususu yukarı da ele alınmıştı. Bu değişkenlerin üretim ve refah üzerindeki etkisinin tam olarak ortaya çıkması için israfın da minimum düzeye inmiş olması gerekir.

$W=W(x,p,C,E,W,I;M,Z,i,İs)$

Kardinal bir sosyal refah fonksiyonu kullanılabilir. Bu fonksiyonda;

"x" milli geliri,

"p" fiyatlar genel düzeyini,

"C" tüketim harcamalarını,

"E" istihdamı,

"W" ücretleri,

"I" yatırım harcamalarını temsil etsin.

Bu parametreler sosyoekonomik değişkenler olarak belirlenmiştir ki, bunların içerisinde daha çok etken katılabilir. Politika veya aletsel değişkenler olarak da; "M" kar payını, "Z" zekatı, "i" faiz oranını, "İs" israfı temsil etsin (Choudhury, 1991).

Zekat, üretim sürecine konulmayan belirli düzeydeki servet üzerinden alınan bir gelir transferi olması yönüyle yapısal değişimi de körükler. İsrafın ortadan kaldırılmasıyla zekat gerçek ihtiyaçlar için harcanarak refah etkisi doğurduğu gibi üretim sürecine sokulduğu zaman da büyüme etkisi gösterir. Dolayısıyla aralarında güçlü etkileşim bulunan makro ve mikro düzeyde olumlu etkileri söz konusudur. Gelir, istihdam, eğitim, verimlilik, tasarruflardaki harcama, yatırım ve ihtiyaçlar, fiyatlar ve karlılık, sermaye akışkanlığı, gelir ve servet emniyeti, vb. gibi araçların makro ve mikro düzeydeki sosyo-ekonomik tesirleri arasında mantıklı ve çoklu bir etkileşim ve bağlılık söz konusu olup, bu durum ve yönelim zekâtın artması ve israfın azalması ile olumlu yönde güç kazanır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir konu da gelir ve servetin ediniminde ve muhafazasında emniyetin sağlanmasıdır ki, hem meşruluk noktasında ve hem de devamının sağlanmasında emin olunması için gerekli zeminin ve hukuksal düzlemin oluşturulmasını ifade eder.

11. Sonuç

Ekonomi insan tercihlerine göre şekil almaktadır. Her tercih insan yaşamını ve hayatının devam ettirilmesiyle ilişkili olduğundan dolayı bir felsefi alt yapıya dayandırılabilir. Kuşkusuz tüketici olarak hane halkının üretici, istihdam edici ve vergi veren olarak yatırımcıların harcama alanları ve miktarları ile ilgili tercihleri ekonomideki sorunları ve çözümleri belirleyen davranışlarına göre makro ve mikro ekonomik değişkenler etkilenmektedir. Her dinde toplumsal yaşamla ilgili, diğer insanlar ve doğa ile olan ilişkileri düzenleyen hükümler az çok mevcut olup bu ilkelerin yaşam felsefesini etkilediği ve bireysel tercihleri etkilediği genel olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda dindar insanların da iktisadi hayattaki tercihleri ve ekonomik davranışları değişebileceğinden dolayı üretim, tüketim ve yatırım ile ilgili seçimleri ve etkinlikleri de dini değer yargıları ve felsefeye göre değişim gösterebilecektir.

Üretim, büyüme ve sosyal refah bir birleriyle ilişkili kavramlardır. Üretim arttıkça ekonomik büyüme elde edilir ve bunun uzun dönem sonuçları ise sosyal refaha yansıma şeklinde meydana gelmektedir. Sosyal refahın olmadığı ancak üretim ve ekonomik büyümenin devam ettiği yerlerde otokrasi veya monarşi

olduğu varsayılır ve uzun dönem için bunun devam ettirilebilmesi olanaklı da değildir. Pür liberal bir ekonomide bu mümkün değildir.

Sürdürülebilir bir iktisadi büyüme ve dünya piyasalarında rekabet edebilecek şekilde yenilikçi üretim modellerini uygulayabilmek için sosyal refahın olması ve insanların huzurlu bir şekilde yaşaması ve çalışması gerekir. Aksi durumda insan motivasyonu bozulacağından veya gelir düzeyi iyileşen kimseler farklı ülkelere göç edeceğinden dolayı ulusal piyasadaki dinamikler bozularak büyüme tersine dönecektir. Ancak sosyal devlet uygulamalarında olduğu şekilde devlet bütçesine büyük bir yük getirilmiş olması da sürdürülebilir değildir. Bu da vergilerin arttırılması ve dolayısıyla üretim maliyetlerinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca zenginlerin yasal açıklardan yararlanmaları ve iyi mali müşavirler istihdam etmelerinden dolayı gelir vergisi ile kurumlar vergisi sürekli azalma gösterirken stopajlar ile ücretlerden alınan vergilerin artmasıyla sosyal refahı bozucu unsurlar gelişebilecektir. Bu nedenle de üretim, ekonomi ve sosyal refah konularının İslami perspektifle ele alınarak buradaki soruna bir çözüm elde edilip edilmediğinin tartışılması önem arz etmektedir.

Üretim fonksiyonu şu şekilde oluşturulabilir: Fiziki değerler, İşgücü, Sermaye ile teşebbüs ve Allah İhsanı (iman gücü ve ihlas). Refah fonksiyonu parametrelerinden burada üstünde durulan en önemlileri, mikro ve makro düzeyde politika aracı olarak kullanılması mümkün olabilen zekât ile kar payı değişkenleridir. Zekât, üretim sürecine konulmayan belirli düzeydeki servet üzerinden alınan bir gelir transferi olması yönüyle yapısal değişimi de körükler. İsrafın ortadan kaldırılmasıyla zekât gerçek ihtiyaçlar için harcanarak refah etkisi doğurduğu gibi üretim sürecine sokulduğu zaman da büyüme etkisi gösterir. Elde edilebilen fonksiyonlar ise aşağıdaki şekilde ifade edilebilmiştir:

$$Y_t = Y(P_t, K_t, L_t, F_t)$$

$$W = W(x, p, C, E, W, I; M, Z, i, l, s)$$

$$Y = Y_p P + Y_k K + Y_{LL} + Y_{FF} + Y_{LL}'$$

$$L' = [(dL/dt). (df/dt). (dt/dt). (dl/dt)]$$

$$\text{Toplam kar oranı} = (i) (j) [pi.(K(i,j)/K_i)]$$

Kaynaklar

- Akthar, M. (1993). Modelling the economic growth of an Islamic economy. *The American Journal of Islamic Social Studies*, 10(4), 491-511.
- Ansari, M. I. (1994). Islamic perspectives on sustainable development. *American Journal of Islamic Social Sciences*, 11(3), 394-402.
- Aström, Z. H. (2011). Paradigm shift for sustainable development: The contribution of Islamic economics. *Journal of Economic and Social Studies*, 1(1), 73-84.
- Choudhury, M. A. (1991). Micro-macro interface in Islamic economic theory. *The Middle East Business and Economic Review*, 3(1), 29-38.
- Çayıroğlu, Y. (2014). İslâm iktisadının karakteristik özellikleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 24, 149-183.
- Gundolf, K., & Filser, M. (2013). Management research and religion: A citation analysis. *Journal of Business Ethics*, 112(1), 177-185.
- Haneef, M. A., & Furqani, H. (2009). Contemporary Islamic Economics: The Missing Dimension of Genuine Islamization. *Thoughts on Economics*, 19(4), 29-48.
- Hill, L. E. (1989). Cultural determinism or emergent evolution: An analysis of the controversy between clarence ayres and david miller. *Journal of Economic Issues*, 23(2), 465-471.
- Jha, Y. (2013). Examining the meta-principles of modern economics and their implications for Islamic banking and finance. *Islamic Sciences*, 11(2), 169-184.
- Khan, M. F. (2013). Theorizing Islamic economics: Search for a framework for Islamic economic analysis. *Islamic Economics* 26(1), 209-242.
- Koehler, B. (2011). The economist Mohammed Ibn Abdullah (570-632). *Economic Affairs*, 31(1), 109-111.
- Marsuki, M. Z. (2009). Religious agendas towards sustainable development: An Islamic perspective. *Malaysian Journal of Science and Technology Studies*, 7, 22-38.
- Minkenberg, M. (2007). Democracy and religion: Theoretical and empirical observations on the relationship between Christianity, Islam and Liberal Democracy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(6), 887-909.
- Nakvi, N. H. (1985). *Ekonomi ve ahlak*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nienhaus, V. (2013). Method and substance of Islamic economics: Moving where? *Islamic Economics*, 26(1), 169-202.
- Nursi, B. S. (1956). *Lemalar*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1960). *Mektubat*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Riis, O. (1989). The Role of religion in legitimating the modern structuration of society. *Acta Sociologia*, 32(2), 137-153.
- Sadeq, A. H. M. (1989). Mobilization of resources for development. *The American Journal of Islamic Social Studies*, 6(2), 239-256.

- Shittu, A. B. (2014). The Qur'anic worldview: A springboard for cultural reform. *Intellectual Discourse*, 22(2), 239-242.
- Siddiqi, M. (1983). *Issues in banking*. London: The Islamic Foundation.
- Steigerwald, D. (2005). Our new cultural determinizm. *Society*, January 1, 71-75.
- Wilber, C. K. (1974). The 'new' economic history re-examined: R. H. Tawney on the origins of capitalism. *American Journal of Economics and Sociology*, 33(3), 249-258.
- Zaman, A. (2012). Crisis in Islamic economics: Diagnosis and prescriptions. *Islamic Economics*, 25(1), 143-166.

Türkiye’de Makro İhtiyati Para Politikası Araçlarının Makroekonomik Değişkenlere Etkisinin VAR Analizi ile İncelenmesi

Nadir EROĞLU¹, Funda KARA²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 2008 Finansal Kriz sonrası makro ihtiyati para politikası uygulamalarının etkisini analiz etmektir. Çalışmada, 2010:01-2016:06 dönemini kapsayan ve aylık verilerden oluşan bir veri seti ile VAR tekniği kullanılarak, TCMB'nin 2010 sonrası aktif kullandığı politika araçları ile Türkiye’de seçilmiş makroekonomik göstergeler arasındaki dinamik ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi yardımı ile serilerin bireysel zaman serisi özellikleri, "granger nedensellik", "varyans ayrıştırması" ve "etki-tepki fonksiyonları" ile de serilerin birbirlerine etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Uygulama sonuçlarına göre baz alınan dönemde, TCMB'nin fiyat istikrarına yönelik TÜFE enflasyonu göstergesi ile finansal istikrara yönelik Sermaye Hareketleri ve Toplam Kredi Hacmi göstergelerinin modeldeki para politikası araçlarına karşı tepkisinin zayıf olduğu görülmüştür. Yine bu değişkenler modelin en dışsal değişkenleri olarak, en çok kendinden kaynaklı şoklara tepki vermektedirler. Ayrıca, araçlardan sadece zorunlu karşılıklardaki değişimlerin enflasyon üzerinde kısmen de olsa anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Makro İhtiyati Politikalar, Finansal İstikrar, VAR Analizi

ABSTRACT

An Examination of the Effect of Macroprudential Monetary Policy Tools on Macroeconomic Variables in Turkey using VAR Analysis

The purpose of this study is to analyze the impact of the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) on macroeconomic monetary policy after the 2008 financial crisis. The study attempted to investigate the dynamic relationship between the policy instruments of the CBRT and the macroeconomic

DOI: 10.26650/ISTJECON372366

Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan "Makro İhtiyati Para Politikası Araçlarının Kriz Performans Göstergelerine Etkisi: Türkiye Analizi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey

²Lecturer, Vocational School of Istinye University, Finance Banking and Insurance Department, Istanbul, Turkey

Corresponding author/Sorumlu yazar:
Nadir EROĞLU,
Marmara University, Faculty of Economics,
Department of Economics, Istanbul, Turkey
Phone/Telefon: +90-216-541-4021/1439
E-mail/E-posta: neroglu@marmara.edu.tr

Date of receipt/Geliş tarihi: 27.04.2016
Date of acceptance/Kabul tarihi: 28.09.2017

Citation/Atf: Eroğlu, N. ve Kara, F. (2017). Türkiye’de makro ihtiyati para politikası araçlarının makroekonomik değişkenlere etkisinin var analizi ile incelenmesi. *Istanbul Journal of Economics*, 67, 59-89.
<https://doi.org/10.26650/ISTJECON372366>

indicators selected in Turkey, using a dataset covering the period from January 2010 to June 2016 and a monthly dataset for VAR analysis. Using the Augmented Dickey–Fuller (ADF) unit root test, the individual time series properties of the series, “Granger causality,” “variance decomposition,” and “effect–response functions” are aimed to determine the interactions of the series.

According to the results of the implementation, the CBRT’s CPI inflation indicator for price stability

and the Capital Movements and Total Credits for Financial Stability indicators were found to be weak against the model’s monetary policy tools. Again, these variables are the most extrinsic variables of the model, responding most to self-induced shocks. Furthermore, a change in the reserve requirement of the tools has been shown to have a significant effect on inflation, even partially.

Keywords: Islamic Economics, growth model, production, social welfare

EXTENDED ABSTRACT

As globalization gains momentum, countries are becoming increasingly dependent on each other with the rising growth rate of financial markets. This increasing dependency, however, decreases the efficiency of national economy policies. Since the 1990s, capital has not been devoted to production, but rather toward consumption-based industries. As a result, the global financial crisis in 2008 created many critical social, economic, and environmental problems. Having loans within the root-stock caused by the financial system, the crisis gave rise to drastic changes in three primary areas: 1) a rapid decrease in the prices of basic goods; 2) depreciation of financial assets; and 3) regression in capital flows. The real sector, closely related to the finance sector, was also largely affected by this crisis. The basic macroeconomic indicators, particularly production, employment, and foreign trade, were negatively affected by the crisis in terms of the world and Turkish economies.

Reducing the systemic risk and ensuring financial stability were the most significant topics discussed after the crisis. It was acknowledged that a stabilized price level did not have the required capacity for ensuring the financial stability just by itself. The political practices of the central banks, whose roles on financial stability were questioned following the crisis, experienced certain changes. At this point, macroprudential policies came into prominence, thus contributing to the regulatory and supervision processes of financial institutions. However, having a high number of “means and ends” as a part of this process made it more challenging to comprehend the efficiency of macroprudential political practices.

Since 2010, non-traditional tools of monetary policy have been utilized within the framework of CBRT’s macroprudential policies, thus succeeding in the decrease of negative impacts caused by the crisis. These tools can be named as the required reserves, liquidity management, interest rate corridor and reserve options mechanisms in a manner achieving the financial stability target together with the short-term policy interest rate oriented at the inflation target. The subject matter discussed in this study is the impact of the non-traditional monetary policies applied after the 2008 financial crisis in Turkey within the scope of macroprudential policies on certain basic macroeconomic indicators related to their objectives.

The purpose of this study is to analyze the impact of the Central Bank of the Republic of Turkey on macroeconomic monetary policy after the 2008 financial crisis. The study attempted to investigate the dynamic relationship between the policy instruments of the CBRT and the macroeconomic indicators selected in Turkey, using a dataset covering the period from January 2010 to June 2016 and a monthly dataset for VAR analysis. The Augmented Dickey–Fuller (ADF) unit root test, the individual time series properties of the series, “Granger causality,” “variance decomposition,” and “effect–response functions” are aimed to determine the interactions of the series.

Within this context, the impact of monetary policy tools applied by CBRT (the Interest Rates for Borrowing and Lending, Policy Interest, Required Reserve Ratios for TRY and Foreign Currency, and Monthly Repo Interest) on the selected macroeconomic indicators (Inflation/CPI, Total Loan Volume of Turkish Banking Sector, Capital Account Balance, Foreign Trade Balance, Capacity Utilization Ratio for Manufacturing Industry) is discussed and analyzed within an empirical framework with the help of VAR analysis.

According to the results of the implementation, the CBRT’s CPI inflation indicator for price stability and the Capital Movements and Total Credits for Financial Stability indicators were found to be weak against the model’s monetary policy tools. Again, these variables are the most extrinsic variables of the model, responding most to self-induced shocks.

Inflation (CPI), as the most affected variable against a single-unit shock by its own dynamics during the first period, has a critical role concerning the change in its own variance. In line with this finding, it can be said that inflation in Turkey reflects an exogenous character. To reduce the sensitivity of inflation to external shocks and permanently recognize it as a non-structural problem, it is particularly required to overcome the problems in the supply front, to reduce foreign dependency in energy and intermediate input, to reduce the unit costs by increasing the production with the help of exportation, and to ensure stability through this process. Furthermore, a change in the reserve requirement of the tools has been shown to have a significant effect on inflation, even partially.

In brief, all variables within the model react more against self-induced shocks, taking the variance separation and action–reaction mechanism into consideration and in accordance with the application results on which the VAR method is applied.

The current studies carried out in CBRT indicate that high volatility in food prices continued between 2010 and 2016. As the country with the highest volatility among all country groups after 2010, Turkey presents a negative disintegration. It is also inevitable that increases in global commodity prices would be reflected on prices in Turkey. Besides the expectations, having higher deviations in terms of an inflation target is a matter of principle that shakes public confidence in politics. It is quite significant for the political authority to have expectations toward inflation and to reduce deviations in terms of the inflation target in order to ensure price stability.

In an environment of increased risk following the 2008 global financial crisis, volatility is experienced in the capital movements affected by external factors. Even if the variation in capital movements is relatively lower as per the analysis results, it is partially affected more by the inflation with respect to the other variables. This result supports the idea of recognizing CBRT financial stability and price stability as an integrated objective. Additionally, it was conferred that the impact of policy interest remained weak on the economic indicators within the

model. This situation can be discussed as a result that CBRT has not actively used the policy interest since 2010.

With limited empirical results concerning the efficiency of the tools, it takes time to see the impacts of the current political practices applied by CBRT on macroeconomic variables. Besides, political oppression, which affects macroprudential policies, prevents the mechanism to work effectively. In order for the policies required to be applied independently by the Central Banks to succeed, it is critical for the corporations to have business-to-business cooperation and to follow an active communication policy along with the correct utilization of policy instruments.

1. Giriş

2008 Küresel Kriz öncesi dönemde, fiyat istikrarı dünyada uygulanan para politikalarının temelini oluşturmasına karşın, finansal istikrar bunun gölgesinde kalmıştır. Kriz ile beraber, finansal risklerin göz ardı edildiği ve para politikalarının etkin olamadığı görülmüş, fiyat istikrarı ile birlikte finansal istikrarın da gözetilmesinin gerekliliği anlaşılmıştır (Borio, 2011, s. 3-4). Para politikalarının daha etkin uygulanmasını sağlayan bu politikalar, sistemin genelini hedefleyen makro ihtiyati politikalarlardır. Bu politikalar tüm finansal sistemin daha sağlam bir yapıya kavuşmasını sağlayacak olan politikalarlardır (Oktar ve ark., 2013, s. 126-127).

2008 Küresel Krizin etkilerine karşı TCMB'nin makro ihtiyati politikalar çerçevesinde uyguladığı yeni para politikası araçları; zorunlu karşılıklar, faiz koridoru, likidite yönetimi ve rezerv opsiyon mekanizması gibi araçlardan oluşmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu da, makro ihtiyati politikalar çerçevesinde Türkiye'de uygulanan geleneksel olmayan para politikaları ile bu politikaların amaçlarına yönelik bazı iktisadi göstergelere olan etkisinin incelenmesidir. Çalışmanın ilk bölümünde, merkez bankasının 2008 Küresel Kriz sonrası değişen rolü üzerinde kısaca durulmuştur. Bu kapsamda, TCMB'nin fiyat istikrarı ve finansal istikrarı

hedefleyen para politikası çerçevesi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde makro ihtiyati politika uygulamaları çerçevesinde Türkiye'de uygulanan başlıca geleneksel olmayan para politikaları incelenmiştir.

Son bölümde ise, 2010 Ocak-2016 Haziran döneminde TCMB'nin uyguladığı para politikası araçlarının (*Borç Alma ve Borç Verme Faiz Oranı, Politika Faizi, TL ve Yabancı Para Zorunlu Karşılık Oranları ve Aylık Repo Faizi*) seçilmiş makroekonomik göstergelere (*Enflasyon "TÜFE", Bankacılık Sektörü Toplam Kredi Hacmi, Sermaye Hareketleri Dengesi, Dış Ticaret Dengesi, Kapasite Kullanım Oranı*) olan etkisi VAR Analizi yardımıyla ampirik bir çerçevede ele alınarak incelenmiştir. Konuyla ilgili "Granger Nedensellik Testi", "Etki Tepki Fonksiyonları" ve "Varyans Ayırıştırması" sonuçları değerlendirilmiştir.

2. 2008 Küresel Kriz Sonrası Merkez Bankasının Değişen Rolü

2008 Küresel Kriz öncesinde merkez bankacılığına ilişkin olan uzlaşmanın temel parametreleri arasında; enflasyon hedeflemesi rejiminin tercih edilmesi, para politikasının denetleyici rolü ve makroekonomik boyutlarının ayrı olması da yer almaktadır (Blanchard ve ark., 2012, s. 624). Bu parametreler dünyada birçok merkez bankası tarafından zaman içerisinde benimsenerek uygulanmış, krizle beraber varılan bu uzlaşılarda bir takım değişimlere gidilmiştir.

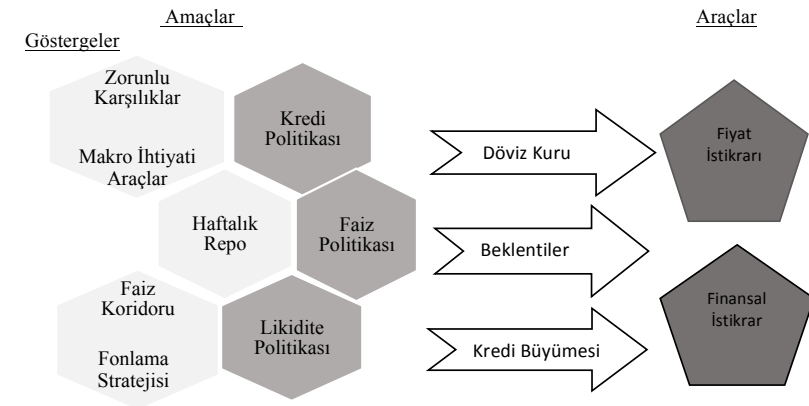
Kriz sonrası ekonomide istikrarı sağlamanın tek yolunun düşük enflasyon oranları olmadığı anlaşılmıştır. Finansal istikrarın önemi artmış, ekonomi için ne kadar önemli bir amaç olduğu bir kez daha görülmüştür. Ayrıca, finansal kuruluşların düzenleme ve gözetiminin makro ihtiyati politikalarla desteklenmesi gereği de ortaya çıkmıştır (Eroğlu ve ark., 2015, s. 625).

Bu doğrultuda TCMB, makro ihtiyati politikalar çerçevesinde geleneksel olmayan para politikalarını tasarlarken, temelde iki gelişmeden etkilenmiştir. Birincisi, dünyada merkez bankacılığına olan bakışın değişmesi, diğeri kriz sonrası meydana gelen olağanüstü küresel konjonktürdür. Bu iki gelişmede de küresel krizin getirdiği deneyimin önemli katkısı olmuştur (Kara, 2012, s. 23).

2.1. TCMB'nin Yeni Para Politikası Çerçevesi

TCMB'nin politika tasarımında; kredi politikaları, zorunlu karşılıklar ve makro ihtiyati araçlar ile uygulanırken, faiz politikaları haftalık repo oranı ile likidite politikaları ise faiz koridoru ve fonlama stratejisi araçlarıyla uygulanmaktadır (Şekil 1). Bu araçların kullanılmaya başlanması, parasal aktarım mekanizmasında özellikle kredi ve döviz kuru kanallarının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Temel amacının fiyat istikrarı olduğunu her fırsatta vurgulayan TCMB, aktarım mekanizmasına dair belirsizliklere yönelik alınan tedbirlerin enflasyon üzerindeki etkisinin izleneceği ve gerekirse aynı şekilde ilave tedbirler alınacağını da belirtmiştir. Bu süreçteki politika bileşimi yüksek cari açığa sahip ülkeler için uygun bir strateji olarak kabul edilse de, uygulanan politikanın ilgili döneme uygun tasarlandığı ve sonuçlarının ülkelerin yapısına göre farklılık göstereceği de bir gerçektir (Başçı ve Kara, 2011, s. 9).

Şekil 1: Yeni Politika Tasarımı: Politika Araçları ve Aktarım Kanalları
Kaynak: Kara, 2012, s. 10.

3. Para Politikasının Desteklenmesi: Makro İhtiyati Politikalar (Geleneksel Olmayan Para Politikaları)

2008'de yaşanan Küresel Ekonomik Kriz, mikro yaklaşımın ötesine giderek finansal düzenleme ve denetime ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermiştir.

Dolayısıyla, makro ihtiyati politikalar son zamanlarda ilgi çeken konular arasında yer almıştır. Ayrıca para politikaları ile bu araçlar arasındaki ilişki ve etkinlikleri ön plana çıkarmıştır (Galati ve Moessner, 2011, s. 1).

Geleneksel olmayan önlemler olarak önce gelişmiş ekonomiler tarafından başlatılan makro ihtiyati politikalar, olağanüstü şartlarda bankalara likidite tedarikini kapsayan düzenlemeleri içermektedir (Yellen, 2010, s. 19). Kriz, ihtiyati düzenleme ilkelerinin kökten gözden geçirilmesini de teşvik etmiştir. Makro ihtiyati politika araçları mevcut açıkları azaltmak için, ekonomik sorunlar ile ilgili kavramsal temellere ve erken uyarı göstergelerine uygun olarak ideal şekilde tasarlanmıştır (Hahn ve ark., 2012, s. 46).

3.1. Türkiye'de Makro İhtiyati Para Politikası Uygulamaları

Makro ihtiyati politika uygulamalarının, fiyat istikrarı ve finansal istikrarla uyum gösterdiği ancak uygulamada çeşitli yenilenmelere gidildiği görülmektedir. TCMB'nin belirsizliği azaltarak daha şeffaf davranması ve iletişime daha fazla açık olması da önem taşıyan konulardır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile daha koordineli şekilde çalışması, uygulanan politika sonuçlarının istenildiği gibi başarılı olması açısından bir gerekliliktir (BDDK, 2013).

Bankaların gelecekte karşılaşılabilecekleri zorluklarda kullanabilmek için, topladıkları mevduatın ve diğer kaynakların merkez bankasının belirlediği oranda belirli bir miktarını merkez bankasına yatırmak zorunda olmalarına *zorunlu karşılıklar*, bunun miktarını belirleyen orana ise *zorunlu karşılık oranı* denilmektedir. Karşılık oranını artırıp azaltan merkez bankasının, bankaların açabileceği kredinin miktarını ve maliyetini etkilemesine de karşılıklar politikası denir. Yani zorunlu karşılıkların artırılması ya da azaltılması yoluyla kredi genişlemesi kontrol altına alınmaya çalışılmakta, mevduatların vadeleri uzatılarak likidite riski azaltılmaktadır (Eğilmez, 2016).

Para arzının önemli bir kontrol aracı olan karşılık oranının artırılıp azaltılması suretiyle, bankaların açabileceği kredi miktarı dengelenmektedir. Böylece kredi hacmindeki aşırı büyümenin ekonomide yaratacağı olumsuzluklar bertaraf

edilmeye çalışılmaktadır. TCMB'nin iki ara hedefinden biri olan kredi genişlemesi de, zorunlu karşılıkların değiştirilmesi yoluyla düzenlenir. Mevduatların vadeleri uzatılarak likidite riski azaltılmak istendiği zaman; kısa, orta ve uzun vade mevduatlara uygulanacak zorunlu karşılık oranları kısa vadede yüksek, orta ve uzun vadede daha düşük tutulmaktadır (Başçı ve Kara, 2011, s. 6-8).

Sermaye hareketlerindeki aşırı oynaklığın finansal istikrar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltarak TCMB brüt döviz rezervlerini güçlendirmek ve likidite yönetiminde bankalara daha fazla esneklik sağlamak için *rezerv opsiyon mekanizması (ROM)* önemli bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. ROM, TCMB'de bankaların tutmak zorunda oldukları Türk lirası zorunlu karşılıkların belirli bir yüzdesini döviz (dolar ve/veya euro) ve standart altın cinsinden tesis edebilmelerine imkân tanıyan bir araçtır.

Bu imkanın hangi ölçüde kullanabileceği rezerv opsiyonu oranı ile belirlenmektedir. Birim TL zorunlu karşılık başına tesis edilebilecek YP veya altın karşılığını belirleyen katsayılar ise rezerv opsiyonu katsayısı (ROK) olarak tanımlanmıştır (Çepni, 2015, s. 144). Bankalar Türk lirası zorunlu karşılıkları tesis etmede esneklik kazanarak, isteğe bağlı olarak Merkez Bankasında döviz rezervi biriktirebilmektedir. Otomatik dengeleyici olarak ROM, sermaye akımlarının yurt içi piyasalarda yarattığı döviz kuru oynaklığını düşürerek faiz koridoruna olan ihtiyacı azaltmaktadır. TCMB brüt döviz rezervlerini artırarak, kredilerin sermaye hareketlerine olan duyarlılığını da azaltır. Ayrıca, diğer politika araçlarına ihtiyaç duyulmamasını da sağlamaktadır.

Piyasadaki faizleri ve likidite düzeyini etkilemeye çalışan TCMB, bazı araçları da bu yönde kullanır. Piyasada ihtiyacı olanlara kısa vadeli (günlük veya haftalık) likidite bu araçlar ile sağlanmakta, fon fazlası olanlardan gecelik vadede borç alınabilmektedir. TCMB'nin bankalardan gecelik vadede borçlanabileceği ve borç verebileceği faiz düzeylerinin arasında kalan alana "*faiz koridoru*" denilmektedir. TCMB bir hafta vadeli repo aracılığıyla da bankalara fonlama yapmakta, miktar ihalesi ile yapılan bir haftalık reponun faiz oranı ve faiz koridoru Para Politikası Kurulu toplantısında görüşülerek kamuoyuna ilan edilmektedir (Kara, 2012, s. 8).

Faiz koridorunun yukarı doğru likidite operasyonları ile ek sıkılaştırma yapılması kredileri olumlu etkilemektedir. Faiz koridoru ve likidite yönetiminin bu şekilde kullanılması, para politikasının etki alanını genişletmektedir.

TCMB kriz sürecinde enflasyon hedeflemesini gözetken, fiyat istikrarı hedefiyle bütünlük sağlayan esnek bir *likidite yönetimi* izlemiştir. Ancak, bu süreçte güven sağlayacak IMF finansal desteğinin reddedilmesi, krizden çıkışı geciktiren faktörlerden biri olmuştur (Eroğlu, 2011, s. 131). Merkez bankalarının para politikası uygulamalarının nihai uygulaması olan likidite yönetiminin etkinliği, uygun ve zamanlaması doğru likidite tahminleriyle önemli ölçüde ilişkilidir. Bu kapsamda merkez bankaları, başta bankalar olmak üzere piyasa aktörlerinin görüş ve önerilerini paylaşarak etkin bir likidite yönetimi sağlayabilirler.

4. Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçlarının Temel Makroekonomik Göstergelere Etkisi: VAR Analizi

4.1. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada TCMB'nin 2008 Küresel Finansal Kriz sonrasında uygulanan makro ihtiyati politika araçlarının amaçları doğrultusundaki bazı temel finansal göstergelere olan etkisine bakılarak, belirlenen amaçlara ulaşılmadaki etkinliği de analiz edilmektedir.

2008 Krizi sonrası politika araçlarının etkinliğini görebilmek için veriler 2010 (Ocak)-2016 (Haziran) dönemi için aylık olarak baz alınmıştır. Bu dönemde Türkiye'de; "Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) (2003 bazlı) (Y1)", "Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi Hacmi" (Y3), "Dış Ticaret Dengesi (Y4)", "Sermaye Hareketleri Dengesi (Y5)", "İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (Y6)" olarak seçilmiş makroekonomik değişkenler ile TCMB'nin aktif kullandığı araçlara ilişkin; faiz koridoru olarak "Borç Alma Faizi (X1)" ve "Borç Verme Faizi (X2)", "Politika Faizi (1 hafta vadeli repo ihale faiz oranı) (X4)", Zorunlu Karşılıklar olarak "TL Zorunlu Karşılık Oranları (X5)" ve "Yabancı Para Zorunlu Karşılık Oranları (X6)" ve

"Aylık Repo Faizi Oranları (ağırlıklı ortalama) (X7)" kullanılmıştır. Araçların makroekonomik değişkenlere etkileri, zaman serisi ekonometrisi teknikleri ile incelenmiştir.

Merkez Bankasının gecelik borç verme faizi ile haftalık repo faizinin (politika faizi) ağırlıklı ortalaması olan ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti hesaplamalarında, aylık repo faizi (X7) de önceden hesaplamaya dahil edilirken 2013 yılında bu işleme son verilmiştir. Ancak, baz alınan dönem içerisinde hesaplamada yer aldığından dolayı etkisini görebilmek amacıyla modele dahil edilmiştir. Faiz koridoru da modeli anlamsız kıldığından dolayı araçlar içerisinde modele dahil edilmemiştir. Modeli daha anlamlı kılan borç alma ve borç verme faiz oranları modelde yer almıştır.

Enflasyon oranına ilişkin gösterge olan TÜFE (Y1) ve Çekirdek Enflasyon göstergesi I Endeksi (Y2) ise, modele ayrı ayrı konularak iki ayrı model tahmini elde edilmiştir. Ancak bu çalışmada enflasyon denildiğinde gösterge olarak literatürde genel kabul gören Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) (Y1)'in içerisinde yer aldığı model tahmini esas alınmış ve değerlendirilmiştir. Yani çalışmada, TCMB'nin fiyat istikrarına yönelik göstergesi olarak TÜFE göstergesi alınmış, VAR tahmini analizi bu göstergenin yer aldığı model üzerinden yapılmıştır. Veri setindeki değişkenler aşağıda belirtilmiştir.

X1: BORÇ ALMA FAİZ ORANI	Y1: ENFLASYON ORANI (TÜFE)
X2: BORÇ VERME FAİZ ORANI	Y2: I ENDEKSİ (ÇEKİRDEK ENFLASYON)
X3: FAİZ KORİDORU	Y3: TOPLAM KREDİ HACMİ
X4: POLİTİKA FAİZİ	Y4: DIŞ TİCARET DENGESİ
X5: TL ZORUNLU KARŞILIK ORANLARI	Y5: SERMAYE HAREKETLERİ DENGESİ
X6: YP ZORUNLU KARŞILIK ORANLARI	Y6: KAPASİTE KULLANIM ORANI
X7: AYLIK REPO FAİZİ	

Belirtilen değişkenlere ilişkin veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) elektronik veri dağıtım sisteminden (EVDS) ve BDDK'nın Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. Veriler öncelikle ölçü birimleri farklılığından arındırılıp karşılaştırma yapabilmek için Normalize yöntemiyle dönüştürülmüştür.

Analizin aracı olarak Unrestricted VAR (Vektör Otoregresyon) yaklaşımı kullanılmış, Eviews-9 sürümünde bulgular elde edilmiştir. Mevsimsel etkiler taşınmaları nedeniyle TÜFE, Dış Ticaret ve Sermaye Hareketleri değişkenleri Census X-12 yöntemiyle mevsimsel etkilerden arındırılmıştır.

4.1.1. Birim Kök Testleri

Öncelikle durağanlık kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Durağan süreç, bir zaman serisinin ortalamasının ve varyansının zamana bağlı olarak değişmemesidir. İki gözlem arasındaki ilişki zamanın değil, bu iki gözlem arasındaki mesafenin fonksiyonu olması şeklinde ifade edilebilir (Gujarati, 1999, s. 713).

Serilerin durağan olmaması, yapılan parametre tahminlerinin sağlıklı sonuçlar verememesine neden olmaktadır. Bir zaman serisinin durağan olup olmadığı birim kök testleri aracılığıyla yapılmaktadır. Literatürde en çok kullanılan birim kök testi Dickey-Fuller (DF) (1979-1981) tarafından geliştirilen birim kök testidir (Dickey ve Fuller, 1981). DF birim kök testi, hataların normal dağıldığını, ortalamasının sıfır, varyansının sabit (σ^2) olduğunu varsaymaktadır. Dickey-Fuller testi, otokorelasyon problemini giderilerek tekrar hesaplanarak Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) olarak adlandırılmaktadır (Dickey ve Fuller, 1979, s. 427).

Öncelikle değişkenlerin birim köklere sahip olup olmadığı belirlenmelidir. Düzeyde durağan olan değişkenler aynen alınırken; birinci dereceden farkı alınınca durağan hale gelen serilerin farklarının alındığı değişkenler modele dahil edilmektedir. Çalışmada X1, X2, X3, X5, Y1, Y3, Y2, Y4 değişkenleri birinci dereceden farkları alınarak durağan hale gelirken; X4, X5 ve X6 değişkenlerinin düzeyde durağan oldukları görülmektedir.

VAR analizinin yapılabilmesi için değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Değişkenlere ait birim kök testleri yapılırken gecikme uzunlukları AIC ve SIC bilgi kriterleri tarafından belirlenmiş olup, X1, X2, X3, X6, X7 ve Y3 için gecikme uzunluğu 1; Y1, Y2, Y4, Y5 ve Y6 için 2; X5 değişkeni için 3 olarak seçilmiştir.

Aşağıda yer alan birim kök sınamasına ait tabloda her bir değişken için belirlenen gecikme uzunluğu dikkate alınarak birim kök analizi uygulanmıştır.

Tablo 1: Birim Kök Testleri

Değişkenler	ADF	ADF	PP	PP	KPSS	KPSS
	Sabit	Sabit&trend	Sabit	Sabit&trend	Sabit	Sabit&trend
X1	-1.707524 (0.4235)	-2.519790 (0.3181)	-1.858716 (0.3499)	-2.653547 (0.2587)	0.564737	0.105416
X2	-2.008908 (0.2825)	-1.920634 (0.6342)	-2.254427 (0.1894)	-2.206251 (0.4792)	0.190953	0.061699
X3	-1.787857 (0.3838)	-2.935672 (0.1575)	-2.088746 (0.2498)	-2.558269 (0.3003)	0.371658	0.128356
X4	-3.993140 (0.0724)	-4.669284 (0.0517)	-3.250753 (0.0208)	-3.213043 (0.0896)	0.605837	0.064550
X5	-3.206704 (0.0237)	-2.633100 (0.2674)	-2.276050 (0.1823)	-2.017723 (0.5823)	0.561579	0.177435
X6	-1.018965 (0.7429)	-3.040361 (0.1285)	-1.120351 (0.7041)	-2.472603 (0.3406)	1.036028	0.070411
X7	-1.810221 (0.3730)	-2.382677 (0.3855)	-1.884539 (0.3379)	-2.437259 (0.3580)	0.611850	0.143604
Y1	-3.433081 (0.0127)	-3.435359 (0.0543)	-2.811025 (0.0614)	-2.791720 (0.2049)	0.049586	0.048507
Y2	-1.946867 (0.3095)	-3.831268 (0.0204)	-1.794761 (0.3805)	-2.408271 (0.3725)	0.808170	0.059165
Y3	1.591283 (0.9994)	-1.495503 (0.8229)	1.533655 (0.9993)	-1.495503 (0.8229)	1.208254	0.274449
Y4	-1.715187 (0.4196)	-2.677887 (0.2487)	-3.188637 (0.0245)	-3.709919 (0.0275)	0.377000	0.184677
Y5	-3.374410 (0.0350)	-4.237736 (0.0764)	-4.134351 (0.0120)	-4.922276 (0.0420)	0.612042	0.150111
Y6	-4.425557 (0.0116)	-3.993614 (0.0129)	-4.249206 (0.0211)	-3.926940 (0.0554)	0.303706	0.118336
Δ X1	-8.028943 (0.0000)	-8.018811 (0.0000)	-8.028477 (0.0000)	-8.018811 (0.0000)	0.100988	0.061068
Δ X2	-7.908314 (0.0000)	-7.884446 (0.0000)	-7.907013 (0.0000)	-7.883152 (0.0000)	0.077866	0.062969
Δ X3	-3.487126 (0.0113)	-3.907439 (0.0169)	-7.561054 (0.0000)	-7.681054 (0.0000)	0.188129	0.066811
Δ X4	-4.360043 (0.0008)	-4.540335 (0.0026)	-7.621527 (0.0000)	-7.677746 (0.0000)	0.158874	0.063614
Δ X5	-4.601324 (0.0003)	-4.973595 (0.0007)	-8.584118 (0.0000)	-8.693353 (0.0000)	0.172977	0.052829
Δ X6	-8.147774 (0.0000)	-8.092739 (0.0000)	-8.144717 (0.0000)	-8.089356 (0.0000)	0.058808	0.058931
Δ X7	-8.650759 (0.0000)	-8.595870 (0.0000)	-8.655318 (0.0000)	-8.598510 (0.0000)	0.061372	0.054607
Δ Y1	-4.712498 (0.0003)	-4.653980 (0.0020)	-8.242199 (0.0000)	-8.185033 (0.0000)	0.040870	0.040608
Δ Y2	-5.061785 (0.0001)	-5.063538 (0.0005)	-5.011781 (0.0001)	-4.996543 (0.0006)	0.053486	0.041280
Δ Y3	-7.672634 (0.0000)	-7.894307 (0.0000)	-7.672634 (0.0000)	-7.853867 (0.0000)	0.394656	0.053535

ΔY_4	-9.114807 (0.0000)	-9.326864 (0.0000)	-15.38302 (0.0001)	-14.35342 (0.0001)	0.188690	0.069176
ΔY_5	15.69439 (0.0001)	-15.60228 (0.0001)	-23.88817 (0.0001)	-25.76365 (0.0001)	0.500000	0.500000
ΔY_6	-12.69460 (0.0001)	-12.95872 (0.0001)	-12.73086 (0.0001)	-13.12968 (0.0001)	0.261508	0.117561
Kritik Değ. %1	-3.519050	-4.083355	-3.519050	-4.083355	0.739000	0.216000
Kritik Değ. %5	-2.900137	-3.470032	-2.900137	-3.470032	0.463000	0.146000
Kritik Değ. %10	-2.587409	-3.161982	-2.587409	-3.161982	0.347000	0.119000

(Not: Δ simgesi birinci farkları yani durağan hale getirilmiş değerleri üzerinden hesaplanmıştır)

Tablo 1'de birim kök testlerine ait bulgular verilmektedir. Bulgular doğrultusunda ele alınan değişkenlerin düzeyde durağan dışı; birinci dereceden farkları alındığında ise durağan oldukları görülmektedir. VAR analizinde birinci dereceden farkları alınmış halleri üzerine tahminleme yapılmıştır. VAR modellerinde değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisi dikkate alınarak model seçimi yapılmaktadır. Eğer değişkenler birbirleriyle ilişkili ise VEC modeli kullanılırken; değişkenlerin koentegre olmadığı durumda ise kısıtsız (unrestricted) VAR modelleri tercih edilmektedir. Öncelikle çalışmada değişkenler arasındaki koentegrasyon ilişkisi irdelenecektir.

4.1.2. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi ve İstikrar Koşulları

VAR analizi uygulamalarında ilk önce gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla birinci dereceden farkları alınan seriler için gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Gecikme uzunluğu belirlenirken VAR analizinde yer alan LR, AIC, SIC, FPE, HQ bilgi kriterleri dikkate alınmaktadır. Bilgi kriterlerinin verdiği sonuçlara göre, hangi gecikme uzunluğunda yıldız sayısı fazla ise o gecikme uzunluğu VAR modelde dikkate alınıp, gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Durağan hale getirilen serilerin dikkate alınarak VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu belirtilen bilgi kriterlerine dayanarak seçilmektedir.

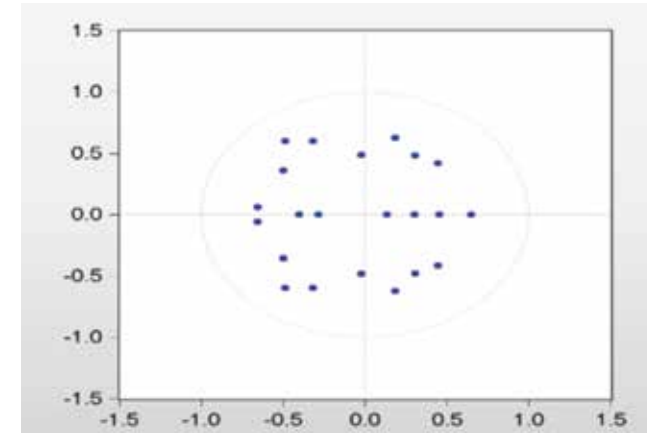
Tablo 2 incelendiğinde LR, FPE ve AIC değerleri itibariyle yıldız sayısının en fazla olduğu 1 gecikme VAR modelindeki uygun gecikme sayısı olarak belirlenmektedir.

Tablo 2: VAR Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SIC	HQ
0	-2834.165	NA	1.98E+20	77.94973	78.29487*	78.08728*
1	-2700.499	223.3877*	1.44E+20*	77.60271*	81.74426	79.25323
2	-2593.835	146.1146	2.64E+10	77.99549	85.93365	81.15898
3	-2475.196	126.7648	5.19E+20	78.06017	89.79486	82.73635
4	-2352.540	94.09291	2.02E+21	78.01478	93.54598	84.20423

Not: * ilgili bilgi kriteri tarafından seçilen uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tahmin edilen VAR (1)'e göre modelin dinamik olarak istikrarlı olup olmadığını göstermek amacıyla otoregresif ters kök grafiği ise Şekil 2'deki gibidir. Otoregresif ters köklerin tamamının birim çemberin içinde bulunması modelin dinamik olarak istikrarlı olduğuna dair kanıt sunmaktadır.

Şekil 2: AR Karakteristik Polinomlarının Ters Köklerinin Birim Çember Gösterimi

Modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının varlığını test eden LM ve Joint Test sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 3: Otokorelasyon-LM Testi Sonuçları

Gecikme	LM İstatistiği	Olasılık Değeri
1	143.1297	0.0828
2	109.7326	0.7596
3	106.3202	0.8268

Tablo 4: Değişen Varyans Test Sonucu

Ki-Kare	df	Olasılık değeri
2865.042	2904	0.6931

Tablo 3'de yer alan bulgulara göre, modeldeki hata terimlerinin otokorelasyonsuz olduğu görülmektedir. Hata terimlerinin varyanslarının sabit olup olmadığını gösteren Tablo 4'deki Joint Test sonuçları modelde değişen varyans sorununun olmadığını göstermektedir. Hata terimlerinin sabit varyanslı olduğu sonucuna varılmaktadır. Yapılan diagnostik testler sonucunda hata terimlerinin EKK varsayımlarını sağladığı görülmektedir. Gerekli diagnostik testlerin yapılmasının ardından 1 gecikmeli VAR modeli tahmin edilmiş, etki-tepki analizleri ve varyans ayrıştırması sonuçları değerlendirilmiştir.

4.1.3. VAR Analizi

Literatürde para politikasına ilişkin analizlerde, genellikle çok değişkenli gecikmesi dağıtılmış VAR yaklaşımları kullanılmaktadır. VAR yaklaşımları tek değişkenli AR modellerini genelleştiren, ortaya çıkan iktisadi şoklar karşısında çoklu zaman serileri arasındaki gelişimi ve karşılıklı bağımlılığı veren ekonometrik modellerdir. Sims (1980) tarafından geliştirilmiş VAR Analizi, içsellik dışsallık ayrımı yapılmadan tüm değişkenler içsel kabul edilerek analiz yapılmaktadır. Hem bağımsız değişkenin hem de bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini içeren eş anlı ve dinamik bir tahminleme yöntemidir (Bagliano ve Favero, 1998, s. 1070-1072).

2008 Küresel Ekonomik Kriz sonrası merkez bankaları tarafından finansal istikrar ve fiyat istikrarı beraber sağlanmaya çalışılan amaçlar olmuşlardır. Dolayısıyla literatür de VAR yaklaşımlarına dayalı bir gelişme göstermiştir. Finansal istikrara yönelik makro ihtiyati politikaların etkinlik analizleri de krizle beraber gelişmiştir.

4.1.4. Bulgular

Modelde yer alan değişkenlerin önem sırası: Y1, Y5, Y3, Y4, Y6, X4, X1, X2, X5, X6 şeklindedir. VAR modellerinde bağımlı ve bağımsız değişken ayrımı

olmadığından dolayı tüm değişkenler içsel olarak modele dâhil edilip birbirleri üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Değişkenlerin birinci dereceden farkları alınmış halleri ile 1 gecikmeli tahmin edilen VAR modeli üzerinden yapılan etki-tepki analizine ilişkin bulgular Tablo 5'de yer almaktadır. Tabloda her bir değişkenin sırasıyla bağımlı değişken olduğu içsel modele dâhil edilip birbirleri üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Örneğin;

$$Y1 = C(1)*Y1(-1) + C(2)*Y5(-1) + C(3)*Y3(-1) + C(4)*Y4(-1) + C(5)*Y6(-1) + C(6)*X4(-1) + C(7)*X1(-1) + C(8)*X2(-1) + C(9)*X5(-1) + C(10)*X6(-1) + C(11)*X7(-1) + C(12)$$

Modeli (Y1) TÜFE değişkeninin bağımlı, diğer değişkenlerin bağımsız olarak kabul edildiği durum için regresyon analizini tahmin etmektedir. Burada C(1), C(2), ...C(11) gibi katsayılar değişkenlere ait regresyon katsayılarını yani parametreleri ifade ederken; C(12) katsayısı sabit terimi ifade etmektedir. Tahmin edilen VAR Modelinde, TCMB'nin nihai hedefi olan fiyat istikrarı için kullandığı TÜFE göstergesine ilişkin sonuçlara bakılırsa; sadece (X6) yabancı para zorunlu karşılık oranlarının anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlerin TÜFE üzerinde anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. YP zorunlu karşılıkların 1 dönem gecikmeli değeri, TÜFE'yi 0.58 azaltmaktadır. Etki tepki fonksiyonlarında da X6'da meydana gelen pozitif şok karşısında TÜFE önce negatif, sonra pozitif tepki vermekte 4 dönem sonra da tepkisi stabil hale gelmektedir.

(Y4) Dış Ticaret Dengesine ilişkin sonuçlarda; Y3, Y4 ve X2 değişkenlerinin Y4 üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Yani, dış ticaret dengesi üzerinde yine dış ticaret dengesinin kendisinde meydana gelen değişimlerin yanı sıra, toplam kredi hacmi ve borç verme faizinin etkisi anlamlı bulunmuştur. Borç verme faizinin 1 dönem gecikmeli değeri, dış ticaret dengesini 0.34 artırmaktadır. Buna göre, modeldeki araçlar içerisinde borç verme faizinin dış ticaret dengesi ile anlamlı ilişkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 5: VAR Tahmini Sonuçları

	Y1	Y5	Y3	Y4	Y6	X4	X1	X2	X5	X6	X7
Y1 (-1)	0.118950 (0.11444) [1.03937]	-0.193749 (0.15422) [-1.25634]	0.000845 (0.01009) [0.08378]	-0.036111 (0.12350) [-0.29239]	0.108618 (0.11111) [0.97754]	-0.074981 (0.09020) [-0.83125]	0.103567 (0.12529) [0.82659]	0.107892 (0.10739) [1.00468]	-0.095139 (0.06930) [-1.37291]	-0.013462 (0.05178) [-0.25998]	0.259041 (0.09436) [2.74512]

Y5 (-1)	0.183120 (0.09434) [1.94101]	0.593266 (0.12713) [-4.66663]	-0.009648 (0.00832) [-1.15982]	-0.049618 (0.10181) [-0.48737]	-0.002583 (0.09160) [-0.02819]	-0.006959 (0.07436) [-0.09359]	0.012794 (0.10329) [0.12387]	0.138005 (0.08853) [1.55890]	0.009563 (0.05713) [0.16740]	-0.103154 (0.04269) [-2.41658]	-0.028926 (0.07779) [-0.37185]
Y3 (-1)	0.822092 (1.37504) [0.59787]	3.690327 (1.85291) [1.99164]	0.155109 (0.12124) [1.27936]	3.212678 (1.48385) [2.16609]	0.750571 (1.33503) [0.56221]	-0.001826 (1.08378) [-0.00168]	1.822184 (1.50541) [1.21042]	3.133418 (1.29028) [2.42848]	-0.106915 (0.83260) [-0.12841]	0.681149 (0.62214) [1.09484]	2.061274 (1.13378) [1.81806]
Y4 (-1)	-0.162410 (0.12208) [-1.33041]	0.079192 (0.16450) [0.48141]	-0.007295 (0.01076) [-0.67776]	-0.556079 (0.13174) [-4.22117]	0.015496 (0.11852) [0.13074]	0.093572 (0.09622) [0.97250]	-0.079105 (0.13365) [-0.59188]	-0.355452 (0.11455) [-3.10302]	0.018962 (0.07392) [0.25680]	-0.212426 (0.05523) [3.84596]	0.006149 (0.10066) [0.06109]
Y6 (-1)	-0.101775 (0.12448) [-0.8763]	0.200963 (0.16773) [1.19810]	0.003283 (0.01098) [0.29912]	0.124770 (0.13433) [0.92886]	-0.369928 (0.12085) [-3.06095]	0.003556 (0.09811) [0.03625]	-0.127547 (0.13628) [-0.93594]	0.119005 (0.11680) [1.01885]	0.004995 (0.07537) [-0.06614]	0.102878 (0.05632) [1.82845]	0.017908 (0.10264) [0.17448]
X4 (-1)	-0.183807 (0.16064) [-1.14421]	-0.002603 (0.21647) [-0.01202]	-0.017515 (0.01416) [-1.23658]	-0.128899 (0.17335) [-0.74356]	0.075164 (0.15597) [0.48192]	0.035639 (0.12662) [0.28148]	-0.039150 (0.17587) [-0.22261]	-0.108736 (0.15074) [-0.72135]	0.001667 (0.09727) [0.01714]	0.077786 (0.07268) [1.07021]	0.162207 (0.13246) [1.22461]
X1 (-1)	-0.049144 (0.12926) [-0.38020]	-0.021850 (0.17418) [-0.12545]	-0.010747 (0.01140) [-0.94301]	-0.088341 (0.13949) [-0.63332]	-0.118654 (0.12550) [-0.94547]	0.080458 (0.10188) [0.78974]	0.046559 (0.14151) [0.32900]	0.001666 (0.12129) [0.01373]	0.030665 (0.07827) [0.39179]	-0.252117 (0.05848) [-4.31087]	0.129288 (0.10658) [1.21307]
X2 (-1)	0.118212 (0.14799) [0.79877]	0.143943 (0.19942) [0.72179]	0.0000994 (0.01305) [0.00761]	0.348849 (0.15970) [2.18435]	0.035727 (0.14369) [0.24864]	0.163563 (0.11665) [1.40223]	-0.109938 (0.16202) [-0.67853]	0.068229 (0.13887) [0.49131]	-0.101824 (0.08961) [-1.13628]	0.086676 (0.06696) [1.29444]	0.112618 (0.12203) [0.92290]
X5 (-1)	-0.344807 (0.20698) [-1.66590]	0.214132 (0.27891) [0.76774]	-0.002016 (0.01825) [-0.11048]	-0.157551 (0.22336) [-0.70537]	0.164538 (0.20096) [0.81877]	-0.073927 (0.16314) [-0.45316]	-0.069410 (0.22660) [-0.30631]	0.022171 (0.19422) [0.11415]	-0.025084 (0.12533) [-0.20015]	-0.021782 (0.09365) [-0.23259]	-0.248518 (0.17066) [-1.45618]
X6 (-1)	-0.584738 (0.25511) [-2.92212]	-0.375408 (0.34377) [-1.09205]	0.011857 (0.02249) [0.52712]	-0.440509 (0.27530) [-1.60013]	0.070518 (0.24768) [0.28471]	0.361506 (0.20107) [1.79790]	-0.391306 (0.27930) [-1.40105]	-0.498039 (0.23938) [-2.08051]	0.283213 (0.15447) [1.83344]	0.121882 (0.11543) [1.05594]	-0.052712 (0.21036) [-0.25059]
X7 (-1)	0.091541 (0.14141) [0.64732]	0.122348 (0.19056) [0.64204]	-0.004792 (0.01247) [-0.38428]	0.18574 (0.15261) [1.20948]	-0.118352 (0.13730) [-0.86200]	0.067329 (0.11146) [0.60406]	0.154124 (0.15482) [0.99548]	0.155239 (0.13270) [1.16986]	-0.002286 (0.08563) [-0.02670]	0.070726 (0.006398) [-1.10538]	-0.102188 (0.11660) [-0.87638]
C	-0.330447 (2.29468) [-0.14401]	-5.032998 (3.09215) [-1.62767]	1.141632 (0.20233) [5.64253]	-3.884123 (2.47627) [-1.56854]	0.017033 (2.22791) [0.00765]	0.462211 (1.80863) [0.25556]	-1.600599 (2.61224) [-0.63712]	-3.662735 (2.15324) [-1.70104]	0.741295 (1.38946) [0.53351]	0.194999 (1.03824) [0.18782]	-2.215383 (1.89206) [-1.17088]

(Y6) Kapasite Kullanım Oranına (KKO) ilişkin sonuçlara göre, kapasite kullanım oranı üzerinde yine kendisinde meydana gelen değişimler etkili olmaktadır. Kapasite kullanım oranının 1 dönem gecikmeli değeri yine kendisini yani kapasite kullanım oranını 0.36 azaltmaktadır. Etki tepki fonksiyonlarına bakılırsa, KKO'da yaşanan pozitif şoka yine kendisi ilk dönemde negatif yönde şiddetli bir tepki vermektedir. Sonrasında bu tepki pozitif yönde olmakta daha sonra da zayıflamaktadır. Uygulama sonuçlarında araçlardan X4, X1 ve X5 değişkenleri üzerinde diğer değişkenlerin anlamlı bir etkisi görülememiştir.

4.1.4.1. Granger Nedensellik Testi

Granger Nedensellik Testi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ortaya konulmasında etkilidir. "Hangi değişken hangisinin Granger nedenidir?" sorusunun yanıtını bulmakta fayda sağlamaktadır. Modeldeki iktisadi göstergelerin granger nedensellik sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Buna göre, (Y1) TÜFE bağımlı değişken olduğunda 0.10 anlamlılık seviyesine göre Y5, X5 ve X6 değişkenleri onun granger nedeni olmuştur. Varyans ayrıştırmasında da görüleceği üzere, zorunlu karşılık oranlarındaki değişimler TÜFE üzerinde diğer değişkenlere göre kısmen daha etkilidir. Yani sonuçları birbirini desteklemektedir. Zorunlu karşılık oranlarındaki bir birimlik artış, TÜFE üzerinde düşürücü bir etki yapmıştır.

Y5 sermaye hareketleri dengesi bağımlı değişken iken, sadece (Y3) toplam kredi hacmi onun granger nedenidir. Y3 değişkenine ait herhangi bir nedensellik ilişkisi ortaya konulamamaktadır. Yani değişkenlerin hiçbiri toplam kredi hacmindeki değişimin nedeni değildir. Y4 bağımlı değişken olduğu durumda ise, Y3 ve X2 değişkenleri bu değişkenin granger nedenidir. Dolayısıyla, (X2) borç verme faizinin (Y4) dış ticaret dengesinin nedeni olarak, üzerinde kısmen etkili olan bir değişken olduğu söylenebilir.

(Y6) kapasite kullanım oranı bağımlı değişken olduğunda, nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. (X4) politika faizi bağımlı değişken olduğu durumda, 0.10 anlamlılık düzeyine göre sadece (X6) YP zorunlu karşılık oranı anlamlı bulunmuştur. (X1) borç alma faizinin bağımlı değişken olduğu durumda nedensellik yoktur. (X2) borç verme faizi bağımlı değişken iken, Y3, Y4, X6 onun granger nedenlerini oluşturmaktadır. (X5) bağımlı değişken olduğunda 0.10'luk anlamlılık düzeyine göre X6 değişkeni onun granger nedenidir. (X6) bağımlı değişken olduğunda Y5, Y4, X1 granger nedenleridir. (X7) bağımlı değişken olduğunda (Y1) granger nedenidir.

Tablo 6: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Y1				Bağımlı Değişken: Y5			
	Kİ-Kare	df	Olasılık Değeri		Kİ-Kare	df	Olasılık Değeri
Y5	3.767515	1	0.0523	Y1	1.578395	1	0.2090
Y3	0.357446	1	0.5499	Y3	3.966644	1	0.0464
Y4	1.769980	1	0.1834	Y4	0.231755	1	0.6302
Y6	0.668518	1	0.4136	Y6	1.435440	1	0.2309
X4	1.309211	1	0.2525	X4	0.000145	1	0.9904
X1	0.144550	1	0.7038	X1	0.015737	1	0.9002
X2	0.638029	1	0.4244	X2	0.520982	1	0.4704
X5	2.775222	1	0.0957	X5	0.589427	1	0.4426
X6	5.253824	1	0.0219	X6	1.192566	1	0.2748
X7	5.253824	1	0.0219	X7	0.412217	1	0.5208
Tümü	0.419027	10	0.5174	Tümü	11.06446	10	0.3525

Bağımlı Değişken: Y3				Bağımlı Değişken: Y4			
	Kİ-Kare	df	Olasılık Değeri		Kİ-Kare	df	Olasılık Değeri
Y1	0.007019	1	0.9332	Y1	0.085493	1	0.7700
Y5	1.345182	1	0.2461	Y5	0.237526	1	0.6260
Y4	0.459361	1	0.4979	Y3	4.687617	1	0.304
Y6	0.089475	1	0.7648	Y6	0.862775	1	0.3530
X4	1.529135	1	0.2162	X4	0.552882	1	0.4571
X1	0.889264	1	0.3457	X1	0.401093	1	0.5265
X2	5.798049	1	0.9939	X2	4.771369	1	0.0289
X5	0.012206	1	0.9120	X5	0.497548	1	0.4806
X6	0.277854	1	0.5981	X6	2.560412	1	0.1096
X7	0.147675	1	0.7008	X7	1.462838	1	0.2265
Tümü	9.609618	10	0.4754	Tümü	20.86337	10	0.0221

Bağımlı Değişken: Y6			
	Kİ-Kare	df	Olasılık Değeri
Y1	0.955584	1	0.3283
Y5	0.000795	1	0.9775
Y3	0.316084	1	0.5740
Y4	0.017094	1	0.8960
X4	0.232250	1	0.6299
X1	0.893909	1	0.3444
X2	0.061824	1	0.8036
X5	0.670389	1	0.4129
X6	0.082060	1	0.7759
X7	0.743042	1	0.3887
Tümü	4.434875	10	0.9256

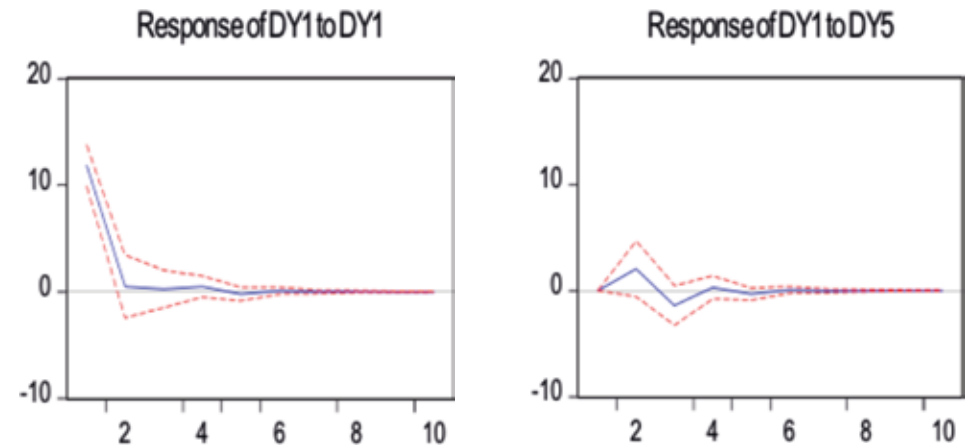
Çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin saptanmadığı Granger nedensellik analizi bulgularına ilişkin sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

X5, X6, Y5 → Y1	Y3, Y4, X6 → X2
Y3 → Y5	X6 → X5
Y3, X2 → Y4	Y5, X4, X1 → X6
X6 → X4	Y1 → X7

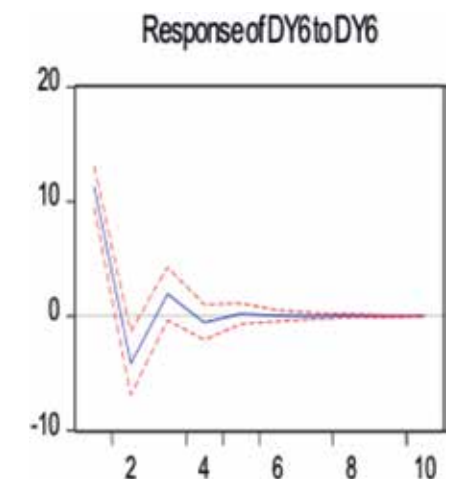
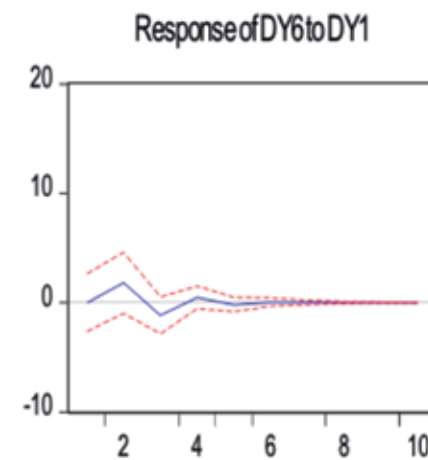
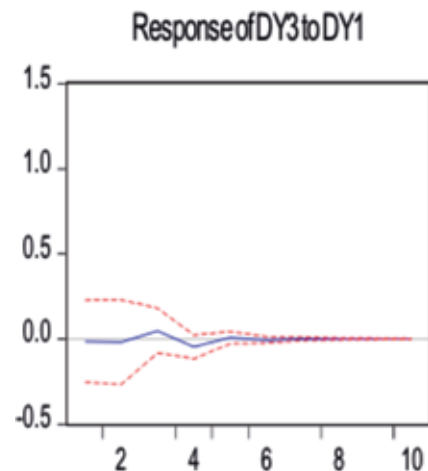
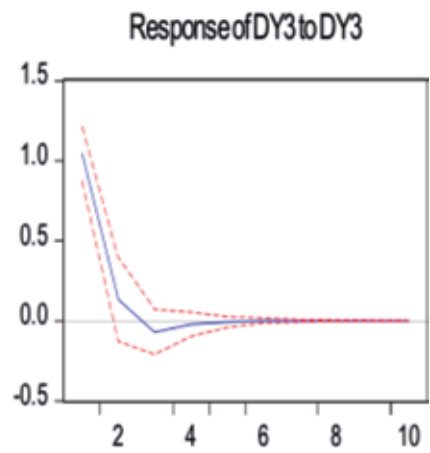
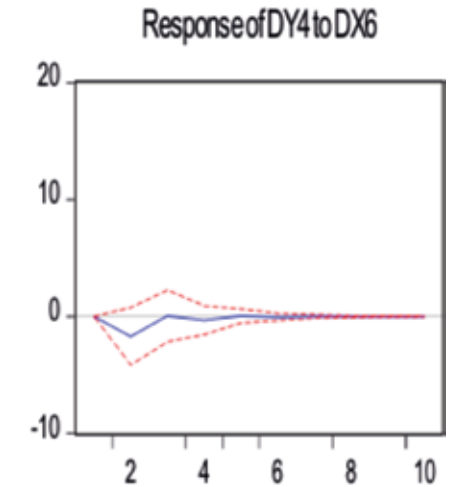
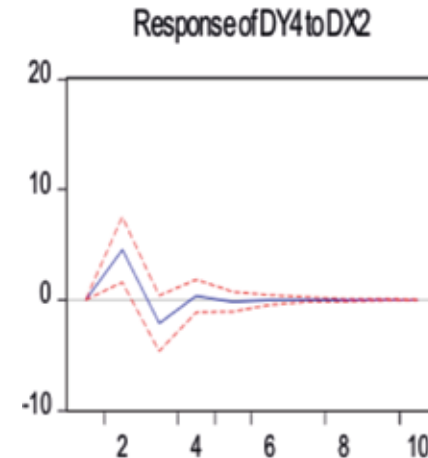
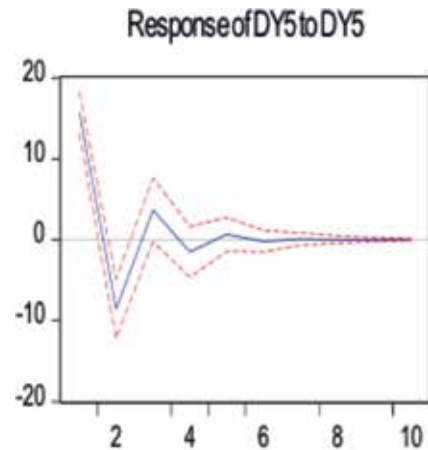
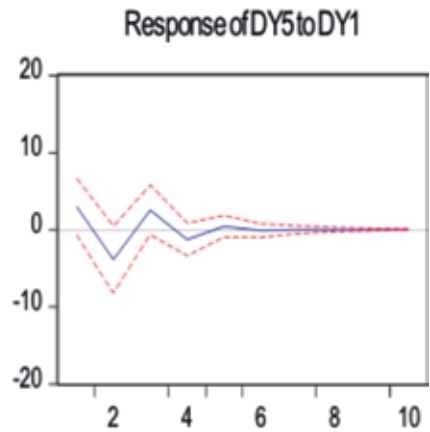
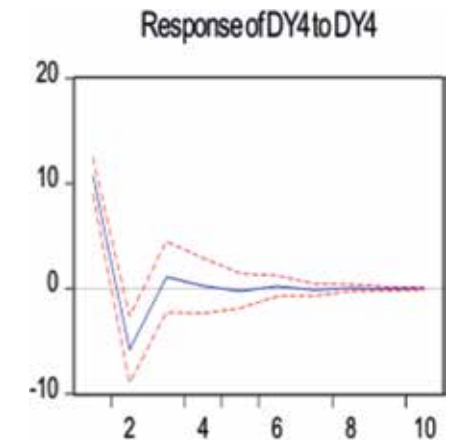
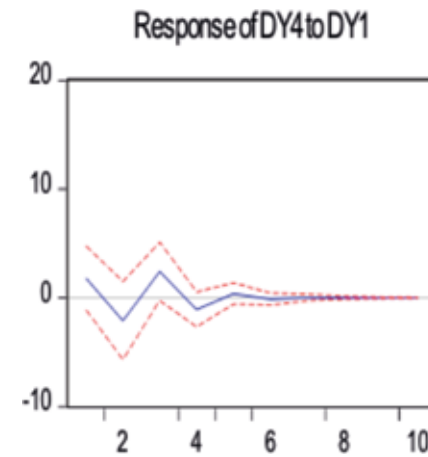
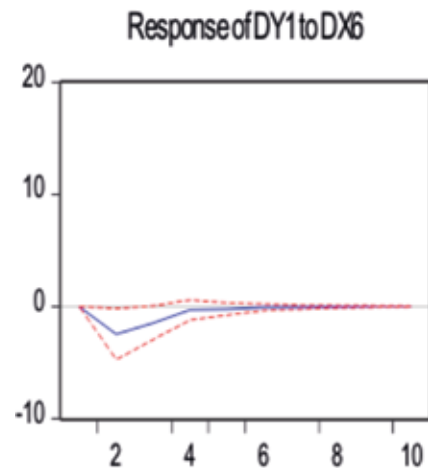
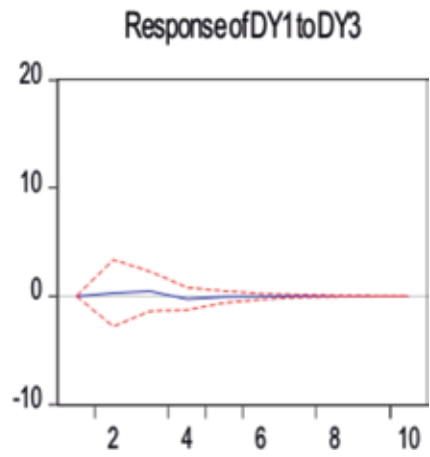
4.1.4.2. Etki Tepki Fonksiyonları ve Varyans Ayrıştırması

Serilerde meydana gelen şoklarda, 1 birimlik değişim karşısında diğer serilerin verdiği tepkiler ise Şekil 3'te gösterilmektedir. Şekillerdeki kesikli çizgiler ± 2 standart hata için güven aralıklarını, düz çizgiler ise modelin hata terimlerinde meydana gelen 1 standart hatalık şoka karşı bağımlı değişkenin zaman içerisinde gösterdiği tepkiyi ifade etmektedir.

Şekil 3: Etki-Tepki Fonksiyonları
Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Etki-tepki fonksiyonu sonucuna göre (Y1) TÜFE'de meydana gelen bir standart sapmalık pozitif şok karşısında; pozitif şokun etkisi ilk 2 ay azalarak devam etmekte, daha sonra stabil hale gelmektedir. (Y1) TÜFE'de meydana gelen bir standart sapmalık pozitif şok karşısında, (Y5) Sermaye Hareketleri Dengesinde şokun etkisi ilk 2 ayda artarak devam etmekte, daha sonra negatif yönde tepki vermekte, ardından stabil hale gelmektedir. Etki-tepki fonksiyonu sonucuna göre (Y1) TÜFE'de meydana gelen bir standart sapmalık pozitif şokun (Y3) Toplam Kredi Hacmi üzerinde etkisi stabil kalmaktadır.

Etki tepki analizinden sonra varyans ayrıştırması yapılmıştır. Varyans ayrıştırması VAR modelinde yer alan her bir değişkendeki değişimin ne kadarının kendisinde ne kadarının diğer değişkenlerde meydana gelen değişimlerden kaynaklandığını yüzde olarak göstermektedir. Tablo 7'de modelde yer alan birinci dereceden farkları alınmış iktisadi göstergelerin ele alındığı varyans ayrıştırma tablosu yer almaktadır.

Tablo 7: Varyans Ayrıştırma Tablosu

(Y1) TÜFE Enflasyonu İçin Varyans Ayrıştırması

Dön.	S.E.	Y1	Y5	Y3	Y4	Y6	X4	X1	X2	X5	X6	X7
1	11.91501	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	13.15380	82.19985	2.427369	0.045097	0.320399	0.389694	0.580155	0.008776	3.627684	6.567449	3.477298	0.356225
3	13.43342	78.84954	3.434149	0.157617	0.371495	0.399345	0.590597	1.307437	3.552468	6.410279	4.511501	0.415567
4	13.53781	77.76616	3.427512	0.193163	0.402465	1.042741	0.619608	1.566677	3.730519	6.342047	4.495052	0.414054
5	13.55840	77.55713	3.478165	0.195574	0.492023	1.040979	0.618102	1.609596	3.721450	6.348992	4.510402	0.427589
6	13.56316	77.51028	3.477500	0.196415	0.495696	1.066231	0.619503	1.628590	3.718857	6.349877	4.509083	0.427971
7	13.56417	77.49883	3.478258	0.196505	0.502254	1.066104	0.619451	1.631057	3.718318	6.349836	4.510731	0.428660
8	13.56449	77.49543	3.478099	0.196506	0.503015	1.067416	0.619435	1.632259	3.718235	6.350080	4.510775	0.428751
9	13.56455	77.49467	3.478088	0.196504	0.503504	1.067427	0.619433	1.632417	3.718264	6.35057	4.510876	0.428762
10	13.56457	77.49446	3.478084	0.196504	0.503530	1.067503	0.619431	1.632482	3.718261	6.350082	5.510885	0.428773

(Y5) Sermaye Hareketleri Dengesi İçin Varyans Ayrıştırması

Dön.	S.E.	Y1	Y5	Y3	Y4	Y6	X4	X1	X2	X5	X6	X7
1	16.05582	3.55986	96.48401	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	19.44164	6.363217	8535072	4.103723	0.164275	1.295688	0.147312	0.071458	1.407309	0.215717	0.589291	0.291128
3	20.31533	7.405140	81.44655	4.018434	1.155940	2.097040	0.299415	0.007889	2.003112	0.197565	0.902963	0.394955
4	20.56816	7.697829	80.00981	3.934227	2.115446	2.380168	0.292114	0.182281	1.958913	0.194640	0.932807	0.391743
5	20.64165	7.595021	79.53969	3.915886	2.554067	2.425442	0.290754	0.192984	1.954914	0.196081	0.945291	0.389875
6	20.66197	7.549683	79.39510	3.909529	2.688466	2.441340	0.290210	0.197310	1.958719	0.200632	0.945991	0.389205
7	20.66735	7.579559	79.35525	3.907585	2.726626	2.444321	0.290081	0.197666	1.951603	0.201713	0.946469	0.389133
8	20.66870	7.578608	79.34496	3.907090	2.735501	2.445439	0.290048	0.197843	1.972675	0.202192	0.946435	0.389205
9	20.66902	7.578420	79.34256	3.906972	2.737566	2.445652	0.290040	0.197841	1.973012	0.202282	0.946439	0.389221
10	20.66909	7.578382	79.34203	3.906946	2.737960	2.445733	0.290038	0.197843	1.973093	0.202312	0.946435	0.389229

(Y3) Toplam Kredi Hacmi İçin Varyans Ayrıştırması

Dön.	S.E.	Y1	Y5	Y3	Y4	Y6	X4	X1	X2	X5	X6	X7
1	1.050567	0.018349	0.852402	99.12925	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	1.111538	0.045601	2.745459	89.96939	1.302861	0.774271	3.437997	0.093121	0.093121	0.000530	0.170786	0.136679
3	1.130261	0.222372	3.346604	87.39115	1.265391	0.754323	3.742478	0.542642	0.542642	0.027718	0.208931	0.394195
4	1.132639	0.393351	3.381065	87.05990	1.261993	0.830023	3.726832	0.553823	0.553823	0.040667	0.211378	0.392559
5	1.133060	0.397372	3.395580	86.99875	1.272323	0.829570	3.727660	0.555818	0.555818	0.052811	0.226045	0.395739
6	1.133185	0.400904	3.395541	86.97988	1.277004	0.834460	3.727090	0.555760	0.555760	0.054315	0.227146	0.395659
7	1.133220	0.400919	3.395775	86.97457	1.280634	0.834544	3.726896	0.556121	0.556121	0.054386	0.227849	0.395725
8	1.133227	0.400916	3.395731	86.97344	1.280908	0.834875	3.726857	0.556132	0.556132	0.054547	0.227874	0.395765
9	1.133229	0.400922	3.395726	86.97315	1.281125	0.834877	3.726846	0.556155	0.556155	0.054550	0.227903	0.395766
10	1.133230	0.400922	3.395724	86.97307	1.281144	0.834894	3.726843	0.556162	0.556162	0.054563	0.227907	0.395770

(Y4) Dış Ticaret Dengesi İçin Varyans Ayrıştırması

Dön.	S.E.	Y1	Y5	Y3	Y4	Y6	X4	X1	X2	X5	X6	X7
1	12.85791	2.001742	27.44556	0.020200	70.53250	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	16.13127	2.992117	23.29063	3.488052	57.69169	1.095566	0.074591	0.181619	8.038340	1.076256	1.108206	0.962933
3	16.68619	4.912211	22.75677	3.294067	54.35897	1.728128	0.264520	0.262812	9.108324	1.126017	1.036288	1.151893
4	1.76418	5.280065	22.78437	3.263612	53.88071	1.740020	0.276872	0.265159	9.070906	1.175228	1.063084	1.19964
5	16.77762	5.324949	22.76970	3.266253	53.81274	1.759490	0.278930	0.283027	9.066171	1.173563	1.062245	1.202939
6	16.78026	5.328371	22.76530	3.265277	53.81648	1.759263	0.278843	0.283014	9.063328	1.173275	1.063124	1.203722
7	16.78092	5.328191	22.76356	3.265020	53.81751	1.759569	0.278961	0.284991	9.063006	1.173493	1.063049	1.203646
8	16.78107	5.328124	22.76315	3.264969	53.81806	1.759538	0.278960	0.283986	9.063012	1.173487	1.063095	1.203625
9	16.78111	5.328110	22.76304	3.264953	53.81809	1.759553	0.278959	0.284012	9.063032	1.173527	1.063091	1.203634
10	16.78112	5.328115	22.76302	3.264950	53.81810	1.759551	0.278958	0.284012	9.063041	1.173528	1.063093	1.203634

(Y6) Kapasite Kullanım Oranı İçin Varyans Ayrıştırması

Dön.	S.E.	Y1	Y5	Y3	Y4	Y6	X4	X1	X2	X5	X6	X7
1	12.85791	2.001742	27.44556	0.020200	70.53250	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	16.13127	2.992117	23.29063	3.488052	57.69169	1.095566	0.074591	0.181619	8.038340	1.076256	1.108206	0.962933
3	16.68619	4.912211	22.75677	3.294067	54.35897	1.728128	0.264520	0.262812	9.108324	1.126017	1.036288	1.151893
4	1.76418	5.280065	22.78437	3.263612	53.88071	1.740020	0.276872	0.265159	9.070906	1.175228	1.063084	1.19964
5	16.77762	5.324949	22.76970	3.266253	53.81274	1.759490	0.278930	0.283027	9.066171	1.173563	1.062245	1.202939
6	16.78026	5.328371	22.76530	3.265277	53.81648	1.759263	0.278843	0.283014	9.063328	1.173275	1.063124	1.203722
7	16.78092	5.328191	22.76356	3.265020	53.81751	1.759569	0.278961	0.284991	9.063006	1.173493	1.063049	1.203646
8	16.78107	5.328124	22.76315	3.264969	53.81806	1.759538	0.278960	0.283986	9.063012	1.173487	1.063095	1.203625
9	16.78111	5.328110	22.76304	3.264953	53.81809	1.759553	0.278959	0.284012	9.063032	1.173527	1.063091	1.203634
10	16.78112	5.328115	22.76302	3.264950	53.81810	1.759551	0.278958	0.284012	9.063041	1.173528	1.063093	1.203634

Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, Y1'deki öngörü hatasında meydana gelen değişimin kendi iç dinamikleri tarafından açıklanma oranı ikinci periyotta %82 iken, ilerleyen periyotlarda %77'ye düşmekte ve kendi iç dinamikleri tarafından açıklanma gücünün değişmediği görülmektedir. Y5, X2, X5 ve X6 değişkenlerine verilen bir birimlik şokun Y1'de sırasıyla %3'lük; %4; %6; %5'lik dalgalanmaya neden olduğu görülmektedir. Politika faizindeki değişimlerin, TÜFE

enflasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı söylenebilir. Kendi iç dinamikleri tarafından verilen bir birimlik şok ilk periyotta Y5 üzerinde %96 oranında dalgalanma yaratırken, Y1 üzerindeki bir birimlik şok Y5 üzerinde %4'lük dalgalanma yaratmaktadır. Y3 ve Y4'te meydana gelen şoklar ise, Y5 üzerinde %2-3 oranları arasında değişime neden olmaktadır.

Kendi iç dinamiklerinden sonra en büyük dalgalanma (Y1) TÜFE tarafından meydana gelmektedir. Yani, ilk dönemde kendinden kaynaklı şoklardan en çok etkilenen değişken, TÜFE göstergesidir. Aynı zamanda TÜFE'nin modelin en dışsal değişkeni olması bu sonucu desteklemektedir. Cholesky yaklaşımı çerçevesinde iktisadi göstergelerin en dışsaldan en içsele doğru sıralanışı: Enflasyon, Sermaye Hareketleri Dengesi, Toplam Kredi Hacmi, Dış Ticaret Dengesi ve Kapasite Kullanım Oranı şeklindedir (Cholesky Ordering: Y1 Y5 Y3 Y4 Y6 X4 X1 X2 X5 X6 X7).

5. Sonuç

TCMB makro ihtiyati politikalar çerçevesinde 2010 yılından itibaren geleneksel olmayan para politikası araçlarını uygulamaya başlamış ve krizin olumsuz etkilerini azaltmada başarı sağlamıştır. Bu araçlar; enflasyon hedefine odaklı kısa vadeli politika faiz oranı ile beraber finansal istikrar hedefini sağlayacak şekilde zorunlu karşılıklar, likidite yönetimi, faiz koridoru ve rezerv opsiyon mekanizması olarak sıralanabilir.

Bu çalışmanın uygulama sonuçlarına göre; varyans ayrıştırması ve etki tepki mekanizması da dikkate alındığında, modeldeki değişkenlerin tümü kendinden kaynaklı şoklar karşısında daha fazla tepki vermektedir. Modelin en dışsal değişkeni olan TÜFE'nin, belirtilen para politikası araçlarındaki değişimlere karşı tepkisinin düşük olduğu görülmektedir. TÜFE enflasyonu, kendi iç dinamikleri tarafından verilen bir birimlik şok karşısında en çok etkilenen değişken olup, kendi varyansındaki değişimdeki rolü oldukça yüksektir. Buna göre enflasyonun Türkiye'de dışsal bir karakteri yansıttığını ifade etmek mümkündür.

TCMB enflasyonu ölçmede kullanılan TÜFE'yi oluşturan mal ve hizmetlerin önemli bir kısmının fiyatlarında, para politikası önlemlerinin etki etmediğini ifade etmektedir. Türkiye'de enflasyon, petrol fiyatlarından kaynaklanan dış şoklarla başlamakta, birçok kaynaktan da beslenmektedir. Örneğin, gıda enflasyonunun seviyesi kadar oynaklığı da yüksek seyretmektedir. TCMB bünyesinde yapılan güncel çalışmalar, gıda fiyatlarındaki yüksek oynaklığın 2010-2016 döneminde de sürdüğünü göstermektedir. Türkiye'nin 2010 sonrası dönemde tüm ülke gruplarında en yüksek oynaklığa sahip ülke olması, olumsuz yönde bir ayrılmaya işaret etmektedir. Dünya emtia fiyatlarındaki olası artışların da Türkiye'de fiyatlara yansımaları kaçınılmazdır. Beklentilerin yanı sıra, enflasyon hedefindeki sapmaların yüksek oranda olması da halkın politikaya olan güvenini sarsan bir unsurdur.

Enflasyonun düşmemesinin nedenleri arasında; bütçe açıkları, ithal edilmiş enflasyonun katkısı, faizin düşüklüğü, kur artışları, para arzında ve dolaylı vergilerde yaşanan artışlar, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü gibi etkenler yer almaktadır. Bunlar Türkiye gibi dışa bağımlı gelişmekte olan ülkelerde enflasyona baskı yapmaktadır. Talep şokları TÜFE'deki değişimlerin temel kaynaklarından biri olup, beklenmeyen iç veya dış kaynaklı krizler, devalüasyon veya istikrar programları gibi para otoritelerince alınan şok kararların da enflasyonu etkileme güçleri yüksektir. Enflasyonun dışsal şoklara karşı duyarlılığını azaltmak ve yapısal bir sorun olmaktan kalıcı bir şekilde çıkarmak için, özellikle arz cephesinde sorunların çözülmesi, enerji ve ara girdide dışa bağımlılığın azaltılması, üretimin ihracat desteğiyle artırılarak birim maliyetlerin düşürülmesi ve bunun istikrarı enflasyonun makul bir çizgide seyretmesi için önem taşımaktadır.

Ayrıca uygulama sonuçlarına göre granger nedeni olarak da araçlar içerisinde sadece zorunlu karşılıklardaki değişimlerin enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. TCMB'nin zorunlu karşılık oranlarını artırması, kredi genişlemesini sınırlamada tüketimi de düşürerek hem cari açığın düşmesine hem de enflasyonun baskılanmasına yönelik makro ihtiyati önlemleri destekleyen bir uygulamadır. Zorunlu karşılıkların indirilmesi ise, yasal görevi olan fiyat istikrarını sağlamayı olumsuz etkileyen bir unsurdur. TCMB'nin izlediği karşılıklar

politikasının, enflasyon hedefinden uzaklaştığı 2010 sonrası TCMB'nin uygulamalarıyla daha çok büyümeye, finansal istikrara yöneldiğine ilişkin genel kaniya karşın, zorunlu karşılıkların diğer araçlara kıyasla fiyat istikrarı üzerinde kısmen etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

TCMB'nin finansal istikrar göstergesi olarak kabul ettiği sermaye hareketleri ve kredi genişlemesine yönelik olarak modelde yer alan sermaye hareketleri dengesi ve Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi Hacmi, modelin en dışsal değişkenleri arasındadır. Dolayısıyla dışsal şoklardan etkilenmektedirler. Bu iki değişken, analizin varyans ayırıştırmasında da görüleceği gibi TÜFE'den sonra en çok kendinden kaynaklı şoklara tepki veren göstergeler olmuşlardır.

2008 Krizi sonrası dünyada küresel riskin arttığı bu süreçte, dışsal faktörlerin etkilediği sermaye hareketlerinde de oynaklıklar yaşanmaktadır. Türk lirası zorunlu karşılıkların belirli bir oranının döviz cinsinden tutulmasına olanak tanıyan Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) da, sermaye akımlarındaki dalgalanmaların etkilerini yumuşatma potansiyeli taşımaktadır. Analiz sonuçlarında sermaye hareketlerindeki değişimler düşük de olsa, diğer değişkenlere göre kısmen enflasyondan daha çok etkilenmektedir. Bu sonuç, TCMB'nin finansal istikrar ve fiyat istikrarının beraber amaç olarak belirlemesine ilişkin durumu desteklemektedir. Ayrıca analiz sonuçlarına göre, politika faizinin modeldeki iktisadi göstergeler üzerindeki etkisi zayıf kalmıştır. Bu durum, TCMB'nin politika faizini 2010 sonrası etkin şekilde kullanmadığını yansıtan bir sonuç olarak görülebilir.

Granger nedensellik testine sonuçlarına göre ise; borç verme faizi dış ticaret dengesinin nedeni olup, diğer araçlara göre kısmen dış ticaret dengesi üzerinde daha etkili olmuştur. Faiz koridoru uygulaması, ülkelerin ithalat ve ihracat eğilimlerini döviz kuru kanalı aracılığıyla etkiler. Dış ticaret dengesi de, ödemeler dengesinin önemli bir kalemini oluşturmaktadır. Para politikasının sıkışması bir taraftan iç talebi aşağıya çekerek, ithalatın da yavaşlamasına neden olurken, diğer taraftan Türk Lirası'nın değerlenmesine neden olarak ithalatı artırıcı etki yapmaktadır. Dolayısıyla bu araçların ithalata olan etkisi zaten sınırlı kalacaktır. Sonuçlara göre, faiz koridorunun üst bandındaki (borç

verme faizi) değişimler kısmen dış ticaret dengesini etkilemektedir. Bu da gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı cari açık sorunu açısından önemlidir. İmalat sanayi kapasite kullanım oranının ise, değişkenler ile arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Analiz sonuçları, 2010 sonrası TCMB'nin belirtilen araçları ile makroekonomik göstergeler arasında güçlü bir ilişkinin varlığından söz etmeyi güçleştirmektedir. Araçların etkinliğine ilişkin sonuçların kısıtlı olmasının yanı sıra, TCMB'nin uyguladığı mevcut politika uygulamalarının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinin görülmesi elbette zaman almaktadır. Ayrıca makro ihtiyati politikaların politik baskılara maruz kalması da mekanizmanın etkili çalışmasını engelleyebilmektedir. Merkez bankalarının bağımsız hareket ederek uygulamaları gereken politikaların etkin olmaları konusunda sağlıklı tespitler yapabilmek için; para politikası araçlarının doğru seçimi ve etki kanalları kadar kamuoyu ile aktif bir iletişim politikasının izlenmesi önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Bagliano, F.C., & Favero, C.A. (1998). Measuring monetary policy with VAR models: An evaluation. *European Economic Review*, 42(6): 1069-1112.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2013, 26 Kasım). *Banka kartları ve kredi kartları hakkında yönetmelikte değişiklik yapılmasına ilişkin yönetmelik taslağı* (Sayı: 2013/33) [Basın Açıklaması]. Erişim adresi: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Duyurular/Basin_Aciklamalari/12578banka_kartlari_ve_kredi_kartlari_hakkinda_yonetmelikte_degisiklik_yapilmasina_iliskin_yonetmelik_taslagi.pdf
- Başçı, E. ve Kara, H. (2011, Mayıs). *Finansal istikrar ve para politikası* (No:11/08) [TCMB Çalışma Tebliği]. Erişim adresi: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Arastirma+Yayinlari/Calisma+Tebliğleri/2011/aciklama10>
- Blanchard, O., Romer, D., Spence M., & Stiglitz J. (Eds). (2012). *In the wake of the crisis: Leading economists reassess economic policy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Borio, C. (2011, September). Central banking post-crisis: What compass for uncharted waters? *BIS Working Papers*, 353, 1-17.
- Çepni, E. (2015). *Ekonomik ve finansal göstergeler rehberi* (Göz. geç. 7. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dickey, D.A., & Fuller, W.A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427-431.

- Dickey, D.A., & Fuller, W.A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- Eğilmez, M. (2016, 10 Ağustos). Zorunlu karşılıklar niçin indirildi [Web log post]. Erişim adresi: <http://www.mahfiegilmez.com/2016/08/merkez-bankas-zorunlu-karslk-oranlarn.html>
- Eroğlu, N. (2011). *Türkiye'de parasal kesim ve Merkez Bankası işlemlerinin analizi* (1.bs.). İstanbul: Der Yayınları.
- Eroğlu N., Eroğlu İ. ve Aydın H. İ. (Ed.). (2015). *İktisadi krizler ve Türkiye ekonomisi: Prof. Dr. İlker Parasız'a armağan*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Galati, G., & Moessler, R. (2011). Macroprudential policy-A literature review. *BIS Working Papers*, 337, 1-38.
- Gujarati, D. N. (1999). *Temel ekonometri*, (Ü. Şenesen ve G. G. Şenesen, Çev.), (7.bs.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Hahm, J., Mishkin, F. S., Shin, H. S., & Shin, K. (2012). *Macroprudential policies in open emerging economies* (NBER Working Paper Series No:17780). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. Retrieved from <http://www.nber.org/papers/w17780.pdf>
- Kara, A. H. (2012, Haziran). *Küresel kriz sonrası para politikası* (No:12/17) [TCMB Çalışma Tebliği]. Erişim adresi: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5ca4f1c3-bf70-44d8-a594-662ee6866ab9/WP1217.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-5ca4f1c3-bf70-44d8-a594-662ee6866ab9-lMyx3bV>
- Oktar, S., Tokucu, E. ve Kaya, Z. (2013). *Finansal küreselleşme sürecinde merkez bankacılığı ve para politikaları* (2.bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sims, C.A. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica*, 48(1), 1-48.
- Yellen, J. L. (2010, October 11). *Macroprudential supervision and monetary policy in the post-crisis world*. Speech at the Annual Meeting of the National Association for Business Economics, Denver, CO. Retrieved from <https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/yellen20101011a.htm>

Distribution of Wealth by Capital Markets: Myth or Reality?

Nazlı Gamze AKSU SANSAR¹

ABSTRACT

Many books and countless articles have been written about capital markets. Most notably, these studies are technical (especially in the U.S.) and concern, for example, earning money from the stock markets. In 2008, following the onset of the global financial crisis, there were calls for changes in terms of the operation and regulation of global capital markets, mainly because of the short term "profit oriented" focus of investors, the need to compete with the new economy, and the loss of corporations' moral fiber in the management of funds. This situation has wounded the capital markets system and shaken investor confidence. Meanwhile after the crisis, as the problems and weaknesses of the system were lamented by many critics, a very important but somehow overlooked issue reemerged: do the stock markets really help in term of the creation and dispersion of wealth, as they initially promised to do?

One of the most important functions of stock markets is undoubtedly to ensure a balanced income and wealth distribution. This functions of the stock markets promise to serve economic, political, and social development objectives. In this context, stock markets were initially developed with the intention of "peoples' capitalism," in which the widespread dispersal of stockholdings meant dispersion of wealth to the masses.

In this paper various sources, covering governmental and academic research and statistics, are explored; and the history of the creation and development of wealth, corporate ownership, and control in Europe and the U.S. is delineated. As a result, in light of the information gathered, the paper concludes that stock markets have a notable role in the creation and dispersion of wealth. However, stockholdings in capital markets mainly accrue to wealthy minority groups in the form of funds and, again despite the public offerings, the management and control of companies resides with the same privileged groups. To prove this point a developed (the U.S.) and a developing (Turkey) capital market were investigated. Investor

DOI: 10.26650/ISTJECON372371

¹Assist. Prof. Dr., Beykent University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Trade (English), Istanbul, Turkey

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Nazlı Gamze AKSU SANSAR,
Beykent University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Trade (English), Istanbul, Turkey
Phone/Telefon: +90-212-444 1 997
E-mail/E-posta: nazligamzesansar@gmail.com

Date of receipt/Geliş tarihi: 12.09.2017

Date of acceptance/Kabul tarihi: 28.09.2017

Citation/Atf: Aksu-Sansar, N. G. (2017).

Distribution of wealth by capital markets: myth or reality? *Istanbul Journal of Economics*, 67, 91-108.

<https://doi.org/10.26650/ISTJECON372371>

profiles, trends, and ownership structures were studied to determine if and how these two case-study markets differ. As a result, it was concluded that in both markets the proportion of stockholders belonging to low-income groups is very small.

Keywords: Capital markets, stock markets, people's capitalism, distribution of wealth

ÖZ

Sermaye Piyasaları ile Servetin Yaygınlaştırılması: Efsane mi, Gerçek mi?

Yirminci yüzyılın sonlarına kadar, sermaye piyasaları hakkında birçok kitap ve sayısız makale yazılmıştır. Bu çalışmalar teknik düzeyde (özellikle ABD'de) ve daha çok sermaye piyasalarında kolay para kazanmak hakkında olmuştur. Ancak 2008 yılında sermaye piyasaları yaşanan küresel finansal krizle birlikte, rekabet etme ihtiyacı ve kaybın önlenmesi gibi nedenlerle sadece kâr odaklı olan yeni ekonomik düzeninin değişmesi gerektiğine tanık oldu. Bu durum sermaye piyasası sisteminin yaralanmasına ve yatırımcı güveninin sıkıca sarsılmasına yol açmıştır. Krizden sonra, sistemin hataları bir çok uzman tarafından tartışılmaya başlandığında, çok önemli ama bir şekilde şimdiye kadar göz ardı edilen diğer bir meseleyi de yeniden gündeme getirmiştir: Sermaye piyasaları servetin oluşumu ve yaygınlaştırılmasında gerçekten önemli bir yere sahip midir?

Sermaye piyasalarının en önemli işlevlerinden biri şüphesiz dengeli bir gelir ve servet dağılımıdır. Bu

işlev, toplumun hem ekonomik hem de politik olarak gelişimine hizmet etmeyi ve toplumsal dengelerin kurulmasını kolaylaştırmayı taahhüt eder. Bu bağlamda, sermaye piyasaları başlangıçta "halk kapitalizmi" sloganı kullanılarak geliştirilmiş, burada, servetlerin yaygın dağılımı zenginliğin büyük kitlelere dağılması anlamına gelmiştir.

Bu yazıda, çeşitli kaynaklar; konuyla ilgili resmi araştırmalar, akademik çalışmalar ve ilgili istatistikler araştırılarak, Avrupa ve ABD'de servetin oluşumu ve yaygınlaşması, şirket sahipliği ve kontrolü hakkındaki tarihsel ve güncel bilgiler ele alınmıştır. Sonuç olarak, kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında, makale, sermaye piyasalarının aslında servetin oluşumu ve yaygınlaştırılmasında belirgin bir rol oynadığını, fakat buna karşılık sermaye piyasalarındaki hisse senedi ve fon sahipliğinin çoğunlukla varlıklı zengin azınlık grupların elinde fonlar şeklinde toplandığı ve halka arzlara rağmen şirketlerin yönetim ve kontrolünün ise yine aynı grupların elinde olduğu sonucuna varmıştır. Bu sonucu pekiştirmek için; gelişmiş bir sermaye piyasası (ABD) ve gelişmekte olan bir sermaye piyasası (Türkiye) verileri kullanılmış, her iki farklı piyasanın yatırımcı profilleri, trendleri ve mülkiyet yapıları incelenmiştir. Sonuç olarak, her iki piyasada da düşük gelir grubunda olan yatırımcı sayısının ve pay sahipliği oranının çok önemsiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sermaye piyasaları, borsalar, halk kapitalizmi, servetin yaygınlaştırılması

EXTENDED ABSTRACT

Since the 1980s, globalization and privatization have become inseparable concepts and have developed together in the world. The spread of globalization and privatization has been judged by some authors as a reflection of U.S. imperialism, but this has been countered by others who suggest that such an assertion treats and evaluates these subjects too ideologically. The reason for this is that the "liberal economic drake" under the leadership of the U.S. in the 1980s, has lived the most strenuous days. Especially after the 1990s, when the U.S.SR was effectively out of business, the world became unipolar and the liberal economic system became, at

least ostensibly, incontrovertible. The years that followed, with the 2001 crisis in Russia, the Far East, and Brazil, and the world financial crisis which started in the U.S. in 2008, showed us that all may not be well with the liberal economy; thus the voice of anti-globalization began to rise.

Today, instead of these ideological slogans, it is necessary to investigate the evidence underlying these discussions. It is a fact that the global economy at the time of the 2008 crisis deeply embraced global capital markets as the engine of growth and equilibrium. However, this study is not focused directly on this crisis, but rather on investigating the distribution of wealth by the capital market system. The framework of the study emphasizes the interactions between securities exchanges, capital markets, investors, and the jointly owned stock companies and how these entities are linked with the development and distribution of wealth in general. In other words, capital markets are studied where wealth is formed in one direction and distributed in another.

First, it is important to determine how the Western capitalist countries, especially the U.S., have changed in the direction of globalization since the 1970s. Then, at today's point, it is necessary to evaluate the economic implications of this change, which firstly arise in modern joint-stock companies. In particular, it is pertinent to address the monopolistic managerial dominance or, some say "dictatorship," which is manifested in the gigantic multinational joint-stock corporations. Hitherto, these topics have been discussed and examined in various forms. Some authors have paid attention to the problems and deleterious consequences of these developments in the U.S. and other economies. Some even argue that these developments are essentially ignored by U.S. managers. But the crucial points of this argument are the encroachment, corruption, and swallowing of the real economy by the financial sector and how this exploitation affects the development and distribution of wealth among different income groups. For this reason, it is imperative that capital markets, which became the engine of the neoliberal economic system, are re-audited.

It is a well-known fact that capital markets are an alternative to investment banks vis-a-vis fund-raising for companies. Indeed, capital markets have emerged as the most important means of meeting the self-financing needs of these companies. In

this article, the issue of distribution of wealth to the masses by capital markets has a special importance. It was envisaged that capital markets could and would function as an instrument to allocate wealth and that is why in the U.S. these markets were initially propagated in the name of “people’s capitalism” with concomitant promises to spread the wealth to low-income groups. However, from our data it is clearly apparent that the point reached today is a complete disappointment in this regard.

In the initial parts of the article the development of capital markets, the main trends in the formation and dissemination of wealth in Western economies, the consequences of the contemporary evolution of Western companies, and the change in prevailing understandings of wealth are investigated. In the concluding part, the place and role of capital markets in the formation and dissemination of wealth, is examined.

Within this framework, U.S. and Turkish capital markets including the investor profiles of these markets are studied in terms of different income groups. The results are interpreted to determine if capital markets are, empirically, an effective tool for dissemination of wealth as promised by their proponents and adherents. As a conclusion, in light of the data gathered, we suggest that capital markets have reached the end of escalation of shareholder ownership in general. Nevertheless, the principal concern that should not be overlooked here is that the increased shareholding ratio does not necessarily translate to the economic equality promised under the people’s capitalism mantra. The important problem that needs to be addressed here based on the data is that the amassing of stocks in the high income class hinders a balanced distribution of wealth.

Consequently, we can conclude that a broad middle class in the capital markets would be a more desirable situation both economically and socio-politically. Economic democracy is as central as political democracy in the social order. The realization of economic democracy depends, first of all, on fair distribution of economic wealth. Balanced distribution of wealth in society will contribute to the settlement of participatory democracy and the attainment of democracy by individuals, as economic democracy is preconditioned and individuals can take part in decision-making processes.

1. Introduction

To understand the development of wealth, corporate ownership, and control trends worldwide, and to evaluate the distribution of wealth from this point of view, first it is imperative to determine how economic structures in Western countries, especially in the U.S., have moved toward globalization. Then it is necessary to evaluate the economic consequences of the change that first emerged in multi-partner modern companies.

Societies depend on the development of economic and political democracies. However, because of the intense pressure of globalization and competition, particularly in the U.S. (highlighted by the 2008 world economic crisis), societies are moving away from economic democracies and heading toward executive “dictatorships.” In an era of increasing capital mobility and globalization, this trend has become more prevalent in the recent past.

Until now, these issues have been discussed and examined in various ways. Some authors, focusing on the negatives, have reflected on the U.S. and world economies. Some argue that the issue of “economic democracy” is ignored by U.S. managers. Nevertheless, the 2008 crisis justifies these criticisms, and the crisis spread around the world, ultimately calling into question the Western capitalist system. The crucial question is whether the real economy will be swallowed up by the financial sector. For this reason, it is imperative that financial firms, capital markets, and stock exchanges be audited.

In this paper, the role and importance of capital markets in the formation and dissemination of wealth are addressed. The academic literature, official research results and relevant indicators have been studied to explore historically how wealth has been created and dispersed through capital markets in the West (largely in the U.S. and Europe). Notably, this paper will try to determine if capital markets actually have a role in wealth distribution among different groups.

2. The Evolution of Capital Markets

It is a well-known fact that capital markets are actively replacing investment banks in fund-raising for companies. In other words, capital markets have emerged as the most important means of meeting companies' self-financing requirements. Stock markets, in general, disseminate wealth broadly (Schmukler, 2014, pp. 4-6). In the United States, the stock market was initially seen as a channel to spread wealth to the masses. This was called the "people's capitalism."

Today, however, this description would be inaccurate. Since the early 2000s, the role of the U.S. capital markets has been widely debated. In May, 2000, an assistant of Alan Greenspan (the chairman of the Federal Reserve Bank) published an article in the Wall Street Journal stating that the stock market has a potent impact on FRB policies. Greenspan then said to his deputy, "I can really stop talking about the markets, but if I stop, I cannot explain to people how the process works ... It is impossible to understand the end of the economy without using stock prices as a reference." (Smith, 2004, p. 3). Greenspan is not alone in this opinion. Toward the end of the twentieth century, all businessmen and policy leaders in the world have had difficulty understanding the economic environment without paying close attention to capital markets, which can be variable, unpredictable, and often volatile.

Capital markets, which only a generation ago were often ignored and underestimated, now, suddenly, have become powerful institutions with a decisive role in national economies (Smith, 2004, p. 3). For millions of investors, stock markets now carry the hope of financial security and a comfortable retirement. In emerging markets, stocks provide a sustainable return on investment and avoid dangerous debt relief scenarios that can lead to economic friction (Smith, 2004, p. 4). At the same time, though stock investments can deplete retirement savings in a bear market.

In the late twentieth century, numerous books and articles were written about capital markets. Many focus on capital markets' impact on countries and societies.

However, they largely do not focus on capital markets' role in the formation and distribution of wealth. This study will shed light on this topic.

3. Main Trends in the Formation and Dissemination of Wealth in Western Economies

When worldwide development of wealth and corporate ownership are examined, one encounters inside and outside systems. An outside system disperses ownership and wealth broadly, while an inside system concentrates ownership or control. In outside systems, seen principally in the U.S. and the U.K., the conflict of interest is mainly between strong managers and widely-dispersed, weak shareholders. In inside systems, largely in Continental Europe and Japan, the conflict is between controlling shareholders and weak, minority shareholders. However, these variances are also influenced by disparities in countries' regulatory and institutional settings (Maher, & Andersson, 1999, p. 4).

Historically, industrialization was first seen in Europe, where many class struggles took place, some involving capitalism. The United States, in contrast, created a middle class, beginning in the 1790s, that participated in joint ventures and other capital market investments (Perlo, 1958, p. 333). Although the 1929 stock market crash shocked the U.S. economy, it recovered rapidly during the Second World War, after which the U.S. emerged as the world's greatest economic and political power. At that time, the U.S. also introduced a liberal, free market economic model to the world. However, the economic crisis of 2008 threw this entire system into question.

In Continental Europe, particularly in Germany, class struggles appeared after the Second World War, and Germany's economic development during and after the 1950s was intertwined with social solidarity. Workers and employers agreed upon a system that underlined a "politics of serving down." The Christian Democratic government, which had an important political impact, remained in power for many years, disseminating wealth to the working class and supporting unions. Supervisory boards were created in major German companies, where

management and employee representation was mandatory. Now, in some heavily industrial areas (mainly, the steel and coal industries), workers' unions constitute half of the supervisory board. In other large companies, the General Assembly is equally divided into two, and shareholders choose a Chairman who settles tied votes. Medium- and small-scale companies, on the other hand, establish a Labor Council in place of labor representation in a General Assembly. German law has made it clear which decisions can be made only with the permission of this Council.

Opponents of the German system argue that cross-holding shareholders are often irresponsible and, in some cases, inadequate in managing a company, because they are isolated from the competitive pressures of capital markets. A series of crises in the 1990s at large German companies, including the collapse of the Schneider Group and Metallgesellschaft Company, seem to support this notion. Gunter Ogger, in his book entitled "Nitwits in Pinstripes," states that Germany's economic problems are "management mistakes caused by non-transparent distorted relations and established large block shareholding system." Therefore, pressure for system-wide reform was heavily influenced by foreign investors, because foreign investors in the German capital market found the German Cooperation System complex yet sufficiently transparent (Smith, 2003, p. 26). German Chancellor Schröder has restructured the state pension system to encourage retirement, mostly using equity investments and retirement savings. Beginning in 2002, beneficiaries were allowed to invest in insurance products or mutual fund-type investment products, totaling up to 1% of German depositors' tax-free income (savings accounts), increasing to 4% in 2008.

American capital markets, in contrast, are driven by pension funds. In 2001, private U.S. pension assets averaged \$23,780 per person, versus \$3,800 in Germany and \$1,600 in France. Many observers have seen this as a failure and a critical weakness of the European capitalist model. However, especially after the 2008 financial crisis, it is seen that money pools in the U.S., especially pension and home mortgage funds were actually overinflated and proved the critics of the European system wrong.

It is difficult to find U.S. wealth-related data before the 1960s. Only tax records are available. U.S. income tax statistics, though, have been saved since 1913, the same year the federal taxation system went into effect. However, these statistics provide information only about taxpayers. Since then, various studies have been done about the creation and distribution of wealth in the U.S. (i.e., Wolff, (1989)). According to Wolff, between 1900 and 1983, national income per capita increased by 1.46%, and real income rose 0.81%. Income growth between 1900 and 1983 was not stable; it rose quickly in the 1900-1929 and 1949-1969 periods but grew more slowly in other periods (Wolf, 1989, pp. 5-7).

During the 19th century, real wealth per capita increased more than the real income per capita and income per capita. In the twentieth century, households also experienced significant changes in wealth. In particular, while assets and property values grew more than total assets, the rate of share ownership within total assets has declined. The cost of living increased from 17% in the 1900s to 20% in 1983. Among financial assets, the biggest increase occurred in investment trusts, from 8% in 1900 to 22% in 1983. Share ownership as a percentage of total assets was 13% in 1900, 27% in 1927, 10% in 1949, 22% in 1965, and 11% in 1983. Finally, the proportion of retirement reserves and social security wealth reached 12% and 48%, respectively, in 1983, from zero in 1900 (Wolf, 1989, p. 10).

4. Consequences of Modern Western Company Evolution

The evolution of the modern U.S. company fundamentally transformed global wealth. In 1932, the work of Berle and Means, "Modern Corporations and Private Property," was revolutionary. Their work on publicly-held companies became the first detailed study of so-called "people's capitalism." Berle and Means noted a strong relationship between the evolution of company systems and the changing scope of ownership in their research. According to the authors, the evolution of a company's structure is the main cause of a changing scope of ownership.

After the American civil war, the American economic structure changed into the concept of proprietorship of the company. The feudal structure in the West and the emerging industrial revolution allowed American businesses to achieve high profits in the industrial sector. Since 1990, growth in the volume and scale of business has been the cornerstone of today's modern "company system" (Mizruchi, 2004, p. 2). Today's businesses are mixed; they are either a productive ownership or a "Corporate System" and the ownership concept considers all means necessary for production, transportation, distribution, and sales. As a result, modern ownership extends from a vendor organization, employee-employer relationship, and managerial hierarchy to technical specialists. This creates a new economic concept (Adolf, & Gardiner, 1968, p. 54).

A shift in attitude in modern corporate ownership arose from a changing source of financial capital. The wealth of modern companies is more productive than personal consumption. But more importantly, wealth is no longer the end result of personal effort or choice but a consequence of an entire organization or a result of a changing system. An established modern company is financed largely by undistributed profits and amortization. This accounted for 60% of total funding in the 1930s, 26.2% of undistributed profits in 1980, and 42.24% of the wear allowances (Adolf, & Gardiner, 1967, 18). It is important for us to see how important executive classes are for modern companies and the power of managers in financial decision-making. Non-distributed profits, which are accumulated in companies, constitute a new capital resource, which is directed toward investments and production. As a result, the need for banks and personal assets has gradually decreased. A typical modern and well-established joint-stock company does not need much outsourcing for investment capital. Even if its own undistributed profits and provisions are not sufficient for this new investment capital, if the company succeeds, its success precedes it when accessing capital markets (Mizruchi, 2004, p. 25).

Modern joint-stock companies, as the legal owners of collective capital, thus have the power to make complete decisions. Therefore, these types of companies continue to grow within the new system. On the other hand, shareholders have

lost their former position and now accumulate profits by owning transfer-free assets. As a result, modern company management strangely has become an uncontrollable entity with permanent accumulation privileges. However, shareholders only passively benefit from the new system. Roe (1994) notes that in comparison with other countries, the density of small ownership in the U.S. may result from policies initiated by controlling managers of large holdings (e.g., devices that prevent inheritance). In the U.S., this suggests that these managers are stronger than shareholders and that the strengthening of management is a serious problem (Roe, 1994, p. 263).

It is also evident that legislation has been removed to protect and handle this remarkable phenomenon. This fact may arise perhaps from an ongoing trend. In particular, it should be noted that legal rules require that the use of reserved property (wealth) in the hands of the executives more or less meets the evolving expectations of American society. However, it should not be forgotten that the 2008 financial sector crisis encompassed both the U.S. and the whole world. In the face of this situation, the United States and all the countries in the world tended to re-regulate the system.

5. Changing the Understanding of Wealth

With industrial sector growth, U.S. introduction of the multilateral joint-stock company system transferred productive property (securities investments) through stocks and bonds to the economy. Thus, the main change in the economic structure is in "people's capitalism" or the "Corporate System." In large, publicly traded companies, stocks and other types of securities have become authoritative. This directly influenced production. Forms of wealth are divided into production and consumption. Production wealth consists of savings, investments, and investment property (real estate and securities). This study looks at the investment property of securities.

Securities, mainly stocks and bonds, are a new type of productive asset that changes the nature of property. As a result, a new ruling class inevitably emerges,

especially in an industrial society. Lawmakers who choose to form a “managerial class” separate the company and its shareholders from management. The managerial class has productive ownership, while the others have passive ownership. Passive ownership can be divided into three groups: stocks owned either by individuals or families, intermediary institutions (retirement funds, banks, and mutual funds), and other financial institutions (such as insurance companies) (Yüksel, & Rodoplu, 1980, p. 6).

In the United States, the number of shareholders is increasing, while their controlling power in the management of large corporations is declining. Nevertheless, shareholders still have the power to influence management in certain situations, such as bad governance or dishonest behavior. Formation of a general meeting of shareholders, in which all shareholders participate, limits management’s power.

Early capital market development in the U.S., accelerated the organization of investment-oriented investment securities, publicly-held multinational corporations, and “people’s capitalism.” These events altered the definition of wealth. Ownership of stocks and negotiable instruments became more important, and property laws were rearranged with these new conditions.

Changes in the U.S. property system have increased personal fortunes. Securities investment wealth, a large part of the wealth that makes up personal wealth, is concentrated in stocks. Stock appreciation has been crucial in the development of the American economy.

In the U.S. today, stock ownership is either productive (managerial) or passive. The growing size and dominance of American companies have dissembled the rights and privileges of the old property system. In this new, modern corporate structure, the individual investor is completely separated from company management. Passive ownership, nevertheless, has satisfied many Americans, who still invest in stocks. In 1929 there were 4–5 million Americans’ shares. At the end of 1967, this figure reached 23 million, accounting for about a third of private

individuals’ wealth in the United States. In 2004, it accounted for nearly 50% of this segment’s total wealth (Xiao Di, 2010, p. 19).

2004 was the apex of passive stock ownership. Now, the highest percentage of stock is owed by financial institutions, particularly pension funds. Mutual funds are the next largest holders of stocks, followed by life insurance companies, who invest about 3% of their assets in stock (Wolff, 2007, p. 37).

According to a recent Survey of Consumer Finance conducted by the Federal Reserve, the lowest level of stock ownership in the U.S. occurred in 2013 (the lowest level since 1995). However, wealthy U.S. individuals are buying more stock. The Survey states that in 2012, stock ownership in the U.S. was only 48.8 percent. For middle-class households (with incomes from \$30,000 to \$74,999), the percentage, prior to the 2008 economic crisis, was above 70%. Stock ownership of lower-income households (with incomes below \$30,000) remained marginal, while the percentage for high-income households (with incomes above \$75,000) remained stable, near 90% (since 2007). The financial crisis in 2008 had little effect on high-income households’ stock holdings in the U.S. Their rate of their stock ownership is almost twice that of the middle class and much more than the percentage for low-income households.

Table 1. Percentage of Americans who Indirectly or Directly Held Stocks

Year	Stock Owners/Population
1989	32%
1992	37%
1995	41%
1998	49%
2001	53%
2004	50%
2007	53%
2010	50%
2013	49%

Source: Federal Reserve

Table 2. Percentage of U.S. Stock Owners, by Age and Income

	2007	2010	2015
\$75,000 and over	90%	92%	88%
\$30,000–\$74,999	72%	61%	56%
Less than \$30,000	28%	24%	21%

Source: Gallup's Annual Economy and Finance Survey

Since the 1980s, stock ownership demonstrated a scatter pattern. As a result, stock ownership has been unevenly distributed to different income and occupational groups. This result questions the success of "people's capitalism." On the one hand, research figures indicate that share ownership is increasing (Despite experiencing ups and downs, share ownership rate in the U.S. is much higher than in many other countries). We can safely say that "people's capitalism" has reached its goal of greater shareholder ownership. This, however, is different from the economic democracy promised by "people's capitalism." The vital question is: who are the shareholders? A true economic democracy requires a strong middle class, whose social welfare can be achieved. The research, though, shows the opposite. Stock accumulation among a limited group of wealthy individuals prevents a balanced distribution of wealth (Bricker, et al., 2014).

Developing markets show virtually the same situation. In the Turkish stock market (the Borsa Istanbul), stock ownership is well distributed to a large investor base. A June, 2017 report by the Central Registry Agency and the Association of Turkish Investor Relations outlines Turkish stock ownership. As of June 2017, foreign investors' stock holdings totaled 65% of the entire Borsa, but only one percent of the total number of investors. Nearly 1.1 million investors in domestic real estate owned only 34.9% of total portfolio value. The share of the top ten domestic individual investors was about three percent. Their portfolios totaled 424.2 million TL, and the share of the hundred largest domestic individual investors was almost 6 percent. The share of close to one million domestic individual investors was only about three percent, and the average portfolio size was around four thousand TL. On the other hand, the total value of shares held

by foreigners was 202 billion TL, with foreign institutional investors holding 36%. In the first half of 2017, the three countries with the highest portfolio value in the Borsa Istanbul were the U.S., the U.K., and Luxembourg. 1,258 investors based in the U.S. held 34% of total foreign investments, while portfolios from the U.S., U.K., and Luxembourg totaled 55%. Although the Turkish investor base is wide, a very few foreign and domestic corporations own and control the stock market (Stock Trades Report: June, 2017, pp. 14-18).

6. Conclusion

Humanity has long struggled to achieve political democracy. But for economic democracy to develop, a large part of the populace should share in production and governance. In the 20th century, intensive efforts were made to integrate political and economic democracy. The realization of economic democracy depends, first of all, on a balanced distribution of economic prosperity. Balanced distribution of wealth in society contributes to participatory democracy and individual participation in the decision-making process. There is no doubt that the middle class is the pole of a strengthened society.

The distribution of wealth through capital markets and stock exchanges provides an opportunity for economic democracy. Securities also increase wealth through direct investment of small savings amounts, which provides more efficient use of capital.

The emergence of the multilateral joint-stock company system in the U.S. resulted from the transition to productive property. Thus, with the birth of "people's capitalism" or a "Corporate System," stocks and bonds became the most authoritative financial instrument for large, publicly traded corporations. Consequently, early formation of the U.S. capital markets established the investment-oriented portfolio, which allowed publicly-owned multinationals to accelerate public capitalism in an important and effective way. Development of capital markets also altered our understanding of wealth, and property laws were altered according to these new conditions.

In the U.S., after the 1900s, the slogan “people’s capitalism” suggested that wealth would be disseminated broadly via the capital markets. In part, this goal was achieved. Until the 1980s, stock ownership spread throughout the economy. After the 1980s, though, globalization took over the finance sector, with a large percentage of the stock market being held by a small number of corporations and wealthy individuals. Although many multilateral companies are publicly held, their executives are mainly professional managers, who do not have high stock ownership in the company. In the U.S., control of companies has shifted to institutional shareholders, particularly different types of funds and large banks.

Large partnerships in the United States created a new professional executive class, on top of shareholders. This type of organization makes it difficult to organize a general assembly that can reach thousands of shareholders (Jensen, & Meckling, 1976, pp. 307-310). Business law gives executives a proxy to represent absent shareholders. These managers elect the board of directors, and this board, by choosing company managers, form a closed circuit. As a result, the system becomes increasingly corrupt. This form of managerial dominance leads to a form of executive dictatorship, which can create huge cases of fraud (as seen in Enron’s bankruptcy). This calls for a more democratically structured corporate hierarchy.

Capital markets exist so that investors can invest their savings securely in securities and attain greater wealth. Thus, the ability to invest savings in securities is vital. U.S. capital markets, with the propagation of “people’s capitalism,” promulgated the idea that wealth could be distributed widely to the middle class. After the 1990s, though, stock ownership became concentrated in the hands of a small, rich minority. In addition, as stock ownership become more widespread, control of company management passed from shareholders to professional managers. This is very striking, because those who promised to spread the wealth to the “people” in the name of “people’s capitalism” eventually formed a plutocracy of the rich. Both the capital markets and the stock markets influenced these developments.

Learning from U.S. history, placing savings in the hands of a broad middle class is a desirable, both economically and socio-politically. Economic democracy

in a society is as important as political democracy. Therefore it is imperative to allow middle-class participation, as much as possible, in financial markets. Otherwise, as seen in the U.S., managers will control companies, which could lead to greater monopolization. Therefore, political, economic, and social equilibrium in a democracy is essential.

References

- Adolf, A. B., & Gardiner C. M. (1968). *The modern corporation and private property*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Bricker, J., Dettling, L., Henriques, A., Hsu, J., Moore K., Sabelhaus, ... J. Windle, R. (2014.) Changes in U.S. family finances from 2010 to 2013: Evidence from the survey of consumer finances. *Federal Reserve Bulletin*, 100(4).
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behaviour, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.
- Maher, M., & Andersson, T. (1999). *Corporate governance: Effects on firm performance and economic growth*. Organisation for Economic Co-Operation and Development. Retrieved from <https://www.oecd.org/sti/ind/2090569.pdf>
- Mizruchi, M. S. (2004). *Berle and means revisited: The governance and power of large U.S. Michigan: Corporations*, University of Michigan.
- Merkezi Kayıt Kuruluşu. (2017, June). TÜYİD. *Borsa Trendleri Raporu XXI Haziran 2017*. (s. 14-18). Erişim adresi: <https://www.mkk.com.tr/tr/content/Bilgi-Merkezi/Borsa-Trendleri-Raporu>,
- Perlo, V. (1958). People’s capitalism and stock-ownership. *The American Economic Review*, 48(3), 333-347.
- Roe, M. J. (1994). *Strong managers, weak owners: The political roots of American corporate finance*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schmukler, S. L. (2014, June). Benefits and risks of financial globalization: Challenges for developing countries. *World Bank Policy Research Report “Globalization, Growth, and Poverty*. Retrieved from <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/BenefitsandRisksofFinancialGlobalizationSchmukler.pdf>
- Smith, B. M. (2003). *The equity culture: The story of the global stock market*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Smith, B. M. (2004). *A history of global stock market, from ancient Rome to silicon valley*. Chicago: University of Chicago Press.
- Yüksel, A. S. ve Rodoplu, G. (1980). *Sermaye piyasası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Wolf, E. N. (1989). Trends in aggregate household wealth in the U.S., 1900-83. *Review of Income and Wealth*, 34(3), 1-29.

- Wolff, E. N. (2007). *Recent trends in household wealth in the United States: Rising debt and the Middle-Class squeeze*. New York: The Levy Economics Institute of Bard College and New York University.
- Zhu Xiao Di (2010, May) "Growing Wealth Inequality, and Housing in the United States", Joint Center for Housing Studies Harvard University. Retrieved from <http://www.jchs.harvard.edu/research/publications/growing-wealth-inequality-and-housing-united-states>

DERGİNİN TANIMI

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan, 1939 yılından beri çıkarılan bilimsel bir dergidir. Dergiye yayınlanması için gönderilen bilimsel makaleler Türkçe ya da İngilizce olmalıdır.

AMAÇ VE KAPSAM

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics, iktisat alanında Türkiye'deki en eski hakemli dergilerden biridir. Dergi esas olarak iktisat alanına dair konuların incelendiği, araştırıldığı bir platform sağlarken, aynı zamanda ekonomi sosyolojisi, tarih, sosyal politika, uluslararası ilişkiler, finansal çalışmalar gibi çeşitli alanlardan da yazılara açıktır. Derginin hedef kitlesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir,

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmediği ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Makalede daha önce yayınlanmış alıntı yazı, tablo, resim vs. mevcut ise makale yazarı, yayın hakkı sahibi ve yazarlarından yazılı izin almak ve bunu makalede belirtmek zorundadır. Gerekli izinlerin alınıp alınmadığından yazar(lar) sorumludur.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildirimler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

YAZARLARA BİLGİ

Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez. Yayınlanan yazı ve resimlerin tüm hakları Dergiye aittir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirilmediği konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telif hakkı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda "yazar" yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını telif hakkı devri formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler "teşekkür / bilgiler" kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları ve Değerlendirme Süreci

Editörler, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirirler. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlarlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti ederler. Editörler içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludurlar. Gereğinde hata sayfası yayınlanmalı ya da düzeltme yapılmalıdır.

YAZARLARA BİLGİ

Editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür. Yayın etiği konusunda COPE kaynağına bakabilirsiniz: <https://publicationethics.org/files/u7141/1999pdf13.pdf>

Hakemler makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirirler. Araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Hakemler yazarların atıfta bulunmadığı konuyla ilgili yayınlanmış çalışmaları tespit etmelidirler. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kendileri için makalelerin kopyalarını çıkarmalarına izin verilmez ve editörün izni olmadan makaleleri başkasına veremezler. Yazarın ve editörün izni olmadan hakemlerin gözden geçirmeleri basılamaz ve açıklanamaz. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir. Değerlendirme süreciyle ilgili olarak COPE kaynağına bakabilirsiniz: https://publicationethics.org/files/Ethical_Guidelines_For_Peer_Reviewers_2.pdf

AÇIK ERİŞİM İLKESİ

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Bu BOAI açık erişim tanımıyla uyumludur.

YAYIN ETİĞİ

İlke ve Standartlar

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından geliştirilen yayın etiği ilkelerini ve tavsiyelerini gözetir.

YAZARLARA BİLGİ

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçerilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Olası bilimsel etik dışı davranışlar ve etik yayın ihlali durumunda, COPE Ethics Flowcharts dikkate alınır: <http://publicationethics.org/resources/flowcharts>

DİL

Derginin yayın dili Türkçe ve Amerikan İngilizce'sidir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak ve <http://dergipark.gov.tr/istjecon> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, yazının yayınlanmak üzere gönderildiğini ve Derginin hangi bölümü (orijinal araştırma, olgu sunumu, derleme...) için başvurulduğunu belirten bir mektup, yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ile tüm yazarların imzaladığı 'Telif Hakkı Devri Formu' eklenerek gönderilmelidir.

1. Çalışmalar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, üst, alt, sağ ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak, 10 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile hazırlanmalıdır.
2. Çalışmalar 4500 - 8500 sözcük arasında olmalı ve sayfa numaraları sayfanın altında ve ortada yer almalıdır.
3. Yazar/yazarların adları çalışmanın başlığının hemen altında sağa bitişik şekilde verilmelidir. Ayrıca yıldız dipnot şeklinde (*) yazarın unvanı, kurumu ve e-posta adresi ve telefonu sayfanın en altında dipnotta belirtilmelidir.
4. Giriş bölümünden önce 180-200 sözcük arasında çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe ve İngilizce öz ile 600-800 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. Çalışmanın İngilizce başlığı İngilizce özün üzerinde yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe özerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden 3 İngilizce, 3 Türkçe anahtar kelime yer almalıdır.
5. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Başlık, Türkçe öz ve anahtar kelimeler; yabancı dilde başlık, İngilizce öz ve anahtar kelimeler; İngilizce genişletilmiş özet, ana metin bölümleri, son notlar ve kaynaklar.

YAZARLARA BİLGİ

6. Çalışmanın giriş bölümü "1. GİRİŞ" şeklinde belirtilmelidir. Alt bölümler her bölüm içinde bölüm numarası kullanılarak, "1.1", "1.2" şeklinde numaralandırılmalıdır. Araştırma yazılarında sorunsalın betimlendiği ve çalışmanın önemini belirttiği GİRİŞ bölümünü "AMAÇ VE YÖNTEM", "BULGULAR", "TARTIŞMA VE SONUÇ", "SON NOTLAR" "KAYNAKLAR" ve "TABLOLAR VE ŞEKİLLER" gibi bölümler takip etmelidir. Derleme ve yorum yazıları için ise, çalışmanın önemini belirttiği, sorunsal ve amacın somutlaştırdığı "GİRİŞ" bölümünün ardından diğer bölümler gelmeli ve çalışma "TARTIŞMA VE SONUÇ", "SON NOTLAR", "KAYNAKLAR" ve "TABLOLAR VE ŞEKİLLER" şeklinde bitirilmelidir.
7. Çalışmalarda tablo, grafik ve şekil gibi göstergeler ancak çalışmanın takip edilebilmesi açısından gereklilik arz ettiği durumlarda, numaralandırılarak, tanımlayıcı bir başlık ile birlikte verilmelidir. Demografik özellikler gibi metin içinde verilebilecek veriler, ayrıca tablolar ile ifade edilmemelidir.
8. Yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin tüm nüshalarına bir kapak sayfası konulmalıdır. Bu kapak sayfasında; makalenin tam adı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılabilecek adresler, cep, iş ve faks numaraları ve e-posta adresleri yer almalıdır.
9. Yazarın makalesinin yayınlanmasına izin verdiğine dair imzalı bir belgenin makale ile birlikte gönderilmesi gerekmektedir. Gönderilecek belgenin metni şu şekilde olmalıdır:

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü,
Üniversite Yayın Komisyonu Başkanlığı'na,
İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından basılacak olan İstanbul İktisat Dergisi'nin
.... sayısında bulunan "....." başlıklı makalemin Üniversiteler Yayın Yönetmeliği
hükümlerine göre basılmasına müsaade ediyorum.

Unvan, Adı/Soyadı

İmza

10. Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.
11. Yayın kurulu ve hakem raporları doğrultusunda yazarlardan, metin üzerinde bazı düzeltmeler yapmaları istenebilir.
12. Yayınlanmasına karar verilen çalışmaların, yazar/yazarlarının her birine istekleri halinde dergi gönderilir.
13. Dergiye gönderilen çalışmalar yayınlansın veya yayınlanmasın geri gönderilmez.
14. Yayın kurulu tarafından yayınlanması uygun bulunan makalelerin telif hakkı İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne aittir; başka bir yerde yayınlanamaz. Yazarlara telif ücreti ödenmez.

Kaynaklar

Derleme yazıları okuyucular için bir konudaki kaynaklara ulaşmayı kolaylaştıran bir araç olsa da, her zaman orijinal çalışmayı doğru olarak yansıtmaz. Bu yüzden mümkün olduğunca yazarlar orijinal çalışmaları kaynak göstermelidir. Öte yandan, bir konuda çok fazla sayıda orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi yer israfına neden olabilir. Birkaç anahtar orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi genelde uzun listelerle aynı işi görür. Ayrıca günümüzde kaynaklar elektronik versiyonlara eklenebilmekte ve okuyucular elektronik literatür taramalarıyla yayınlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Kabul edilmiş ancak yayınlanmamış makalelere atıflar "yayınlanacak" ya da "çıkacak" şeklinde verilmelidir. Genel bir kaynaktan elde edilemeyecek temel bir konu olmadıkça "kişisel iletişimlere" atıfta bulunulmamalıdır. Eğer atıfta bulunulursa parantez içinde iletişim kurulan kişinin adı ve iletişimin tarihi belirtilmelidir. Bilimsel makaleler için yazarlar bu kaynaktan yazılı izin ve iletişimin doğruluğunu gösterir belge almalıdır. Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Referans Stili ve Formatı

Dergiye gönderilen makalelerde American Psychological Association (APA) kaynak stilinin kullanılması esastır. Yazarlar, makale metninde ve kaynakçada yer alan atıfları, APA stiline uygun olarak belirtmelidir.

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambriune ve Welch 2000, s. 12-13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Dergi adları Pubmed'de kullanıldığı şekilde kısaltılmalıdır. Pubmed'de yer almayan dergilerin adı kısaltılmamalıdır.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220-237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233-263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü (TSE). (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179-182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisinger, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149-173. doi:10.1177/0957926599010002002

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087-2096. doi:10.1056/NEJMoa1501184

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349-369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261-278. doi:10.1080/07317131003765910

f) Online First Olarak Yayımlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. doi: 10.1037/a45d7867

g) Popüler Dergi Makalesi

Semerçioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38-39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B. & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. doi:10.1073/pnas.0805417105

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* (s. 134-140) içinde. Cham, İsviçre: Springer. doi:10.1007/978-3-319-03919-0

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). 'Unutma' notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

YAZARLARA BİLGİ

---

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

Yukarıda sıralanan koşulları yerine getirmemiş çalışma kabul edilmez, eksiklerinin tamamlanması için yazara iade edilir. Yayın Komisyonu tarafından kabul edilen yazılar basıma kabul sırasına göre yayınlanır. Baskı tashihleri yazarlar tarafından yapılır.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre sunum sayfası
  - ✓ Makalenin türü
  - ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
  - ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
  - ✓ İstatistik kontrolünün yapıldığı (araştırma makaleleri için)
  - ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
- Telif hakları devri formu
- Makale yayını için izin yazısı
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Makale kapak sayfası
  - ✓ Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
  - ✓ Yazarlar, ünvanları ve bağlı oldukları kurumlar (e-mail, posta adresi, telefon ve faks numaraları)
  - ✓ Tüm yazarların yazışma adresi, iş telefonu, GSM, e-posta adresleri
  - ✓ Özetler (180-200 Türkçe, 180-200 kelime İngilizce)
  - ✓ Genişletilmiş Özet (Extended Abstract) (600-800 kelime) (İngilizce)
  - ✓ Anahtar Kelimeler: 3 (Türkçe ve İngilizce)

YAZARLARA BİLGİ

- ✓ Teşekkür
- ✓ Kaynaklar
- ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller, (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

İLETİŞİM İÇİN:

Editör : Doç. Dr. Halil Tunalı

E-mail : gmhtunali@gmail.com

Tel : +90 212 440 00 00 / 11400

Website : <http://dergipark.gov.tr/istjecon>

Email : istjecon@istanbul.edu.tr

Adres : İstanbul Üniversitesi

İktisat Fakültesi

Merkez Kampüs

34452, Beyazıt

İstanbul - Türkiye

DESCRIPTION

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi is an open access, peer-reviewed, scholarly journal published two times a year in June and December. It has been an official publication of Istanbul University Faculty of Economics since 1939. The manuscripts submitted for publication in the journal must be scientific and original work in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi is one of the earliest peer-reviewed academic journals in Turkey in the area of Economics. The journal provides a forum for exploring issues in basically Economics but also welcomes the articles in various social science areas such as sociology of economics, history, social policy, international relations, financial studies. The target group of the journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

For quoted texts, tabulated data and graphics from published papers, author has to obtain permission from the author(s) or the owner of the publishing rights of the source article and indicate the allowance in the paper. Author(s) is responsible to obtain such permissions.

Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author. The copyright of the published articles and pictures belong to the Journal.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the copyright transfer form. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editors, Reviewers and Review Process

Editors evaluate manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. They provide a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication. They ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editors are responsible for the contents and overall quality of the publication. They must publish errata pages or make corrections when needed.

INFORMATION FOR AUTHORS

Editor does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Please review the COPE publication ethics guidelines on <https://publicationethics.org/files/u7141/1999pdf13.pdf>

Reviewers evaluate manuscripts based on content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. They must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers should identify the relevant published work that has not been cited by the authors. They must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the Editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the Editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The reviewers are not allowed to have copies of the manuscripts for personal use and they cannot share manuscripts with others. Unless the authors and editor permit, the reviews of referees cannot be published or disclosed. The anonymity of the referees is important. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

Please review the COPE publication ethics guidelines on: https://publicationethics.org/files/Ethical_Guidelines_For_Peer_Reviewers_2.pdf

OPEN ACCESS STATEMENT

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access.

INFORMATION FOR AUTHORS

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

Standards and Principles

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to the following principles of Publication Ethics and Malpractice Statement which is based on the recommendations and guidelines for journal editors developed by the Committee on Publication Ethics (COPE).

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

For dealing with cases of possible scientific misconduct and breach of publication ethics, COPE Ethics Flowcharts are taken into consideration: https://publicationethics.org/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017%20%281%29.pdf

LANGUAGE

The language of the journal is both Turkish and American English.

MANUSCRIPT ORGANIZATION AND FORMAT

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/istjecon> and it must be accompanied by a cover letter indicating that the paper is intended for publication and specifying for which section of the Journal it is being submitted (i.e., original article, review article, letter to the editor). In addition, a copyright transfer form that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The manuscripts should be in A4 paper standards: having 2.5 cm margins from right, left, bottom and top, Times New Roman font style in 10 font size and line spacing of 1.5.
  2. The manuscripts should contain between 4500 and 8500 words and the page numbers must be at the bottom and in the middle.
-

3. The name(s) of author(s) should be given just beneath the title of the study aligned to the right. Also the affiliation, title, e-mail and phone of the author(s) must be indicated on the bottom of the page as a footnote marked with an asterisk (*).
4. Before the introduction part, there should be an abstract between 180 and 200 words in Turkish and English and an extended abstract only in English between 600-800 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used. Underneath the abstracts, three keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in Turkish and in English.
5. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; expanded abstract, sections, footnotes and references.
6. Research article sections are ordered as follows: "Introduction", "Aim and Methodology", "Findings", "Discussion and Conclusion", "Endnotes" and "References". For review and commentary articles, the article should start with the "Introduction" section where the purpose and the method is mentioned, go on with the other sections; and it should be finished with "Discussion and Conclusion" section followed by "Endnotes", "References" and "Tables and Figures".
7. Tables, graphs and figures can be given with a number and a defining title if and only if it is necessary to follow the idea of the article. Otherwise features like demographic characteristics can be given within the text.
8. All the manuscripts submitted for publication should have a cover page. On this cover page, the fully descriptive title of the manuscript and affiliation, title, e-mail address, postal address, phone and fax number of the author(s) should be indicated.
9. A document of consent for the publication of the author's article should be signed and sent with the article. The document should be written as the example in below:

To Istanbul University Presidency,
University Editorial Commission Presidency,
I permit my article titled "....." included in number .... of Istanbul Journal of Economics will be published by Istanbul University Presidency to be published according to the Intercollegiate Publishing Statute rules.

Title, First Name/Last Name

Signature

10. The rights of the manuscripts submitted to our journal for publication, belongs to the author(s).
  11. The author(s) can be asked to make some changes in their articles due to peer reviews.
  12. A copy of the journal will be sent to each author of the accepted articles upon their request.
  13. The studies that were sent to the journal will not be returned whether they are published or not.
  14. Publication rights belong to Istanbul University Faculty of Economics and they cannot be published anywhere else. The authors will not be paid for the rights of their article.
-

References

Although references to review articles can be an efficient way to guide readers to a body of literature, review articles do not always reflect original work accurately. Readers should therefore be provided with direct references to original research sources whenever possible. On the other hand, extensive lists of references to original work on a topic can use excessive space on the printed page. Small numbers of references to key original papers often serve as well as more exhaustive lists, particularly since references can now be added to the electronic version of published papers, and since electronic literature searching allows readers to retrieve published literature efficiently. References to papers accepted but not yet published should be designated as "early view" or "forthcoming". Citing a "personal communication" should be avoided unless it provides essential information not available from a public source, in which case the name of the person and date of communication should be cited in parentheses in the text. For scientific articles, written permission and confirmation of accuracy from the source of a personal communication must be obtained.

Reference Style and Format

It is essential that the manuscripts submitted to the journal must use American Psychological Association (APA) style 6th edition. Authors must indicate the citations in the text and references section, in accordance with the APA style. The guidelines for APA Style 6th edition can be found at <http://www.apastyle.org> Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text. Reference list must be in alphabetical order. Type references in the style shown below.

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same parenthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin, et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayiner, & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciamburine, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen, et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar, et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Abbreviation of journal names should be in compliance with Medline/PubMed. Journals that are not indexed by Medline/PubMed should be given in full name. Abbreviations of the journals in Medline/PubMed can be found in <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/nlmcatalog>

Basic Reference Types**Book****a) Turkish Book**

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220-237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233-263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article**a) Turkish Article**

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *İstanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179-182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149-173. doi:10.1177/0957926599010002002

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087-2096. doi:10.1056/NEJMoa1501184

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26-38. Retrieved from <http://cjr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261-278. doi:10.1080/07317131003765910

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. doi: 10.1037/a45d7867

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28-31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding**a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database**

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. doi:10.1073/pnas.0805417105

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45-50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources**a) Newspaper Article**

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

---

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *inFact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
    - ✓ The category of the manuscript
    - ✓ Acknowledgement of "the paper is not under consideration for publication in another journal"
    - ✓ Disclosure of any commercial or financial involvement
    - ✓ Reviewing the statistical design of the research article
    - ✓ Last control for fluent English
  - Copyright transfer form
  - Document of consent for the publication
  - Permission of previous published material if used in the present manuscript
  - Title page
    - ✓ The title of the manuscript both in Turkish and in English
    - ✓ All authors and affiliations (e-mail address, full postal address, telephone and fax numbers)
    - ✓ Abstracts (180-200 words) both in Turkish and in English
    - ✓ Key words: 3 words in Turkish and in English
    - ✓ Extended Abstract (600-800 words) in English
    - ✓ Acknowledgement
    - ✓ References
    - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, description, footnotes)
-

INFORMATION FOR AUTHORS

CONTACT INFO:

Editor : Assoc. Prof. Dr. Halil Tunalı
E-mail : gmhtunali@gmail.com
Phone : +90 212 440 00 00 / 11400

Website : <http://dergipark.gov.tr/istjecon>
Email : istjecon@istanbul.edu.tr
Address : Istanbul University
Faculty of Economics
Central Campus
34452, Beyazıt
Istanbul - Turkey

TELİF HAKKI DEVİR FORMU

Biz aşağıda imzaları bulunan:

(Yazar(lar)ın Adı): .....

.....

.....

tarafından yazılmış,

(Makale Adı): .....

.....

.....

başlıklı makale konusunda, İstanbul İktisat Dergisi'nin yazı kendisine ulaşıncaya kadar hiç bir sorumluluk taşımadığını kabul ederiz.

Aşağıda imzaları bulunan yazar(lar) olarak, İstanbul İktisat Dergisi'nin "Yazarlara Bilgi" bölümündeki tüm koşulları kabul ettiğimi(zi) ve sunduğum(uz) makalenin etik kurallara uygun olarak gerçekleştirildiğini, orijinal olduğunu, herhangi bir başka dergiye yayınlanmak üzere verilmemiş; daha önce yayınlanmadığını (eğer tümüyle ya da bir bölümü yayınlandı ise yukarıda adı geçen dergide yayınlanabilmesi için gerekli her türlü iznin alındığını) ve orijinal telif hakkı formu ile birlikte İstanbul İktisat Dergisi'ne gönderildiğinin garanti edildiğini ve yayınlanacak yazı(lar)da düzeltme yapma hakkının İstanbul İktisat Dergisi Yayın Kurulu'na devredildiğini ve makalenin yazar(lar)ı olarak: Telif hakkı dışında kalan patent v.b. bütün tescil edilmiş haklarını; yazar(lar)ın gelecekteki kitaplar ve dersler gibi çalışmalarında; makalenin tümü ya da bir bölümünü ücret ödemeksizin kullanmak hakkını ve makaleyi satmamak koşulu ile kendi amaçları için çoğaltma hakkını İstanbul İktisat Dergisi'ne devredildiğini tasdik eder(ler).

(Yazar(lar) tarafından imzalanmak üzere):

Adı, Soyadı: ..... imza: ..... tarih: ...../...../.....

Adı, Soyadı: ..... imza: ..... tarih: ...../...../.....

Adı, Soyadı: ..... imza: ..... tarih: ...../...../.....

Adı, Soyadı: ..... imza: ..... tarih: ...../...../.....

Adı, Soyadı: ..... imza: ..... tarih: ...../...../.....

Yazışma Adresi: .....

.....

.....

Tel: ..... Faks: ..... E-mail: .....

NOT: Lütfen formu doldurunuz, imzalayınız, tarayınız ve makale ile birlikte sisteme yükleyiniz.

COPYRIGHT TRANSFER FORM

We undersigned:

(Name(s) of author(s)): .....
.....
.....

Agree and undertake that the Istanbul Journal of Economics has no responsibility about the article titled

(Title of the article): .....
.....
.....

until it is received by them,

I (we), undersigned, agree and undertake that the article submitted by author(s) follow(s) all the ethical designs, is original, is never submitted to another journal to be published, and that cases where a part or the whole of the article is published, necessary permission is guaranteed for the article to be published in the above mentioned bulletin and that the article is forwarded to the Advisory Board of the Istanbul Journal of Economics with the copyright form filled. Furthermore, we agree and undertake to hand: All the registered rights, except copyright, such as license; the right to use the whole or part of the article for the future books or lessons of the author(s) without any cost and the right to reproduce the article for personal use, except for the purpose of selling it, over to the Istanbul Journal of Economics.

Name, Surname: ..... signature: ..... date : ...../...../.....

Name, Surname: ..... signature: ..... date : ...../...../.....

Name, Surname: ..... signature: ..... date : ...../...../.....

Name, Surname: ..... signature: ..... date : ...../...../.....

Name, Surname: ..... signature: ..... date : ...../...../.....

Correspondence address: .....
.....
.....

Phone: ..... Fax: ..... E-mail address: .....

NOTE: Please fill in this form, then print and sign. Please scan a copy of the signed form and upload to our management system together with your article.
